

YÚTOE MÁTEU **koyúhoti koeku Jesus**

Xapákuke neko íhikau Jesus, ápe hóyeno koéhati Máteu. Lévi itukóvomaka po'i íhaxeokonoke. Enepora inúxoti koyuhópeti yara Novo Testamento, Máteu yutoxôa. Yoko koperáxinoti nâti itúkovo neko Máteu tumúneke hokópea Jesus. Hane yutóxino ne Máteu jûdeuhiko, exókoati itúkeovo koati Mésiya ne Jesus, eneponeko kúxone yutoéti ya Velho Testamento símeamo, enepone páhoemaka Itukó'oviti yara kúveu mêum. Koati aha Máteu kouhapu'ikea yútoeke itúkeovo natina jûdeu ne Jesus, enepone kúxone jûdeuhiko símeamo.

Xoko turi yútoe Máteu, anêko iháhiko neko oxúnoekene Jesus koukeôvoti xoko Ábraum turi jûdeuhiko. Xapákuke neko iha oxúnoekene Jesus, anêkomaka iha Ndávi, koati teyonéti natina jûdeuhiko mekúke. Éxokovea Máteu motókeyea itúkeovo natina jûdeuhiko ne Jesus. Koane vo'oku itúkeovo kúxone jûdeuhiko símeamo ne Jesus natíxea kuteâti natíxea ne Ndávi mekúke, énomone íhaxinokono “ámoripono Ndávi” ne Jesus. Yokómomapihi koeku “Ámoripono Ndávi” kixonéti hunókoku ra Novo Testamento xoko kouhapu'ikinoveati koêku.

Oxúnoekenehiko Jesus
Lk 3.23-38

¹ Enepora yutoéti, koati koyuhó'inoviti iháhiko ne oxúnoekene Jesus Kristu, ámoripono Ndávi, ámoriponoikomaka Ábraum.

² Eneponeko Ábraum, há'ane neko Izáki.

Kene Izáki, Njáko itukoa há'a.

Kene Njáko, Njúda yoko po'ínuhiko itukoa há'a.

³ Kene Njúda, Pêre yoko Nzêra itukoa há'a.

Táma koéha êno neko pi'âti xe'exa Njúda.

Kene Pêre, Êzorom itukoa há'a.

Yoko Áraum koéha xé'a neko Êzorom.

⁴ Kene Áraum, Aminâdabi itukoa há'a.

Kene Aminâdabi, Nâso itukoa há'a.

Kene Nâso, Sâumom itukoa há'a.

⁵ Kene Sâumom, Mbôa itukoa há'a.

Yoko Râbe koéha êno ne Mbôa.

Kene Mbôa, Ôbedi itukoa há'a.

Yoko Rúti koéha êno ne Ôbedi.

Kene Ôbedi, Njése itukoa há'a.

⁶ Eneponeko Njése, énomone itúko há'a neko Ndávi, nâti mekúke.

Yoko ápe xe'exa neko Ndávi xoko sêno, viúvana hóyeno koéhati Uriya.

Salúmaum koéha neko xé'a.

⁷ Kene Salúmaum, Robôaum itukoa há'a.

Kene Robôaum, Âmbiya itukoa há'a.

Kene Âmbiya, Âza itukoa há'a.

⁸ Kene Âza, Njozáfa itukoa há'a.

Kene Njozáfa, Njôraum itukoa há'a.

Kene Njôraum, Úziya itukoa há'a.

⁹ Kene Úziya, Njótaum itukoa há'a.

Kene Njótaum, Áka itukoa há'a.

Kene Áka, Ezékiya itukoa há'a.

10 Kene Ezékiya, Manáse itukoa há'a.

Kene Manáse, Âmum itukoa há'a.

Kene Âmum, Njôziya itukoa há'a.

11 Kene Njôziya, Njekóniya yoko po'ínuhiko itukoa há'a ya kaxénake íteokonoku ne viyénoxapa jûdeu xapa isukókoti yaneko omopókononehiko itúkeovo kaúti ya Mbabílonea.

12 Eneponeko Njekóniya, ápe xé'a koéhati Salatíye ike omópinekono viyénoxapa ya Mbabílonea.

Kene Salatíye, Nzorobâbe itukoa há'a.

13 Kene Nzorobâbe, Ambiûdi itukoa há'a.

Kene Ambiûdi, Eliyáki itukoa há'a.

Kene Eliyáki, Âzo itukoa há'a.

14 Kene Âzo, Sadóki itukoa há'a.

Kene Sadóki, Âkim itukoa há'a.

Kene Âkim, Eliûdi itukoa há'a.

15 Kene Eliûdi, Eleâza itukoa há'a.

Kene Eleâza, Mátam itukoa há'a.

Kene Mátam, Njáko itukoa há'a.

16 Kene Njáko, Yûse, ima Mâriya, itukoa há'a.

Yoko Mâriya, énomone itúko éno ne Jesus. Yoko Jesus, énomone ne iháxonetimaka Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

17 Enepone oxúnoekene Jesus yutoxóvoti îha yarâ'a, kátoze kôe ukeâti kaxena Âbraum tukú koeti kaxena Ndávi. Kene ukeâti kaxena Ndávi tukú koeti omópeokonoku viyénoxapa ya Mbabílonea, kátoze koépomaka îha ne oxúnoekene yutoxóvoti yarâ'a. Kene ukeâti kaxena omópeokonoku

viyénoxapa ya Mbabílonea tukú koeti ápepe Mésiya, kátoze koépomaka îha.

Koeku inâ ipuhíko Jesus

Lk 2.1-7

¹⁸ Hara kôe kixoku koêku inâ ipuhíko ne Jesus Kristu yara kúveu mêum. Enepone Mâriya, eno Jesus, hoenáxokonotine itúkeovo yenomo Yûse. Itea koeku âvoyea ava xoko Yûse koane âvoyea akápinea, ihaikó koéne neko Mâriya ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁹ Yokó enepone Yûse, imamo Mâriya, koati itípakovoti hóyeno, epó'oxo koati ponóvoti kixoku itúkeovo. Exoâne Yûse îhaikea ne Mâriya, ápene isóneuke kotóhineopea mani kóyenoyea. Itea ako akáha'a ómea yuhoíkovokutike, puvâti váherexea yuhó'inokono ne Mâriya. ²⁰ Koeku ixómoyea itúkinoa isóneu Yûse, símoa ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. Hopúneke vekínoa. Hara kíxoá:

—Yusé, iti ámoripono Ndávi, hako pivôa kéyenoyi ne Mâriya, vo'oku enepone îhaikea, koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti porexôa kó'iyeaneye. ²¹ Apêtimo xe'éxa, hóyenomo kalivôno. Jesus íheximo, vo'oku koíteovomo xanéna ya pahúnevo —kíxoane ánju neko Yûse.

²² Kó'inokeneye uhá koêti yanekôyo, vo'oku simóvotine kaxéna neko yuho Itukó'oviti ya yuhóke porófeta, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Énomone neko emo'úti koêti: ²³ “Apêtimo ârunoe ihaíkotí ákotí hóyeno yuhó'ixoati. Koxe'éxatimo hóyeno kalivôno. Emanûe íhaxeokonomo” koêti. (Yokó enepone Emanûe koêti, anéye Itukó'oviti xapákuke úti koêti.)

24 Iyukóvone neko Yûse, itúkoa neko emó'uinoa ánju. Ako kuríkapa Mâriya, yane kâsatuxonehiko. 25 Itea kóyeane âvoyea yúha'ixa imókone ipuhíko neko kalivôno. Yoko Jesus íhaxea Yûse ne kalivôno.

2

Oposíkoa hána'iti ko'éxoneti ne kalivôno, natínamo jûdeu

1 Enepo ipuhíkone Jesus yara kúveu mêm, Mbélem ipúhiko, pitivóko ya Njúdeya. Yaneko káxehiko, kaxénake itúkeovo nâti ne Êrodi, apé koéne hóyenhiko simôti ya Njeruzálem ukeâti úkeaku ihâroti. Enepohikone hóyeno, koati hána'iti ko'éxoneti ihíkaxovoti koeku hékerekone. 2 Simoné'eya, hara koe épemoke xanéhiko:

—Na óvo ne hóyeno kalivôno ínati ipuhíko, enepone natínamo jûdeuhiko? Kenó'okinoko úti, vo'oku koeku vóvea vóvokuke ya úkeaku ihâroti, noixoâti úti ne hékere hoénaxovope. Vihayú'ikoponoati simínoko úti —koe yúho.

3 Kamoáne Êrodi neko koekúti, yupihovó koene itúkinoamaka isóneu. Uhá kôe xanéhiko ya Njeruzálem itúkinoamaka isóneu. 4 Yane ho'úxoanehiko Êrodi ne uhá koeti tutíhiko inuxínoti jûdeu hó'eke yóko'o ne ihíkaxotihiko ya hó'eke, ina epemó'ikoahiko koeku yuho porófeta mekúke ipúhikokumo ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. 5 Ina yu-mopâhiko:

—Mbélem ya Njúdeya, enemo ipúhiko. Vo'oku hara kôe ne yútoe porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke:

6 “Enepone Mbélem ya poké'exa Njúdeya, ako apáya'i itea haina ákoti itúkokonoke ya xapákuke ne koati hána'itinoe pitivóko ya Njúdeya, vo'oku énomonemo íhona ne pahúkoti, enepone inuxínoatimo ne njanéna íhae Izarâe” kôe. *Miquéias 5.2*

7 Yane he'onó kixoane Êrodi iháxikea neko hóyenhiko ukeâti úkeaku ihâroti, epemó'ikoati itukóvotiye káxe koane kohê ipúhikeaku neko hékere noíxonehiko. 8 Ina pahukoâhiko ya Mbélem. Hara kixoane:

—Pîhe, kókoyuse íxea yépemo'iki koêku ne kalivôno. Enepomo inixépanane, yéta'akapanumo motovâtimaka mbíheaya inzáyu'ikoponea —kixoane.

9 Úkeane pího neko hóyenhiko ixikó'okoanehiko nâti. Ya xenékuke, ápeponemaka ne hékere, enepone noíxonehiko koeku óvea óvokuke ya úkeaku ihâroti inuxó kó'iyea tumúnekehiko tukú koeti símo xoko yónoku. Simoné'e xoko óvoku ne kalivôno, xe'ó koéne neko hékere koati oukeke. 10 Noixópanemaka hóyenhiko neko hékere, yupihovó koéne úhepeyahiko isóneu koane êno elókeko okóvo. 11 Ina urúkovahiko neko ovokúti, yane noíxoane ne kalivôno yoko Mâriya, êno. Ipuyuké kó'iyeanehiko nonékuke ne kalivôno iháyú'ikoati, koane míhe'okeahiko neko íhaku iparáti omínoakehiko ina porexôa neko omínoake, ôro, yoko kohépiti xêru êno úheti ihópune koéhati mîra, yoko po'inu xêru koéhati ísensu.

12 Ina kouhápu'ikinoa Itukó'oviti neko hóyenhiko ya hopúneke ákoyeane vekapa xoko Êrodi. Énomone

vekópinohiko po'íke xêne koeku aúkopeovo poké'exake.

Ikóho'ixoa Yûse ne Mâriya yoko Jesus ya Ejítu

¹³ Enepo pihopóne neko hóyehohiko noixóponoti Jesus, yane símoane ánju ne Yûse ya hopúneke. Hara kixoa:

—Keúsakapu, yáma ne kalivôno yoko êno. Íkeha'ixa ya Ejítu. Yávaheixanemo tukú koeti endá'akapapimaka motó'iyevanemo yaúkopivo, vo'oku opósi'ixoane Êrodi ra kalivôno kaha'âti koépekea —kixoane.

¹⁴ Yane koušokovone Yûse, úkeane pího ya yóti ikóho'ixoati ne kalivôno yoko êno ya Ejítu.

¹⁵ Ôvoheixoane ya Ejítu tukú koeti ivokóvone Êrodi. Kó'inokeneye maka kaúsakapune neko yuho Vúnae ya xoko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, enepone koêti: “Koeku ukópea Ejítu, undíne ihaxíkopa neko nje'éxa” koêti.

Koepékexokono neko inámatiko kalivôno

¹⁶ Exoâne Êrodi itúkeovo aupú'ikoatine hóyehohiko ukeâti úkeaku ihâroti, yupihovó koene ímaikeovo. Yane pahúkoane koépekexokono neko uhá koeti inámatiko kalivôno ya Mbélem pi'átine xoénaena poké'eke, koánemaka xapa ko'óvokutihiko oveâti xêrerekuke. Itúkinovoke kalivôno pi'átine xoénaena poké'eke vo'oku yúho neko hóyehohiko ukeâti úkeaku ihâroti kuteâti yé'akeneye xoénae ike ipúhikine neko hékere. ¹⁷ Yane koušokovone neko kúxoti yútoe porofeta Njerémiya, enepone koêti:

¹⁸ “Ya Râma, ápe kámone xanéhiko, êno hónoti iyókexoti kotíveti koeku yaíkea. Manîrapo

Rákeu iyôti vo'oku xe'éxaxapa. Yoko ako itoâti iyúni'ikea vo'oku heú koe ívohikeovo xe'éxaxapa” koêti.* *Njerémiya 31.15*

Ukopêa Ejítu ne Yûse

¹⁹ Ivokóvone neko Êrodi, apé kó'ino Yûse ya hopúneke ne ánjuna Vúnae. Yoko Ejítuke ovó'iko ne Yûse. Hara kíxoá ánju:

²⁰ —Keúsakapapune, yamápanemaka ne kalivôno yoko êno, yaúkapapune ya poké'exa Izarâe, vo'oku ivókovonehiko neko kaha'âti koépekea ne kalivôno —kíxoane.

²¹ Yane omópane Yûse ne kalivôno yoko êno. Poké'exa Izarâe yonópohiko. ²² Itea eyekóxoane Yûse itúkeovo Arkílau, xé'a Êrodi, ahe'ókopo haíkene natíxea ya Njúdeya, píkoane yonópeaya. Yane éxokoa Itukó'oviti ne Yûse yonópokumo ya hopúneke. Énomone pihópino Ngalíleyake ²³ xoko pitivóko koéhati Nazâre. Kó'inokeneye, koati tokopóvoti neko kúxoti yuho porófeta mekúke, enepone koêti: “Iháxeokonotimo íhae Nazâre” koêti.

3

Koeku yuho Xuaum Mbátita xapa xanéhiko

Mk 1.1-8; Lk 3.1-18; Xu 1.19-28

¹ Yaneko mekúke, pího Xuaum Mbátita ya Njúdeya yaneko mêum ákoti apêti, koyúhoti emo'u Itukó'oviti xapa xâne kamokénoponoati. ² Hara kôe:

---

* **2:18** Enepone Rákeu kixone porófeta, énomone neko yeno Njáko, oxú'ikene ne júdeuhiko. Kene yara yútoe Máteu, koati kixo'êkoti uhá koeti senóhiko júdeu ya Mbélem koepékokonoti xe'éxa.

—Ikétivexanoé iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa, vo'oku yé'exovone kaxena natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne —kíxoane.

³ Yoko Xuâum Mbátita kíxo ne porofeta Izâiya mekúke yaneko kó'iyeku:

“Énomonemo ne kohonókoti emó'u ya mêum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoti. Haramo koe yúho: ‘Míhe'akinanoé oxéne ne Vúnae itúkea ítuke xepákukenoé. Kéyusea kixeku ítíkivo nonékuke’ ” kôe. *Izâiya 40.3*

⁴ Yoko evo'i kámelu ítúko ípovo neko Xuâum. Vakamóto ítúko hô'e. Kene vohóho yoko ho'o mópo íhae mêum ítúko nîka. ⁵ Enepohikoneko íhae pítivokona Njeruzálem, yoko uhá koeti íhae Njúdeya, koane uhá koeti íhae xe'ókuke ne huvêo iháxoneti Njôrdaum, pihóhiko kamokénoponoti Xuâum. ⁶ Enepohikone xâne koyuhópoti pahúnevo, áhikoahiko Xuâum yane huvêo.

⁷ Noixoâne Xuâum símeahikomaka êno farízeu yoko sadúseu, enepohikone payásoti ya hó'eke júdeu, hara kíxovokoxoa:

—Itínoé ámoripono xâne kutí koeti koati ipúhokovoti koéxoe, ikítixatinoé ítívoatimo ne ipíhoponopemo Itukó'oviti pohúneti vo'oku yáhikivo njokóyoke? Ako kalíhuina! ⁸ Konókoti ítíkinoé únati motovâti iyúseyea ítíkivonoé ikotívexoati isóneuke ne pahúnevo koane kirikópati. ⁹ “Uti ámoripono Âbraum” hákonoe koe iséneupinovo, pe'okoâti ítíkivo aha Itukó'oviti vo'ókuke. Vo'oku eneponi itukápu énomone kahá'a ne Itukó'oviti, mani pahukoâti ítúkopeovo ámoripono Âbraum ra itátanehiko mopô.

10 —Kuteâti koêku ne povôti usó koyêtine tetúkea tikótihiko ukeâti poéheveke, enepohikone uhá koeti ákoti parêxa únati há'i, ina kurikókono yúkuke, énomonemakamo kíxoaneye Itukó'oviti ne xâne váhere kixoku itúkeovo. ¹¹ Kaná'uti ánjikeopinoe ya úne, yéxokovope ikétivexi iséneuke ne pehúnevo koane kirikópati, itea ya ingyenepoke, harakénemo koati hána'iti teyonéti ya undíke. Muhíkova anj'i'okeova koane omínoam perékatana, ako omóndokea. Énomonemo ahíko xâne, haínati ya úne itea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kutí koetimo xunako yúku kasása'ikea. ¹² Kutí koetímo xâne omó'ixoti kasása'ikope ya vo'ókuke, kuteâti ápa. Kuteâti kixókonoku tiríku kasasá'ikokono, énomonemo kixóneye xâne nê'e. Kuteâti kixókonoku ha'i tiríku ipíhópokono íhakuke, énomonemo kixóneye xâne únati kixoku itúkeovo. Kene ne xâne kutí koeti tuti tiríku ákoti aunáti, oro'ókoatinemo yúkuke xoko ákotinemo ípukeovoku —kíxovokoxoane Xuaum Mbátita.

Koeku ahíko Jesus ne Xuaum Mbátita

Mk 1.9-11; Lk 3.21-22; Xu 1.31-34

¹³ Yaneko káxehiko, ipúhikea Ngalíleya ne Jesus. Hara yóno huveóke, enepone Njôrdaum, motovâti áhikeovo xoko Xuaum Mbátita. ¹⁴ Ina kixôa Xuâm: —Mani íti motokêa áhikeonu itea itukovó koe ûndi yépemo áhikeopi —kíxoane.

¹⁵ Ina yumopâ Jesus:

—Ako yuvâti vo'oku koeku kó'iyeaneye, koati kousókoati ûti ne uhá koeti ínixone Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti —kíxoane.

Yane kúteanemaka isóneu Xuaum Mbátita, áhikoane. ¹⁶ Ehá'axo ipúhikopea úne ne Jesus yaneko

ahíkovo, mihe'ó kó'inoane vanúke koane noíxea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti evesékoti xokóyoke kutí koeti kurûte. ¹⁷ Énomone yanê'e, apé koene emo'úti inu'íxoti vanúkeke kámone. Hara kôe:

—Eneporâ'a, énomone Nje'éxa koati ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo —kôe.

4

Hixopâ Ndeâpu íkorokea ne Jesus

Mk 1.12-13; Lk 4.1-13; Êb 2.18; 4.15

¹ Énomone yaneko ike áhikinevo ne Jesus, ómane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya mêum ákoti apêti, hixopâti Ndeâpu íkorokea pahunévotike. ² Itopónone koarenta koeti káxe koane koarenta koeti yóti ákoyea nîka ne Jesus, yane épekoane hímakati. ³ Yanê'e, pihínoane Ndeâpu, enepone íkorokenati xâne pahunévotike. Hara kíxoá:

—Enepo itikápuxo Xe'exa Itukó'oviti, pehúkaikopo sá'iri'okopeovo pâum ra itátanehiko mopôî —kíxoane.

⁴ Ina kixôa Jesus:

—Hara koe yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Haina póhutine níkokónoti koxunáko xâne, itea kóxunakomaka ne uhá koeti emó'uinovi Itukó'oviti” kôe —kíxoane Jesus.

⁵ Úkeane óma Ndeâpu ya Njeruzálem, enepone iháxoneti Sasá'iti Pitivóko. Hara iyónoa xoko koati vanúke'exeaku yane hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu ⁶ ina kixôa:

—Enepo itikápuxo Xe'exa Itukó'oviti, kepúhakupu poké'eke yukîti ra vanúke, vo'oku hara kôe ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti:

“Pahukoâtimo Itukó'oviti ne ánjuhiko, enepone ovóxe íhae vanúke kóyonoyeopi. Énomonemo namukópopi ya vó'u maka hákone okó'okoa mopôî ne hívi” kôe —kíxoane Ndeâpu. *Sáramu 91.11-12*

⁷ Itea hara kíxoa Jesus:

—Ako kalíhuina, vo'oku haramaka kôe ya po'íke yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Hako yoposí'okovo Yúnae Itukó'oviti” kôe —kíxoane.

⁸ Ina omopómaka Jesus ne Ndeâpu oúke êno hána'iti mopôî, exókoati uhá koeti pahúkoku payásotihiko yara kúveu mêum, koáne ne êno úhe'ene ⁹ ina kixôa:

—Mborexópeatimo uhá koêti ra koekúti neíxone kó'oyene enepo ipiyíkexa nonénguke kutí kixénuti Itukó'oviti —kíxoane.

¹⁰ Ina kixôa Jesus:

—Yahíkuxipunu Satanaé, vo'oku hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Ópoe hane Yúnae Itukó'oviti ipiyíkexino. Poéhane motovâ kíxeokononeye” kôe —kíxoane.

¹¹ Noixoâne Ndeâpu ákoyea íta, yane ahíkuxopeovane. Yane ápehiko ánju, enepone ovuxe Itukó'oviti ukeâti vanúke simohíkoati ne Jesus kaxunákoponoati.

Inâ turíxo ítuke ne Jesus ya Ngalíleya

Mk 1.14-15; Lk 4.14-15

¹² Exoâne Jesus iká'akeovone ne Xuaum Mbátita, aúkopovo ya Ngalíleya. ¹³ Pohu vekó koepo Nazâre yonópoti Kafanâum. Hane óvo ne pitivóko

xe'ókuke Mar-na Ngalíleya xoko po'i iháxakoku poké'exa Ngalíleya iháxoneti Nzebûlom yoko Nafitáli. ¹⁴ Énomone yaneko pihópeaku Jesus ya Ngalíleya, kou'sokoa ne yútoe porofeta Izâiya mekúke koyuhó'iyeeati koêku, enepone koêti:

¹⁵ “Enepone poké'e íhauti Nzebûlom yoko Nafitáli ovoti íyeuke Hána'iti Mar poixô'oke huvêo koéhati Njôrdaum, énomone ne Ngalíleya iháxoneti óvoku ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu. ¹⁶ Enepohikone xanéhikoya ovóheixoti hahákutike, noíxone êno hána'iti uhapú'iti. Epó'oxo enepohikone ovâti neko poké'e, óvohikoku xâne hoenáxovotine yonópea ipihóponovokutike, kouhapu'ikoane êno hána'iti uhapú'iti” kôe. *Izâiya 9.1-2*

¹⁷ Énomone yanekôyo, turíxovone ne Jesus koyúhoyea ne emo'u Itukó'oviti. Hara koe yúho xapa xâne:

—Ikétivexa iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa, vo'oku kaxénane natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne —kôe.

Itaíkoa Jesus hókea ne koaturu koeti nûmikuxokenati

Mk 1.16-20; Lk 5.1-11

¹⁸ Koeku yónea ne Jesus xe'ókuke Mar-na Ngalíleya, tokononé koéne pi'âti kopo'ínukokoti, Símaum iháxoneti Pêturu, yoko Ándere ixómoti kuríko nûmikuxope vo'oku itúkeovo itúkovokenehiko.

¹⁹ Ina kixoáhiko Jesus:

—Hekánunoe. Hainá'ikomo hôte yíxovonoe itea indukópopitinenemo ihíkaxoti xâne hókeonu —kíxoanehiko.

²⁰ Énomone yaneko ókoku ôra, kurí kixoane neko nùmikuxope, pihónehiko ikéneke Jesus.

²¹ Yane kali tumûneke, tokononé koéne po'i pi'âti kopo'ínukokoti ixómoti koyúseopo nùmikuxope kúveuke vatékena. Énomone ne Teâku yoko Xuâum, xé'ahiko Nzebêdeu. Yoko ápemaka há'a yane vatékenake. Yane ítaikoane Jesus neko pi'âti hókeamaka. ²² Kurí kixónehiko há'a koane vatékena, pihónehiko ikéneke Jesus.

Ihíkaxo ne Jesus koane koítóvo êno xâne

Lk 6.17-19

²³ Uhá kixoa Jesus yónea neko poké'exa Ngalíleya koane íhikaxea emo'u Itukó'oviti ya sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, koane koyúhoyeamaka ne inámati íhíkauvoti koyúhoti kixoku natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Koítovamaka Jesus uhá koeti koêkuti kó'iyevovoku aríne neko xanéhiko. ²⁴ Eyekóxokonone koeku ítuke ne Jesus ya uhá koeti poké'exa Sírea, omókonone uhá koêti ne ka'aríneti xokóyoke. Yoko ako tôpi kó'iyevovoku arinéti yuvâtihiko. Ápe xâne ûroevo ndémoniu. Ápemaka ákoti aunáti tûti pepokehí koêti, koane isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo. Koítovahiko Jesus uhá koêti. ²⁵ Koati ênoti xâne íhae Ngalíleya hokó'ixoati, koane íhae íháxoneti Yehí Koeti Pitivóko, koánemaka íhae Njeruzálem, yoko íhae Njúdeya, koánemaka íhae poixô'oke huvêo, enepone Njôrdaum.

5

Koeku xâne koati únati koêku nonékuke Vúnae
Lk 6.20-23

1 Noixoâne Jesus neko êno xâne, pihóne ouke kali mopô. Ivatákone, ina ahi'ókova íhikauhiko.

2 Énomone yanê'e, turíxoane Jesus íhikaxeahiko. Hara kíxovokoxoa:

3 —Koati únati koêku ne xâne inixópovoti itúkeovo hána'iti ikonóko'ixovoti nonékuke ne Íhae Vanúke, vo'oku yonópotimo natíxokuke nê'e.

4 —Koati únati koêku ne xâne hokónuti, iyôti koeku kó'oyene, vo'oku kouhépekopinoatimo Itukó'oviti isóneu.

5 —Koati únati koêku ne xâne ákoti kapayásakapu, vo'oku ítukenemo ra poké'e ika'ínamakapakanane.

6 —Koati únati koêku ne xâne kutí koeti épeu úne yoko épeu hímakati koeku yupíheovo kahá'ayea itúkea ponóvoti nonékuke Itukó'oviti, vo'oku kousókinoatimo Itukó'oviti ne âha.

7 —Koati únati koêku ne xâne seánati, vo'oku koseánakonotimakamo.

8 —Koati únati koêku ne xâne póhutine ponóvoti koekúti opósi'ixo itúkea, vo'oku iníxotimo Itukó'oviti.

9 —Koati únati koêku ne xâne oposí'ixoti íkasaxea omíxone po'ínuhiko xâne, vo'oku iháxeokonotimo xe'exa Itukó'oviti.

10 —Koati únati koêku ne xâne ikoítuponokonoti kotíveti vo'oku únati ítuke, vo'oku yonópotimo natíxokuke Íhae Vanúke.

11 —Koati únati kêkunoe enepo apê ihakópiti, koane vaheréxoti ítukeinopi, koane apémaka ákoti tôpi kixoku yúho itúkoheyea kêku vo'oku itíkivo hokónuti. 12 Yupihovó ákoenoe elókeko yokóvo ixekánaneye, vo'oku koati hána'itimo némoepo vanúkeke. Yoko énomonemaka kixókononeye

váherexea ítukeinokono neko porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti nóvo, enepohikoneko inúxoti ya utíke.

Íhokoa Jesus yúki ne íhikauhiko

Mk 9.50; Lk 14.34-35

¹³ —Kuteâti koeku ítúkeovo únati kixoku kouhekea xánena ne yúki, énomonemaka kénenoeye xapa xâne kîrivokoevo yara kúveu mêm. Itea enepo auké'e taú'iko ne yúki, ákonemo oxéne aúkopinokono taú'iko, yane ákonemo ítúkovoke, poéhane kuríkeokono koane kapásikexeokono xoko kuríkokonoku. Yokóhiyanavo mará'inamo yakútea ne yúki ákotine taú'iko.

¹⁴ —Kuteâti koeku yúku kouhápu'ikopeti, énomonemaka kénenoeye xapa xâne yara kúveu mêm. Epó'oxo kuteâti koeku pitivóko ovoti oukeke kali mopôî ákoti itoâti hé'onea, énomonemaka kénenoeye. ¹⁵ Ako ihúxoti kouhápu'ikope xovo'ú kixoâti, itea enepo ihúxokono, koati xoko ókoku yúku ixíkokono motovâti kouhápu'ikea uhá koeti ovâti ne kúveu ovokúti. ¹⁶ Énomonemaka ákoeneye únati kixeku itíkivo maka naíxane xanéhiko ne únati ítike, epó'oxo maka iháyu'ikanehiko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

¹⁷ —Hákonoe ikitíxa nzimínoti ungé'exoponea ra Ponóvoti Kixovókuti ya yútoeke Muíse, koánemaka ne yútoe porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Haina nzimínoti ungé'exoponea, itea nzimínoti indúkea uhá koêti ne yutoxóvotiya. ¹⁸ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Koêkumo âvoyea aúke'e ra vanúke koáne ra poké'e, ákomo ápahuina koekúti veyopóvoti yane Ponóvotike

Kixovókuti yútoe Muíse. Muhíkova póhuti kali létara itukovo póhuti kali telépu'i, ákomo veyápapu ya koeku ávoyea kaúsakapu uhá koeti yutoxóvotiya. ¹⁹ Enepone xâne ákoti itukâ ne páhoenokono itúkea yane yutoéti, yusíkoti itúkeovo ínixonone ákoyea koati itúkovoke, ina ihíkaxamaka po'i xâne ákoyea itúka, koati énomonemo okopô koati ikenétike ivávakopeokono ya natíxokuke Íhae Vanúke. Itea enepone xâne itukoâti uhá koêti neko yutoéti koane ihíkaxotimaka po'i xâne itúkea, énomonemo itukóvo koati teyonétiya. ²⁰ Koati ngixópitinoe: Enepone kixeku itíkivo, konókoti yupíheovo anú'ukea ponóvoko kixoku itúkeovo ne éskiriba yoko farízeu, enepohikone inuxínoti xanéhiko hó'eke. Hákotu koené'eye, ákomo kalíhuina yenópi natíxokuke Íhae Vanúke —kíxovokoxoane Jesus.

Nókone xâne itúkea apê púvone, áko'o itukovo apê puvâti

Rm 12.19; Éf 4.26; 1 Tm 2.8; Tk 1.19; 1 Xu 2.1, 11

²¹ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Kémoanenoe koêku neko páhoenokono voxúnoekene itúkea, enepone “Hako kepéko” koêti, koánemaka ne koêti: “Enepone koepékoti, omokónotimo yuhoíkovokutike maka ipíhapanakanane” koêti. ²² Itea hara ngixópinoe: Uhá koeti imaíkinovoti po'i xâne, omokónotimakamo yuhoíkovokutike maka ipíhapanakanane. Kene ne vaheréxinoti yuhó'ino po'ínu, omokónotimo xoko koati payásoti yuhoíkovokuti maka ipíhapanakanane. Kene ne koyúhoti itúkeovo ákoti isóneu ne po'ínu, naíxapu nê'e mará'inamo iyánapakana ipihóponovokutike xapa yúku. ²³ Itukovo yomoti

iké'iparaxoke Itukó'oviti, ipíheati átake ina puyakápanapu yokóvo ápeyea pe'ínu vaheréxinopiti isóneu, ²⁴ kurí íxeavo ne yómone xoko áta, pihéne yího'ixoponi ne pe'ínu inúxotike motovâti unátipinokokonoe iséneu, ínamo yaukárapu peréxi Itukó'oviti ne íperaxike.

²⁵ —Enepone xâne apêti évotikopike, omópiti yuhoíkovokutike, yapásika kixeaku unátipinoa iséneu ya xenékuke tumúneke sími yuhoíkovokutike. Hákti koené'eye, itukapu simetíne yuhoíkovokutike, konokoâtimo yéni nonékuke ne pahúktiya. Yane pahukópitimo kiríkikono xoko pulísea, ínamo kirikákana ika'ákovokutike. ²⁶ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ákomo ipíhikapa koeku ávoyea peréxapa uhá koêti ne yoréveu —kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea épemea Itukó'oviti kotúyopinoa pahúnevo tumúneke seópea nonékuke.

*Koêku ne xâne kapíneti ákti itukapu koati yêno
Mt 18.8; Mk 9.43*

²⁷ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Kémoanenoe neko yuhôti koêti: “Hákonoe kepiné'iyi múxone ne po'i xâne” koêti. ²⁸ Itea hara ngixópinoe: Itukovo apêti hóyeno komómoti sêno xaneâti íyokeova, koeku kó'iyeaneye isóneu, koati pahukóvotine vo'ókuke ne váhere oveâti isóneuke. ²⁹ Enepo itukapu yúke, enepone koâti mbiú koeti ínixepe váherexino ne ítike, yusikóneni meréki koane kiríki áktike malíka motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o yúke yenópi vanúke yaneko usokó kó'iyea yúke itea yenópoti ipihóponovokutike. ³⁰ Koane itukapu veô'u, enepone koati íhinovoke váherexino ítike,

yusikóneni titúki koane kiríki ákotike malíka motovâti ákoyea váherexea ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o veô'u yenópi vanúke yaneko usokó kó'iyea veô'u itea yenópoti ipihóponovokutike — kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea ákoyea íyuhixapapu sayá'ikopeova ne váhere ítuke.

Koeku kuríkoti yêno

Mt 19.9; Mk 10.11-12; Lk 16.18

³¹ Ina kíxovókokoxopaikomaka Jesus:

—Hara koemáka po'i yutoéti: “Enepone kuríkoti yêno, paréxapa koyuhópeti kotuyôpeati îha ítúkeovo ko'ímati” koé'epépo. ³² Itea hara ngxópinoe: Koêkuti kuríkoti yêno ákoti itukapu vo'oku aupú'ikoati yêno yuhó'ixoti po'i hóyeno, koati vaheréxoti ítuke nê'e, epó'oxo koatímakamo kutí'inoke pahukóvoti ne yêno oko'ímapo. Koánemaka ne koyenópati ne sêno, kutí koetímakamo ixómoti aupú'ikea inúxoti îma ne sêno koeku kóyenoepa.

Veínoake xâne ikána'uxea yúho

Tk 5.12

³³ —Koáne kémoanenoe koêku neko páhoenokono ne voxúnoekene ítúkea, enepone koêti: “Hako simikíkixo koeku ítúkeovo iháke Itukó'oviti keyúhoyi, ítíkoti koati yuhôti. Konókotimaka kéveseki koêkuti yiúho kuteâti. Koati kenokoâti ítíki ne yiúho keyúhone iháke Itukó'oviti” koêti. ³⁴ Itea hara ngxópinoe: Hako itukóvo ya iháke koêkuti ihâe keyúhoyi. Muhíkova ya iháke “vanúke” ako yusíka, vo'oku koati ivátakoku Itukó'oviti natíxea nê'e. ³⁵ Muhíkovamaka ya iháke “poké'e” ákomaka yusíka, vo'oku kutí kôe ómomikoaku Itukó'oviti

ne hêve. Muhíkovamaka ya iháke “Njeruzálem” ákomaka yusíka vo'oku itúkeovo pítivokona Nâti koati payásoti ya uhá koêti. ³⁶ Muhíkovamaka ya iháke “tiûti” ákomaka yusíka, vo'oku enepone póhuti kali híyeu tiûti, ako ítea kehópu'iki, áko'o ítukovo keha'âti keháha'ikopi, ákomaka ítea ítiki. ³⁷ Péhuxaikopo ne yiûho. Itukovo “Êm” kêti, énomone yákoé koáne ítíka ákoti ike'ítukexa po'i ihâe ikéna'uxi. Itukovo “Áko'o” kêti, énomone yákoé, koane ítíka ákoti po'i ihâe vínoake keha'âti ikéna'uxi. Yoko áva po'i vínoake keyúhoyi, koati ukeâti xoko Satánae nê'e.

*Ako omótova ítúkoponea ésa'i ne váhere ítukeinokono
Lk 6.27-30*

³⁸ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Kémoanenoe neko emo'úti koêti: “Itukovo apêti okó'okoti uke po'i xâne, konokoâtimaka óko'okeokono úke. Kúteanemaka koêku áva kehókoti oe po'i xâne, konokoâtimaka kehókeokono ôe” kôe.

³⁹ Ítea hara ngixópinoe: Hako itikópono yésa'i enepo áva vaheréxoti ítukeinopi. Itukovo apêti ipusóhovofoxopiti, síkeanemaka ipúsokea poixô'oke.

⁴⁰ Koáne enepo áva mani iyonópiti yuhoíkovokutike koyúhoti kónokea peréxi ripíno, síkeane omópeamaka keápana. ⁴¹ Koáne áva pahukópiti keínoinoa ínone ovâti póhuti kílómituru, yamína ya pi'âti kílómituru.

⁴² Koáne áva epemópiti ítikevo, peréxa. Áva kahá'ati váxeopi ítikevo, ívexamaka.

*Muhíkova xâne puvo'óviti, konókoti ákoyea omótova
vokóvo*

Lk 6.32-36; 23.34; Át 7.60; Rm 12.14

43 —Kémoaneno neko emo'úti “Hako motovâ yokóvo ne ínikene koane pívamaka ne puvópiti” koêti. 44 Itea hara ngixópinoe: Hako motovâ yokóvo ne puvópiti. Itíkina orásaum ne vaheréxoti ítukeinopi. 45 Yane itínenoemo itukóvo koati kaná'uti xe'éxaxapa Itukó'oviti ya vanúke. Vo'oku poréxoá Yá'a íhae vanúke uhápu'iyea ne káxe xapa xâne ákoti aunáti, koánemaka xapa únati xâne. Kúteanemaka kíxoaku poréxea úko ne xâne ponóvoti ítuke, koánemaka ne ákoti aunáti ítuke. 46 Itukapu póhutine xâne ákoti omotóvopi okóvo ako omótovo yokóvo, namo kíxoaye ápeyea némoepo xoko Itukó'oviti? Muhíkova ne koperáxinotihiko nâti, enepone yómoti ánu'ukea kóperau, ákomaka kamáxatika ne ákoti omotóva okóvo. 47 Itukapu póhutine ínikene itíkino únati, koati kutipasí keâti ne ákotihiko êxa Itukó'oviti, vo'oku énomonemaka kixóhiko ítúkeovo. 48 Hukínóvoti ngíxeopinoe: Itíkapunoe ponóvoti kixoku ítúkeovo kuteâti koêku Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

6

¹ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Yokóhiyanavonoe, hako yoposíko noíxeokono ne únati ítike keha'âti iháyu'ikeopi po'ínuhiko xâne, vo'oku enepo akoéneye ne ítike, ákomo némoepo xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

Koêku ne poréxoti huvó'oxeake ne xâne apêti konokínovati

² —Enepo áva peréxoake ne xâne apêti nókone, hako kutí koe pehúkoti inuxínopiti oxoti torombéta keha'âti noíxeokono ne ítike, kuteâti kixoku ítúkeovo ne xâne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko.

Vo'oku enepo apê pôreu ya íhikaxovoku hó'e koáne ya none ovokúti, énomone kixínoakeneye kaha'âtihiko ápeyea ihayú'ikoati. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Vo'oku íkomumuxeovone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko Itukó'oviti. ³ Itea enepo áva hivó'oe, hako kalihú'ina yopósiki ápeyea po'i exoâti, muhíkova ne ínikene koati ákoti omotóva yokóvo ⁴ maka hákone exókono. Yane apêtimo némoepo xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke iníxoti koekúti ákoti po'i noixoâti.

*Nókone kó'iyea ne xâne itûko orásaum
Lk 11.2-4*

⁵ —Enepo itikánoe orásaum, hako kitêa ne xâne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko. Vo'oku enepo itûko orásaum, áhatihiko xe'ó kó'iyea ya íhikaxovoku hó'e koánemaka ya none ovokúti vékoheixoku xâne, kahá'ati noíxeokono. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Vo'oku íkomumuxeovone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko Itukó'oviti. ⁶ Kene îti, enepo itîka orásaum, urukú yákoepo kúveu yóvoku. Exexó íxea ne péhapetea. Yépema ne Yá'a íhae vanúke, enepone ákoti inixoâti, yane iko'íparaxopeatimo nê'e. Koáhati iníxoti koekúti ákoti po'i noixoâti.

⁷ —Koáne enepo itîka orásaum, hako kitêa ne xâne ákoti êxa Itukó'oviti yómoti káyuixea yûho enepo itûko orásaum. Koati ikútixatihiko yu-mopóknotimo vo'oku ixómoyea káyuihoa ne yûho. ⁸ Hako ikítipasikova ne xâne kuteâti nê'e, vo'oku exo nékone ne Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. Tumúneke yépemi, éxoane ne nékone. ⁹ Itea hara yákoepo enepo itîka orásaum:

“Iti Ha'a ûti íhae vanúke, émbemo téyeamo sasá'iti íhe ne uhá koeti xâne. ¹⁰ Émbemopi ukóponeamo ne netíxi yâye xapákuke ûti, uti xâne. Itúkapu yâha kousókovo yara poké'e kuteâti koeku kousokeovo ya vanúkeke. ¹¹ Peréxavi nika ûti itukovo káxe. ¹² Ketúyapa pahúnevo ûti koêkumaka kóseanayea ûti ne po'ínuhiko xâne vaheréxinoviti ítuke, kutí kixoâti uti ákoti pahukápu. ¹³ Hako sike'évi víkorokeovo pahunévotike itea peréxavi víteova ne váhere kixovókuti, (vo'oku poéhane íti itukóvo hána'iti nâti ya uhá koêti. Poéhane íti apê xunáko oukeke uhá koêti. Poéhanemaka íti itukóvo hána'iti ihayú'iuti ya uhá koêti, ákotinemo hunókoku. Itúkapu énomoneoxo koéneye)” yákoé itíka orásaum —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁴ —Vo'oku enepo kutí ixêa ákoti váherexeaku ítukeinopi ne po'inu xâne, kúteanemakamo kixópiku Itukó'oviti. ¹⁵ Itea enepo hákoti kixeáneye (ne váhere ítukeinopi po'i xâne), ákomakamo katúyapa váhere ítike ne Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

Nókone kó'iyea ne xâne enepo jejuá kôe

¹⁶ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Enepo jejuá yakôe, hako isone'ekovoo keyê kuteâti kóyeku ne xanéhiko ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko, kahá'atimaka éxokeovo po'ínuhiko xâne ítúkeovo jejuá koêti. Ivévaka ra yunzó'inopinoe: Vo'oku íkomumuxeovone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko Itukó'oviti. ¹⁷ Kene íti, enepo jejuá yakôe, hako kixevóneye, itea

kímanduxapu ina kevaríkapu koane kipénaneapu, ¹⁸ maka hákone exôa po'ínuhiko xâne itúkeovo je-juá kêti, itea itúkapune póhutine Itukó'oviti exôa, enepone Yá'a íhae vanúke iníxoti koekúti ákoti po'i noixoâti. Yane apêtímo némoepo xokóyoke.

Koêku ne kaná'uti vîrikuxea, uti xâne

Lk 12.33-34; 2 Tm 4.8; Êb 10.34; 1 Pê 1.4; Ap 7.15-17; 21.1; 22.1

¹⁹ —Hako yoposí'ixo kirí'uxi apeínopiti yara poké'e ya ákoyeaku oríkoa kálíhunoe hó'openo níkoheyea, koáne ya ápeyeaku iko'íhomuyoxoati, koánemaka xoko ápeyeaku urukú koeti oméxoponea. ²⁰ Itea itúkapu vanúkeke ítixe apeínopiti xoko ákoyeaku aúke'e, koáne xoko ákoyeakunemo kálíhunoe hó'openo níkoheati, koáne xoko ákoyeaku iko'íhomuyoxoati itukovo koesáyu'ixoati, koáne xoko ákoyeakunemo urukú koeti oméxoponea. ²¹ Vo'oku koékuti yunákoaku ne apeínopiti, itukapu vanúkeke áko'o itukapu poké'eke, énomoneoxo yónoheixo iséneu —kíxovokoxoane Jesus.

Ominó'oviti uhapú'iti yoko hahákuti

Lk 11.34-36

²² —Kuteâti koeku yúku kouhápu'ikopeti, énomone koéneye ne uke xâne koxé'uke. Enepo aunáti ne yúke, uhapú'itikemo yóvoheixo. ²³ Kene itukapu ákoti aunáti ne yúke, hahákutikemo yóvoheixo. Kúteanemaka koêku ne kouhápu'ikoti isóneu xâne. Enepo itukapu hahakú kixópiti ne mani kouhápu'ikopiti, yupihovó koetíneoxomo itúkeovo hahákutike yóvoheixo.

*Konókoti itúkeovo Itukó'oviti yoko ítuke yuíxovo ûti
Lk 16.13; 12.22-31; Fp 4.6; Êb 13.15; 1 Pê 5.7*

²⁴ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ako xâne motovâti pi'á kíxea pátarauxa. Vo'oku koêkumo ákoyea omótova okóvo ne po'ínu, yane ákomo itúkoake ne po'ínu, áko'o enepo itukapu yuíxovoxo ítukexeake ne po'ínu, yane ákomo itúkoake ne po'ínu. Koane enepo yixápu kirí'uxi apeínopiti, ákomo yoxéne yíxivo ítuke Itukó'oviti.

²⁵ —Énomone ngixínopinoe ákoyea ixomo ipúpakina yokóvo ne kixékumo kêku itukovo káxe, ukínopikumo nîke yoko yêka, koane nókone kexé'u kixékumo iké'ipovoxopivo. Vo'oku enepone kéyeku itukovo káxe, haina pohúneti níki. Koane haina pohúneti iké'ipovoxopivo yápeino. ²⁶ Ivévakapihi koêku ne hól'openohiko ôti. Ako nâ. Koane ako ítixeaku ha'i nóne. Ákomaka unákoku nîka, koane ákomaka óvoku ítixoku êno nikokónoti, itea kóyeane poréxea Itukó'oviti nîka, enepone Yá'a íhae vanúke. Hainá'ikopo itínoe yupihóvo itóponone nonékuke Itukó'oviti yane hól'openohiko? ²⁷ Ako ápahuina ya xepákukenoe itotimo koukoponea kaxena ivókovope, yusíkoti yupíheovo kóxunakeovo kahá'ayea koukoponea.

²⁸ —Ná'ikopo koeti yupíhinovo yónea iséneu ne kixékumo iké'ipovoxopivo? Ivévakapihi koeku payá'iyea ne koati uhé'ekoti hîu itunoêvoti ya mêum, enepone humanévoti. Ako okó'ítuke, koane ákomaka ixúxuka kuteâti koeku xâne. ²⁹ Itea koati ngixópitinoe: Muhíkova neko uhá koeti úhe'ene Salúmaum, enepone hána'iti nâti iríku mekúke, ako itápana úhe'ene hîu ne itunoêvotihiko íhae

mêum. ³⁰ Katarákoapo Itukó'oviti ne itunoêvoti íhae mêum mapini póhutine kó'oyene ápeyea, ihârotike oro'ókokonotinememo yúkuke, ínapomo hako katarákopi itínoe xâne ôriti kúveova. ³¹ Hákoikopo pipokéxo iséneu ixómoyea yépemo'ixopovo ukínopikumo ne nîke yoko yêka koane ípevo. ³² Enepora uhá koeti koekúti, koati xâne ákoti êxa Itukó'oviti yonóheixoa isóneu. Yoko éxoa Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke, kénokinoe uhá koêti ra koekútihiko. ³³ Hane itíka yónoheixoku iséneu inúxotike, ítuke Itukó'oviti koánemaka péni kixeku itíkivo kuteâti ahá'inopi. Yanê'e, kousókinopeatinoemo Itukó'oviti ne uhá koeti po'ínuhiko nêkone. ³⁴ Hako pipokéxo iséneu vo'oku nêkonemo ihârotike, vo'oku apépotimakamo po'i yónoku iséneu ihârotike. Ópoehane yónoku iséneu ne nêkone ya póhutihiko káxe. Hákone kiri'úxo pipókexinoa iséneu ne nêkone ya keno'ókoti káxe —kíxovokoxoane Jesus.

7

Ako yusíka vitúkeovo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne

Lk 6.37-38, 41-42; Rm 2.1; 14.1; 1 Ko 4.5; Tk 4.11

¹ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Hákonoe itikóvo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne inixeâti ákoyea aúnnati enepo hákoti yexôa koêku, mará'inamakamo íxekananye.

² Vo'oku kuteâti kíxeaku iséneunoa ne po'ínuhiko xâne, énomonemakamo kixékononeye. Kuteâtimaka ítikeinoa ne po'ínuhiko xâne, énomonemakamo koéneye ítikeinokono.

3 —Na koeti yíxinova kemómoyi ne kutí koeti kalîhuti koekúti yonoti ukeku pe'ínu, koeku ákoyea ínixepa ne kutí koeti koati hána'iti itátane tikóti yonoti yukékuke? 4 Na kíxoaye yéxoki po'i xâne pahúnevo koeku ákoyea ínixepa ne pehúnevo? Mani kutí keti xâne ákoti eapâ ne hána'iti itátane tikóti yoneâti ukéku, itea kóyeane kíxea ne po'ínu: “Veyámbinapeavo ne kali koekúti yonoti yukékuke” kíxoâti. 5 Itínoe ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko, viyápa inúxotike ne kutí koeti hána'iti itátane tikóti yonoti yukékuke, maka sásasa ákoyepone ínixi. Ínamo omotóva viyópi ne kutí koeti kali koekúti yoneâti ukékuke ne pe'ínu.

6 —Hako kutí kê xâne poréxoti tamúku koati únati yoko sasá'iti koekúti. Hákomaka kutí kê xâne kuríkoti uhé'ekoti iyoyónevoti yupihóvati hepíko xapa kûre, mará'inamo ákanukexa, yane koímaiti okópeopi koane óko'okeopi.

Konókoti kutípea úti yumópeovimo Itukó'oviti vitûko orásaum

Lk 11.9-13

7 —Yépema Itukó'oviti ne yâha vo'oku porexópeatimo. Kéxuna'ixapu yopósiki vo'oku itepónoatimo. Hako imaxovó kíxêa yépemo'ixi, kuteâti koeku ixómoti ipusóko pahapéti ehane míhe'okinokonoa. 8 Vo'oku uhá koeti epémoti, poréxokonoa ne épemone. Koáne ne koxuná'ixovoti opósikea ne nókone, itóponoa. Koáne ne kutí kíxóvoti ipusókoti pahapéti, míhe'ókinokonoatimo. 9 Itínoe apéti xe'éxa, maní'ikopomea perexoâti mopôi ne xi'íxa epemápi pâum? 10 Manímea koéxoe peréxoa epemápi hôe? 11 Muhíkinova itínoe mapini váhere

xâne pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti, itea peréxoá únati koekúti ne xi'íxa. Ínapoxo ne Ha'a úti íhae vanúke, koatimo únati koekúti poréxoá ne xâne epemoâti.

¹² —Kuteâti koeku yâha kíxeopineye ne po'íhiko xâne, énomonemaka íxeaneye, vo'oku énomone itukóvo ne koati kaná'uti kixó'ekone ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koánemaka ne íhikauvi yútoe porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke.

Pi'âti kó'iyevoku xêne

Lk 13.24; Fp 3.19-20

¹³ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Hara víka xoko pahapéti iyonópoti xâne xoko Itukó'oviti, enepone kutí koeti kalíkuti. Vo'oku enepone pahapéti koáne ne xâne yonópoti ip-ihóponovokutike, koati vákuti nê'e, koane êno xâne vekoâti. ¹⁴ Itea enepone xâne yonópoti xoko Itukó'oviti, ako ávaku koánemaka ne páhapetea, yoko ako axú'ina xâne itoâti vékea.

Xâne ákoti itukapu koati kaná'uti páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u

Lk 6.43-44; Xu 15.4; Tk 3.11; 1 Xu 4.4

¹⁵ —Yokóhiyanavao ne xâne ákoti okoyúhoa ne kaná'uti emo'u Itukó'oviti, vo'oku upánini kutí'iyea éxoko su'úso simopínoe, koatíhiko kutí koeti koyuvôrixovoti yovîre ákoti iyuhixa hopéno'iu enepo isukôa. ¹⁶ Ya kixoku itúkeovo, énomonemo yéxi itukóvotiye kuteâti yéxi koêku ne xuve tikóti vo'oku há'i. Ápeikopo xâne veyoti úva xuvékuke topekóxe? itukovo veyoti fîgu ka'ávetike nonéti xapa úhiti? ¹⁷ Vo'oku uhá koeti únati xuve tikóti,

únatimaka ne há'i pôreu. Kene ne váhere xuve tikóti, váheremaka ne há'i pôreu. ¹⁸ Ako yusíka poréxea váhere há'i ne koati únati xuve tikóti. Ákomaka parexa únati há'i ne váhere xuve tikóti. ¹⁹ Uhá koeti xuve tikóti ákoti parêxa únati há'i, tetúkókono ina kurikókono yúkuke. ²⁰ Kúteanemaka koeku nekôyohiko, vo'oku enepone há'i pôreu, énomonemakamo yéxi itukóvotiye neko xâne.

Yuho Jesus koêku ne urúkopovoti natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke

Lk 6.46; 13.25-27; 2 Ko 11.13; 13.5; 2 Pê 2.1; 1 Xu 2.3; 5.12

²¹ —Hainamo uhá koeti xâne “Unaém, Unaém” kixónuti úrukopeovomo natíxokuke Íhae Vanúke. Poéhanemo neko itúkoti ahá'inoa Nzá'a íhae vanúke. ²² Yaneko káxe, enómo xâne kixónuti: “Unaém, Unaém, koyúhopeno uti yemó'u xapa xâne vitúkoti péhoenovi. Ihékemaka veínoa úti kópuhikopea úti ne ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Ihékemaka veínoa úti vitúkea êno iyupánevoti” kixónutimo. ²³ Yane ínamo injâ: “Hainánoe iti ovónje. Yahíkuxipunu itínoe itúkoti váhere” ngixoâtimo.

Pi'âti kó'iyevoku poéheve péti

Lk 6.47-49

²⁴ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Uhá koeti xâne kamokénoati ra emó'um koane itukoâti, hane koéneye ko'isóneuti hóyeno itúkoti pêno xoko poké'e mopoíxoti. ²⁵ Keno'óko êno úko, koínikone huvêo ina kayakákoa êno xúnati ihunóvoti neko ovokúti, itea ako íkarakapu vo'oku itúkeovo xoko poké'e mopoíxoti ixíkokono.

²⁶ —Kene uhá koeti kamoâti ra emó'um ákoti itukâ, hane koéneye xâne ákoti isóneu itúkoti

pêno xoko poké'e hariríxoti. ²⁷ Keno'óko êno úko, koiníkone huvêo ina kayakákoa êno xúnati ihunóvoti neko ovokúti, yane íkorokovone. Heu-heú kôe itáhineyêa —kíxovokoxoane Jesus.

Úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone Jesus

Mk 1.22

²⁸ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, enepohikoneko êno xâne kamokénoati, yupíhova iháyu'ikea ne ihíkauvoti íhikaxone, ²⁹ vo'oku koati iyúseoti itúkeovo úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone ne Jesus, kene haina kuteâti ne éskiribahiko, enepone ihíkaxoti yútoe Muíse.

8

Koitóva Jesus neko yúvone lépara

Mk 1.40-45; Lk 5.12-16

¹ Evesékopeane Jesus ouke neko kali mopôï, yupihovó koe êno xâne hokopâti. ² Yane apé koéne hóyeno ahí'ókovoti Jesus. Enepone hóyeno, yúvone koati váhere arinéti iháxoneti lépara. Ipuyuké koéne nonékuke Jesus koane kíxea:

—Unaém, enepo yakahá'a, motóva kesása'ikopinu yara arínem —kíxoane.

³ Ina sipo'ókoa Jesus koane kíxea:

—Nghá'a, sesá'ipine ra yaríne —kíxoane.

Ehá'axo koyúhoa Jesus, má koépone neko aríne, unátipone. ⁴ Ina kixôa Jesus:

—Hako yetó'oko koêkuti xâne ra índukeinopi, itea yéxakapanapa ne sasedóti, enepone inuxínoti xâne hó'eke. Yamína iké'iparaxoke Itukó'oviti kuteâti

koeku páhoenovi yútoe Muíse, yéxokovope itúkeovo yunatípotine —kíxoane.

*Koitóva Jesus neko ahínoe tuti húndaru íhae Róma
Lk 7.1-10*

⁵ Simoáne Jesus ne Kafanâum, ápe ikoseânaxovati, hóyeno ákoti itukapu jûdeu, tuti póhuti séndu húndaru íhae Róma. ⁶ Hara kíxoá:

—Unaém, anêko anzínoe ka'arínети óvonguke. Ákone ita ehévokeovo mûyo. Koati yupihóvotine koítóponeovo kotíveti vo'ókuke ne aríne.

⁷ Ina kixôa Jesus:

—Mbihotímo yóvokuke, ngoitóvatimo —kíxoane.

⁸ Itea hara kíxoá tuti húndaru:

—Unaém, ako yomótokea yûrukivo óvonguke. Pohu pahú íxea unátipea ne anzínoe, yane itóvotinemo. ⁹ Vo'oku undímaka hóyeno konókoti itúkea páhoenonu payásoti ya undíke. Koane ápe húndaru konókoti itúkea mbáhoenoa. Poéhane kónoko “Píhe” ngíxea, yane pihotíne. Kene po'ínu, “Kiná'aka” ngixôa, kenó'oko. Koane anzínoe, “Hara itíka” ngixôa, itúkoa ne mbáhoenoa itúkea —koéne.

¹⁰ Kamoáne Jesus neko emó'uinoa tuti húndaru, yupíhova iháyu'ikea, ina kixôa neko xanéhiko hokoâti:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ako noínjeaku xâne koati kuvovónuti kuteâti râ'a, muhíkova xapákuke íhae Izarâe —koéne.

¹¹ Ina koe'íkomaka:

—Koati ngixópitinoe: Enómo xâne ukeâti po'íkehiko poké'e ya xoko úkeaku ihâroti koáne ya xoko kíyo'i káxe ivatákoPONOTIMO ya xe'o mêsa ya ayuítí xapákuke evo Ábraum, Izáki yoko Njáko ya natíxokuke Íhae Vanúke. ¹² Itea enepohikone íhae

Izarâe, enepone mani koati noivókoeti yonópea, kurikókonotimo xapa êno hahákuti, óvoku iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku tiveko koêku — kíxovokoxoane Jesus.

¹³ Ina kixôa Jesus neko tuti húndaru:

—Pihépane yóvokuke. Vo'oku kívivonu, énomone ákoeneye kuteâti yâha —kíxoane.

Énomone yaneko ókoku káxe, unátipone ahínoe neko tuti húndaru.

Koítóva Jesus ne imose Pêturu

Mk 1.29-31; Lk 4.38-39

¹⁴ Simoné'e ne Jesus óvokuke Pêturu, inu'í kíxeane imóse ípeke, yupihóvoti otuko mûyo. ¹⁵ Yane namú kíxeane vô'u Jesus. Uké'epone neko otuko mûyo, ina exepúkopo neko sêno, yane kátarakopone Jesus.

Êno po'ínuhiko ka'aríneti koítovone Jesus

Mk 1.32-34; Lk 4.40-41

¹⁶ Yaneko kíyo'i káxe, omókonone xoko Jesus neko êno xâne úroevo ndémoniu. Yane pohanu pahú kixópa Jesus neko ndémoniuhiko, ipúhikoponehiko, yoko koítovamaka uhá koêti neko xâne ka'aríneti.

¹⁷ Kó'inokeneye motovâti kousokeovo neko yuho Itukó'oviti, yútoeke porofeta Izâiya mekúke, enepone koêti:

“Koati énomone veyopínovi varíne, koane oukeke yonópo uhá koêti ne veópone” koêti. *Izâiya 53.4*

Koeku apê kahá'ati hókea Jesus

Lk 9.57-62

¹⁸ Noixoâne Jesus yupíheovo êno xâne hokó'ixoati, pahúkoane neko íhikauhiko usó kíxoixea vatéke tarú'uxope poixô'oke neko Mar-na Ngalíleya.

19 Yane ápene éskiriba, enepone ihíkaxoati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ahi'ókovoti Jesus. Hara kixoá:

—Ihikaxotí, nzokópitimo koêkuti yénoku.

20 Ina kixôa Jesus:

—Enepone úkoe, ápe úhorona, koáne ne hó'openohiko ôti, ápe môko. Kene ûndi, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, ako óvongu yonómboku ómomingea yara kúveu mêum —kixoane.

21 Ínamaka apê po'i hokoti Jesus kixoâti:

—Unaém, sikénuvo engóxeakomo nzá'a inúxotike enepo ivakápune, ínamo nzakâpi.

22 Itea hara kixoá Jesus:

—Kiná'akane ingyéneke. Síkeane ne kutí koeti ivokóvotinehiko ákoti yuixápu ítuke Itukó'oviti ekóxopeamo ne ivokóvoti —kixoane.

Ixikôa Jesus neko xúnati ihunóvoti

Mk 4.35-41; Lk 8.22-25

23 Yane úsa'ixovane Jesus ne vatéke koane íhikauhiko ikéneke. 24 Koeku píhea, apé koéne êno xúnati ihunóvoti. Koati xúnati ovóxokeovo ne úne enó'inoke úne urúkovati ne vatéke. Yoko imókoti ne Jesus. 25 Ina ahi'ókova íhikauhiko koyúkoati. Hara kixoá:

—Unaém, yokótixovi mará'inamo vívahikapu.

26 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Na koeti itíkinovonoe îreti? Koati itínoe xâne ôriti kúveovonu —kixovokoxoane.

Ina exepúko ne Jesus pahukôa ókea ne ihunóvoti koane kóyunukeovo ne úne. Yane huvemoo koépone ikéne. 27 Yupihovó koe píkeahiko neko íhikau. Hara kixókoko:

—Kutimea itukóvoye ra hóyeno? Muhíkinova úne yoko ihunóvoti itúkea yúho —kixókokonehiko.

Koitóva Jesus neko pi'âti hóyeno úroevo ndémoniu ya Ngâdara

Mk 5.1-20; Lk 8.26-39

²⁸ Simoné'e ne Jesus poixô'oke neko Mar-na Ngalíleya xoko poké'e koéhati Ngâdara, apé koéne pi'âti hóyeno okotúmonexoati ukeâti pe'áxatike, ainóvoti úroevo ndémoniu. Yoko hi'imé koéne xâne pikoâti vékea xe'ókuke neko óvoheixoku, vo'oku itúkeovo koati koímaitine neko hóyeno. ²⁹ Yane kóhonokone emó'u neko pi'âti. Hara kôe:

—Jesus, Xe'exa Itukó'oviti, na koeti yího'ixopoinovi? Simínetine ipíheponivi tumúneke símea kaxéna? —kíxoanehiko.

³⁰ Yoko ápe êno kûre ixómotihiko níko xêrerekuke neko óvoheixoku. ³¹ Ina kixopómaka Jesus neko ndémoniuhiko:

—Enepo itukapu pehukópoviti, hane pehúkapavi xapákuke ne êno kûre —koénehiko.

³² —Pihépanenoekopoya —kíxoane Jesus.

Ipuhíkopeanehiko, ponokó koépone xapákuke neko êno kûre. Yane heú koéne éhahikeovo neko kûre koane íkorono'ekeovohiko úneke ukeâti oúke ne mopô. Heú koéne yúpuririhikeovo.

³³ Kene enepohikone koyonoâti neko kûrehiko, kohó'ikene. Simoné'e pitivókoke, koyúhoahiko uhá koêti neko koekúti koánemaka koépoku neko pi'âti hóyeno úroevo ndémoniu. ³⁴ Yane pihónehiko ne ko'óvokuti noíxoponea Jesus. Simohíko xokóyoke, koyúhoinoahiko kahá'ainoa ipúhikopea yane poké'exa.

9

Koitóva Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo ya Kafanâum

Mk 2.1-12; Lk 5.17-26

¹ Ina urúkópovamaka Jesus ne vatéke yanekôyoke. Taru'úxoane neko úne, yane pihópone ya pitivóko éxokexeaku. ² Énomone yanê'e, apé koénehiko xâne ominoâti hóyeno isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo. Ixané kíxoahiko pouke. Noixoâne Jesus itúkeovohiko koati kuvovâti, ina kixôa neko isayú'ixovoti:

—Nje'exá, aúhepepone iséneu, itúyopone pehúnevo.

³ Yoko ápe ihíkaxoti yútoe Muíse, enepone éskiribahiko xapákuke. Ina kôe isóneunoahiko: “Enepora hóyeno, koati itúkovi Itukó'oviti” koénehiko isóneu.

⁴ Yane exó kíxéane Jesus isóneuhiko, ina kixoáhiko:

—Na koeti váherexino iséneunonu? ⁵ Kuti itukóvoxo ákoti hé'onoke'e ngíxea ra isayú'ixovoti: “Itúyopone pehúnevo?” áko'o “Yexépukapa, yenápa” ngíxea. ⁶ Itea kó'oyene, enjókopitinoe ápeyea njunáko yâye yara poké'e ngotúyopea pahunévoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —koéne.

Ina kixôa Jesus ne isayú'ixovoti:

—Yexépukapa, viyápa ne peúke, pihépane yóvokuke —kíxoane.

⁷ Yane xépu koépone neko isayú'ixovoti, pihópone óvokuke. ⁸ Enepohikoneko ênoti xâne noixoâti, yupíhova iyúpaxeova ne koekúti koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti vo'oku poréxea xunakóti

ne xâne yara poké'e kíxeaneye ne ítuke, ikutíxatihiko xanehí koêti ne Jesus.

Inâ ihaxíkoa Jesus ne Máteu

Mk 2.13-14; Lk 5.27-28

⁹ Úkeane ukopóno ne Jesus, yane noíxone hóyeno koéhati Máteu, vaata koyêti xoko kóperaxoku vo'oku ítúkeovo koperáxinoti nâti. Ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke.

Yane xepú koéne ne Máteu, pihóne hókea Jesus.

Iníkoa Jesus ne xanéhiko pahukóvoti

Mk 2.15-17; Lk 5.29-32

¹⁰ Ikénepoke, ixómoti níko ne Jesus yoko íhikauhiko óvokuke Máteu, simóne êno po'ínuhiko koperáxinoti nâti, enepone yómoti ánu'ukea kóperau, koánemaka xâne pahukóvoti kaha'íneti Jesus níkeahiko xe'ókuke mêsa. ¹¹ Noixoâne farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, hara kixo íhikauhiko Jesus:

—Na koeti ínikinoa íhíkaxopiti ne koperáxinotihiko nâti koáne ne xâne pahukóvoti? —koénehiko.

¹² Kamoáne Jesus épemo'ikeokono ne íhikauhiko, hara koéne:

—Enepohikone xâne ákoti yuvâti, ako okónoko ipixáxoati. Poéhane ka'aríneti konokôa. ¹³ Itea pihénoe, yapásika yéxi kixó'ekone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Hane ngahá'a ítíkivo seánati, kene haina ngahá'ati iké'iparaxinu hó'openo képeu” koêti. Vo'oku haina nzimínoti xâne ponóvoti kixoku ítúkeovo, itea hane nzimíno, xâne pahukóvoti (maka ikátivexane isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea) —kíxovokoxoane Jesus.

Koyuhôa Jesus nókone kó'iyea ne xâne enepo jejuá kôe

Mk 2.18-22; Lk 5.33-39

¹⁴ Yane pihóne xoko Jesus ne íhikauhiko Xuaum Mbátita. Hara kíxoahiko:

—Na kó'inoaye iséneu ne jejuá kó'iyea xâne? Vo'oku úti, uti íhikau Xuâum, kóyekune jejuá kó'iyea úti koánemaka ne farízeuhiko, itea ako jejuá ákoe ne íhikeuhiko.

¹⁵ Ina kixôa Jesus:

—Yusíkoikopo ikáxu'iyea okóvo ne húpiu kasátuxoti koêkuiko ápeyea ne koyénoti híyeuke? Ako kalíhuina. Itea simóvotimo káxe veyópeokonokumo ne koyénoti xapákuke. Yane ínamo jejuá akôe —kíxovokoxoane Jesus, kixopóvoti yane éxetina.

¹⁶ Ina koe'íkomaka Jesus:

—Ako veyoti inámati ipovóti itukoâti ihápa'akope xoko yékoteno ipovóti, vo'oku mani koukóponoati ívarereoku ne yékoteno ipovóti —kíxovokoxoane, ihókoati inámati ipovóti ne ihíkavoti íhikaxone ákoti akutêa ne kúxoti hó'e xâne.

¹⁷ Ina koe'íkomaka:

—Ákomaka yusíka unákeovo inámati víyum ya yékoteno íhaku itukéti ya vakamóto, mará'ínamo ívarerea ne yékoteno íhaku enepo ihiyáka ne inámati víyum. Yane mani evókovoti ne víyum koánemaka ne íhaku. Itea konókotí ímeokono inámatíke íhaku ne inámati víyum. Yane ákomo évakapu ne íhaku koáne ne ovâti —kíxovokoxoane, itúkoti po'í íhokoake ne ihíkavoti íhikaxone.

Koitóvo sêno yoko seno kalivôno ne Jesus

Mk 5.21-43; Lk 8.40-56

¹⁸ Ixómoiko koyûho ne Jesus, símoane hóyeno tey-onéti ya hó'eke jûdeu. Ipuyuké koéne nonékuke Jesus koane kíxea:

—Ínati ivokóvo kali inzíne. Yaxénapanu óvonguke. Pohu ipihó íxepana veô'u xokóyoke, iyukópovotimo —kíxoane.

¹⁹ Yane exépuko ne Jesus, úkeane pího ikéneke koánemaka íhikauhiko. ²⁰ Yane apé koene sêno nduse koetine xoénae ká'arine. Akó'oti áka evésekea aríne. Akéneke Jesus véko sipóheoponeati heve ípovo, ²¹ vo'oku hara koeti isóneu: “Enepomo pohu nzipáheyea ípovo, indóvotimo” koeti isóneu. ²² Yane na'akené koéne ne Jesus. Noixoâne neko sêno, hara kíxoá:

—Nje'exá, aúhepepone iséneu. Itévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

Énomone yanê'e unátipone neko sêno.

²³ Úkeane ukopóno ne Jesus óvokuke neko hóyeno inuxínoti xanéhiko ya hó'eke. Simoné'eya, noíxoane neko êno xâne oxoti étakati íkotívexoati isóneuke ne ivokóvoti, koane ákoyea tôpi kixóvoku íyokexeahiko.

²⁴ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Yahíkuxapunoe vo'oku haina ivokóvoti râ'a, pohu imókoti —kíxovokoxoane.

Yane koémoke'eanehiko neko yuho Jesus. ²⁵ Ipuhíhikopone neko êno xâne, yane úrukovone Jesus, ina namukêa vô'u neko seno kalivôno, yane exépukopone. ²⁶ Koati ákoti malíka yónoku eyékoxeokono neko koekúti yaneko poké'e.

Koitóvo pi'âti komítiti ne Jesus

²⁷ Ipuhíkopeane evo Jesus neko pitivóko, ápe pi'âti komítiti hokoâti koane kóhonokea emó'u kíxea:

—Iti ámoripono Ndávi, yokóseanavi —kíxoanehiko.

28 Urúkovone ovokútike ne Jesus, ahí'okovane ne pi'âti komítiti, ina kixoáhiko Jesus:

—Kitípoaxo motó'iyeva ngoíteovopinoe?

—Êm Unaém, ngutípopi —kíxoanehiko.

29 Ina ipiho vô'u ukékuke neko komítiti xaneâti kíxea:

—Vo'oku kívivonu, énomone ákoeneye kuteâti yâha —kíxoane.

30 Yane ínixonehiko. Yoko í'ixiko'o kíxoixoa Jesus. Hara kíxoã:

—Hako kalihú'ina yéto'oki koêkuti xâne —kíxoane.

31 Itea koeku pihópeahiko, inamá'axone koyuhópa ne koekúti. Koati ákoti malíka yónoku itóhineyea ne eyekoûti ya uhá koêti neko poké'e.

Koitóva Jesus ne ímokerexone ndémoniu

32 Pihopónehiko neko pi'âti, omókono xoko Jesus hóyeno mókere ûroevo ndémoniu.

33 Yane kópuhikopa Jesus neko ndémoniu, ina koyuhópo neko hóyeno. Enepohikoneko êno xâne noixoâti, yupíhova iyúpaxeova neko koekúti koane kó'iyeahiko:

—Ako noíxeaku ûti kuteâti yara poké'exa ûti, uti íhae Izarâe —koéhiko.

34 Itea poé'ainoa isóneu farízeuhiko. Hara koéhiko vo'ókuke:

—Enepora hóyeno, hane porexôa xunakóti kópuhikopea ndémoniu tûti ne uhá koeti ndémoniu —koéhiko.

Hána'iti kóseanayea Jesus ne xanéhiko

35 Yónoa Jesus xapa uhá koêti neko pitivóko yoko ipuxóvokutihiko, ihíkaxoti íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko, koyuhó'inoati ne inámati íhíkavoti

koeku natíxea Itukó'oviti xapa xâne koane koitóvotimaka xâne ka'aríneti, koêkuti kó'iyevoku aríne koane eóponehiko. ³⁶ Noixoâne Jesus neko êno xâne, yupihovó koéne kóseanayea, vo'oku koati kotíveti koêkuhiko, koane mómitihiko kuteâti koeku su'ûso pihohí koêti ákoti koyonoâti. ³⁷ Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikau:

—Koati hána'iti ra itukéti, kuteâti kavâne ainóvoti itóvotine ha'i nonéti ovâti, itea ako axú'inahiko ra ko'itúkeati. ³⁸ Yépemanoekopo Itukó'oviti, Únae ra itukéti, pahúkea po'ínuhiko ko'itúkeati.

10

Noivókoxo íhikauhiko ne Jesus

Mk 3.13-19; Lk 6.12-16

¹ Ina ihaxíkoa Jesus ne nduse koeti íhikau, porexoâti xunakóti kópuhikopea ndémoniuhiko urúkovoti xoko xâne koane koíteovomaka ka'aríneti koêkuti kó'iyevoku aríne yoko eópone neko xanéhiko. ² Yoko ká'aye koéhahiko neko nduse koeti ápostulu páhoe Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne: Enepone inúxoti, Símaum koéha. Pêturu yonópo íha; ina apê Ándere, po'inu Pêturu; ina keno'óko Teâku yoko Xuâum, xé'ahiko Nzebêdeu; ³ koane Filípi; Mbatulúmeu; Túme; yoko Máteu, enepone koperáxinoti nâti; koane Teâku, xé'a Áfeu; koane Tádeu; ⁴ yoko Simaum Nzelóti; yoko Njuda Iskarióti, eneponeko itúkoheovoti koeku hókea Jesus koane kurikoâti xoko xanéhiko puvâti.

Ítukevohiko ne nduse koeti íhikau Jesus

Mk 6.7-13; Lk 9.1-6

⁵ Enepohikoneko nduse koêti, énomone pahúko ne Jesus xapa xâne. Hara kixovokoxoa inâ pahukôa:

—Hákonoe yéno xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu. Hákomaka píhe pítivokonake íhaehiko Samâriya.

⁶ Itea hane yapásika xanena úti, uti íhae Izarâe, enepohikone kutí koeti moyónitihiko su'úso ákoti koyonoâti. ⁷ Pihénenoe, yokóyuhopoinoa itúkeovo kaxénane natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne. ⁸ Keítapanoe ne ka'aríneti koane kexepukapanoe ne xâne ivokóvoti. Keítapamaka ne xâne yúvone lépara, koane képuhikapamaka ne ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Kuteâti ngxópiku ákoti ngaperáxapi, énomonemaka íxeaneye itíki ne itukéti ákoti keperáxa xâne.

⁹ Hákonoe yómo tiúketi piúsunake, enepone ôro, péhu yoko níki. ¹⁰ Hákonoe yómo íhaku ípevo koeku yéni, koane hako yómo yesá'ikovo koane piríkatana. Muhíkova piló'ina hako yomâ, vo'oku koati motokeâti kousokinokono nókone ne xâne ko'ítuketi.

¹¹ —Itukovo apêti pítivóko, áko'o ipuxóvokuti símeku, yapásika xâne usó koyêti poréxeopi yóki óvokuke. Énomone yávaheixa xokóyoke tukú koeti ipíhikopiku ne pítivóko. ¹² Koeku yúrukivoa ne ovokúti símeku, yépemina unako koêku ukeâti xoko Itukó'oviti ne ko'óvokuti.

¹³ Enepone xâne ovâti ne ovokúti, itukapu usó koyêti poréxeopi yóki óvokuke, kousókinokonoatimo kuteâti yépeminoake xoko Itukó'oviti. Kene enepo hákoti koené'eye, hákoti unâti kixópiku, youúkekemo yonópo ne yépeminoake xoko Itukó'oviti.

¹⁴ Koêkuti ákoti akahá'api, ákotimaka akahá'a kámokenoyea yiúho, enepo ipihíkapi óvoku itukovo pítivokona, ikétatahevexapapu. Kiríkapa ne ipú'ine

poké'e hivíkuke, yexókoati ákoyeane omótokea íkameokono emo'u Itukó'oviti. ¹⁵ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Simapúne kaxena ipíhohonope Itukó'oviti, muhíkova ne koati váhere xâne mekúke íhae Sódoma yoko íhae Ngómora, ákomo itápana tiveko ipíhophoneake Itukó'oviti ne xanéhiko íhae neko pitivóko ákoti akahá'apinoe.

Koyuhôa Jesus ápeyeamo tiú'iti koekúti simoâti ne xanéhiko hokoâti

Mt 24.9; Mk 13.9-13; Lk 21.12-17; 1 Pê 4.12

¹⁶ Ina kixovókoxopamaka Jesus neko íhikauhiko:

—Koeku mbahúkeopinoe, kutí koe mbahúkoti su'úso ya xapa yovíre. Itíkapunoekopo usokó koyêti kuteâti koeku koéxoe, koane itíkapumaka ákoti vaheréxa ítuke kuteâti koeku kurûte. ¹⁷ Yokóhiyanavonoe, vo'oku apêtimo xâne iyonópitinoe yuhoíkovokutike koane yehepóke'exopitinoemo xoko íhikaxovoku hó'e xanena úti. ¹⁸ Vo'oku itíkivonoe hokónuti, yomokónotinoemo yíhoikikono nonékuke ngovenâdo yoko nonékuke nâti. Itea kixínekonokenemoye motovâti keyúhoyi nonékukehiko, koánemaka nonékuke ne ákoti itukapu viyéno jûdeu koêku ra kitípone. ¹⁹ Enepo yamakánanenoe nonékukehiko, hako pipokéxinoa iséneu ne kixékumo yimópi, vo'oku yaneko káxe, yexókokonotimo yimópíke. ²⁰ Vo'oku hainamo ukeâti iséneuke ne yimópope, itea koati ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke koeku itúkeovo Sasá'iti Omíxone koyuhô xikóyoke.

²¹ —Apêtimo xâne kuríkoti koati po'ínu xoko payásotihiko, motovâti koépekeokono. Kúteanemakamo kíxoaku hóyeno ne xé'a.

Apêtimakamo okópoti koati há'a yoko êno, kuri'ókoatimaka xâne koepékoatimo. ²² Yupihóvatimo púveopi uhá koeti xâne vo'oku itíkivonoe hokónuti. Itea enepone koxuná'ixovoti ingéneke ákoti aukápapu ikéne tukú koeti hunókokuke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti. ²³ Enepo pivakána, hako'one keyunúkokono yane pitivóko yóvoheixoku, yokóho'i po'íke pitivóko. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ákomo yuké'exa yénoheyi ra uhá koeti pítivokona Izarâe tumúneke aúngopovope yara kúveu mêum, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

²⁴ —Enepe ihíkaxovoti, haina énomone payasô ya ihíkaxoati. Koáne ne ahinoêti, haina énomone payasô ya pátarauxa. ²⁵ Itea enepone ihíkaxovoti, motóva kúxea kutipasí kó'iyea ihíkaxoati. Kúteanemaka koêku ne ahinoêti, motóva kúxea kutipasí kó'iyea pátarauxa. Itukovo mbuvokónoti, undi yúnae, koeku ínzaxeokono Mbezêbu, enepone tuti uhá koeti ndémoniu, ínapoxomo itínoe ovónje.

Nókone téyea úti

Lk 12.2-7

²⁶ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Hákonoe píke xâne. Ako kixovókuti pikonéti éxeokono kó'oyene ákotimo exákana. Kúteanemakamo ne he'onó koêti kó'oyene, kóyeaenemo urápu'ipea. ²⁷ Enepe yunzó'inopinoe vainóvone, akô'o po'ínu xâne, yokóyuhoanemo xapa xanéhiko. Koáne ne ínzikaxeopike vainóvone, kéhanakanemo keyúhopi motovâti éxea uhá koeti xâne. ²⁸ Hákonoe píke xâne motovâti koépekeopi, vo'oku poéhane kexé'u íto, itea ako xunáko iyónopeopi ipihóponovokutike.

Hane tíya Itukó'oviti, enepone apêti xunáko koépekea xâne koane iyónopea ipihóponovokutike. ²⁹ Hainá'ikopo kali póhuti pe'u tiúketi, ákoti axu'ína ovâti ko'ésa'i ne pi'âti kálíhunoe hó'openo ôti kavanékono? Itea ako ápahuina ivokóvoti xapákukehiko ákoti exâ Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. ³⁰ Kene itínoe, muhíkova yé'akeye ne híyeu tiúti, heú kíxoá éxea Itukó'oviti. ³¹ Hákoikopo píke, vo'oku itínenoe yupihóvo itóponone nonékuke Itukó'oviti yane ênoti hó'openo ôti.

Koeku teinôa xâne koyúhoyea hókea Jesus koáne akô'o teinâ

Lk 12.8-9; 2 Tm 1.8

³² —Uhá koeti koyúhoti nonékuke xanéhiko itúkeovo hokónuti, kúteanemakamo ngíxoaku ngoyúhoyea itúkeovo hokónuti nonékuke Nzá'a íhae vanúke. ³³ Itea enepone koyúhoti nonékuke xanéhiko ákoyea itúkapu hokónuti, ngoyuhópatimakamo nonékuke Nzá'a íhae vanúke ákoyea itúkapu hokónuti.

Tiú'itihiko koekúti simo'óviti

Lk 12.51-53; 14.26-27

³⁴ —Hákonoe ikitíxa nzimínuti omínoam úhepeyeya isóneunokoko ne xâne yara kúveu mêm. Haina énomone nzimíno, itea koati apêtimo okopókokoti vo'ónguke. ³⁵ Enepora nzímea, énomone kutí'ino apêtimo hóyeno poe'aînoti isóneu há'a. Énomonemaka kutí'ino apêtimo sêno poe'aînoti isóneu êno. Kúteanemakamo koêku ne sêno yoko imóse. ³⁶ Yane koati iyénoxapa kúveuke ne óvoku puvopâmo ne xâne hokónuti.

³⁷ —Enepone xâne yupihóvoti ákoyea omótovo okovo há'a yoko êno ya undíke, ako omótokea itúkeovo hokónuti. Koánemaka ne xâne yupihóvoti ákoyea omótova okóvo ne xé'a itukovo ihíne ya undíke, ákomaka omótokea itúkeovo hokónuti. ³⁸ Enepone ákoti usó akóye koítóponeovo kotíveti ingéneke kuteâti koeku xâne koinópoti kurúhuna iyonókonone xoko kurúhuxokonokumo, ákomaka omótokea hókeonu. ³⁹ Koêkuti xâne yuixóvoti kouhepekeovo óvea yara kúveu mêum, énomonemo evókoa ne koati kaná'uti apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone usó koyêti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêum vo'ónguke, énomonemo itopóno inamápoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti.

Apêtimo námoepo xoko Itukó'oviti ne xâne kox-uná'ixovoti ikéneke

Mt 25.34; Mk 9.41; Xu 13.20; 3 Xu 5

⁴⁰ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Koêkuti xâne únati kixópiku simêa óvokuke, undímaka kixóneye. Epó'oxo koêkuti kixónutineye, hanemaka kixóneye Itukó'oviti, enepone pahukónuti yara kúveu mêum. ⁴¹ Koêkuti xâne ákoti kamaxátika porófeta, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti, koane teyoâti vo'oku itúkeovo ovoxe Itukó'oviti, apêtimo námoepo nê'e xoko Itukó'oviti kuteâti ne námoepomo porófeta. Koane koêkutimaka ákoti kamaxátika xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, koane teyoâti vo'oku ponóvoko ítuke, apêtimo námoepo xoko Itukó'oviti kuteâti námoepo ne ponóvoti kixoku itúkeovo huvó'oe. ⁴² Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Koêkuti xâne apêti póneake ne koati ákoti apayáso xapákuke ne hokónuti, teyoâti

vo'oku itúkeovo ínzikau, yusíkoti itúkeovo kali póhuti enovópeti puhí koeti kásati úne poréxoá, ákomo kalíhuína évokea námoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke —kíxovokoxoane Jesus.

11

Ápe páhoe Xuaum Mbátita xoko Jesus

Lk 7.18-35

¹ Uke'éxoane Jesus koyúhoinoa nókonehiko itúkea ne nduse koeti íhikau páhoe koyúhoyea emó'u, ina pího po'íkehiko pitivóko yaneko poké'e ihíkaxoti koane koyúhoti emo'u Itukó'oviti.

² Yoko ika'ákovokutike ovóne ne Xuaum Mbátita. Kamoné'e koeku ítuke Jesus Kristu, yane pahúkone íhikauhiko épemo'ikoponea Jesus. ³ Hara kixóponoa:

—Énomone íti ne kuxonéti símeamo? áko'o kónokoako kúxeako uti po'ínu.

⁴ Ina kixôa Jesus:

—Yaúkapapu xoko Xuâum. Yéta'akapa koêku ra kémone koáne ra neíxone. Hara íxepamo:

⁵ “Ínixopone ne komítiti. Yonópone ne mohéveu. Unátiponehikomaka ne yúvone koati váhere arinéti, enepone lépara. Kamópone ne mókere. Iyúkopovone ne ívokóvoti, koane koyúhovone xapa xâne ákoti apeínoati ne inámati ihíkauvoti ítuke Itukó'oviti.

⁶ Koati únati koêku ne xâne ákoti opoé'ainonu isóneu” íxepamo —kíxoane Jesus.

⁷ Pihopóne neko íhikauhiko Xuâum, turíxovone Jesus koyúhoinoa xanéhiko koêku ne Xuâum. Hara kíxovokoxoa:

—Enepo pihenôe neíxoponi Xuâum ya mêum ákoti apêti, kutí'ikopo kixónoe neíxi? Xâne muyá'iti kuteâti koeku hí'e kayákae ihunóvoti?

Ako kalíhuina. ⁸ Kutí'ikopoya ne neíxopono? Hóyeno yupihóvoti úhe'ekea ípovo? Ako kalíhuina kó'iyeaneye ko'ípovoyea nê'e. Vo'oku poéhane óvokuke nâti óvo xâne kuteâti nê'e. ⁹ Kutí'ikopoya ne neíxopono? Porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti? Êm, koati porófeta nê'e, koane koati ngixópitinoe yupíheovo anú'ukea itúkeovo teyonéti ya po'ínuhiko porófeta. ¹⁰ Vo'oku enepone neíxoponone, hara koe yuhu Itukó'oviti emó'uke vo'ókuke:

“Mbahukoâtimo timúneke ne koyuhó'inonuti emó'um maka míhe'akinapine yoxéne itíki índukexeopike xapákuke xâne” kôe.
Malaquias 3.1

¹¹ Ina kixovókoxoakomaka Jesus neko xâne:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Xapákuke xâne yara kúveu mêum, ako teyonéti ya Xuaum Mbátita. Itea upánini itúkeovo koati hána'iti teyonéti ne Xuâum yâye yara kúveu mêum, koati yupihóvotimo anú'ukea itúkeovo teyonéti ya Xuâum ne xanéhiko ya natíxokuke Íhae Vanúke, muhíkova ne ákoti apayáso xapákuke. ¹² Ukeátine ya kaxénake Xuaum Mbátita tukú koeti kó'oyene, enepone inámati ihíkavoti koyúhoti koeku natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, koati xúnati yúmo'ixeova xanéhiko éxea koêku. Yoko enepohikone koxuná'ixovoti éxea koêku, énomone itopónoa. ¹³ Vo'oku ukeátine mekúke tukú koeti kaxénake Xuâum, ápe yútoeke porófetahiko koane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse koyúhoti koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne. ¹⁴ Epó'oxo yakahá'anoe kitípi yútoe ne porófetahiko, kitípoâtimo itúkeovo Xuâum

itukóva ne Íliya, enepone koyúhone porófetahiko símeamo. ¹⁵ Koêkuti kamoâti ra yûnzo, ivávaka.

¹⁶ —Kutimea motóvo ínzokea ra xanéhiko apêti yara káxehiko kó'oyene? Hara ínzokoa kalivónohiko vataká koyêti ya none ovokúti ákoti ínixone unáko apê po'ínuhiko kalivôno kaha'âti ikómohixea. Yane hara kixókonohiko: ¹⁷ “Voxone oxokénati móhikena elóketi okóvo, itea ákonoe yakáha'a kemóhiyi. Vimókovonemaka akene imokó'ikoti ivokóvoti, itea ákomaka yakáha'a” kixókonone.

¹⁸ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Énomonemaka kénenoeye vo'oku simóne Xuaum Mbátita yuixóvoti jejuá kó'iyea yoko ákoyea énapu víyum, itea ako ínixeanoe unáko, epó'oxo “ûroevo ndémoniu nê'e” kíxeanoe. ¹⁹ Ina nzímo xepákukenoe íníngoti xâne, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea ákomaka ínixeanoe unáko. Hara kôe iséneunonu: “Koati nípati yoko énovokenati víyum ne hóyeno, koane yómoti aínavokoxeovo koperáxinoti nâti yoko po'ínuhiko xâne pahukóvoti” kixénunoe. Itea enepone koati kaná'uti exóneti, kóyeane mo iyúseyea kó'iyeaneye vo'oku kixoku itúkeovo ne xanéhiko hokoâti — kixovokoxoane Jesus.

Koeku pitivóko óvohikoku xâne ákoti akutipo Jesus

Lk 10.13-15

²⁰ Yane turíxovone Jesus koyúhoyea motókeyea ipíhóponeokono ne ko'óvokuti yane pitivókohiko vékoku itúkea êno iyupánevoti, vo'oku ákoyeahiko ikátivexa isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea. Hara koe yuho Jesus vo'ókuke:

²¹ —Koati kotívetimo kêku, itínoe íhae Korâzim, keánemaka itínoe íhae Mbetâsáida, vo'oku eneponi

itukapu ya pítivokona ákoti êxa Itukó'oviti, enepone Tîru yoko Sídom, indúkoahiko ne iyupánevoti índuke xepákuke, mani mékutine kuríkopo váherevoko ne xanéhikoya. Mani ko'ipóvotinehiko ko'ixéhiti xáku koáne mani purapú'ikovotinehiko pôu, éxokovopehiko yupíheovo ikótivexea isóneuke ne êno pahúnevohiko. ²² Koati enjókopeatinoe koêkumo: Simapúne kaxena ipíhohonope ne Itukó'oviti, koati iyuhí kixokónotimo tiveko ipíhophoneokono ne íhae Tîru yoko íhae Sídom ya itíke. ²³ Kene itínoe íhae Kafanâum, itínoe po'okoâti yupíheovomo kahána'ikeokono ya po'ínuhiko xâne, kirikókonotinoemo ipihóponovokutike. Vo'oku eneponi itukapu ya xapákukehiko ne koati váhere xâne íhae Sódoma indúkoa ne iyupánevoti kuteâti índuke xepákukeno, mani kutipónutinehiko. Epó'oxo ákoni uké'exa Itukó'oviti, itea mani anéyetiko tukú koeti kó'oyene. ²⁴ Koati enjókopeatinoe koêkumo: Simapúne kaxena ipíhohonope ne Itukó'oviti, iyuhii kixokónotimo tiveko ipíhophoneokono ne íhae Sódoma ya itíke — kíxovokoxoane Jesus neko xâne.

Kouhépekopokonotimo isóneu yoko omíxone ne xâne hokoti Jesus

Lk 10.21-22

²⁵ Énomone yaneko ókoku ôra hara kixo Itukó'oviti ne Jesus:

—Aínapo yákoe Pai, iti Únae vanúke koane poké'e, vo'oku ákoyea itúkapu hána'itinoe ko'éxoneti yoko hána'itinoe ihíkaxovoti yara kúveu mêum yéxokoa ra koekúti, itea itúkeovo xâne inixóneti ákotihiko itóponone keúhapu'ikinoa ra koekúti. ²⁶ Koati

énomone kíxea ne ítike Pai, vo'oku ínixi unáko kó'iyeane —kíxoane.

²⁷ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Uhá koeti koekúti, kurí'okoponoane Nzá'a. Ako exónuti, undi Xe'exa Itukó'oviti, ákoti itukapu Nzá'a. Poéhane exónu. Koane ákomaka exoâti ne Nzá'a ákoti itukapu ûndi, undi Xe'éxa, yoko koêkuti xâne ânja énjokea.

²⁸ —Yahí'akapununoe, itínoe kutí koeti xâne koínoti êno ínati koekúti, itínoe yupihóvotine momí'iyea, yoko undínemo kayapáhikopinopea.

²⁹ Itíka ne índukexeopike, enepone kutí koeti íngoinoxeopike, vo'oku ngaha'ínepitimoya. Íhikexapu njokóyoke ngixoku indúkeovo, vo'oku undi itúpa'ikoti, koane ako ngapáyasakapu, ínamo mbarexápinoe hána'iti ómomikea iséneu. ³⁰ Vo'oku enepone kutí koeti íngoinoxeopike, haina kutí koeti êno ínati koekúti motovâti hí'inaxeokono, itea koati yáyapahi koyêti —kíxovokoxoane Jesus neko xâne.

12

Jesus exêa koêku ne sâputu, káxe koati sasá'itino jûdeuhiko

Mk 2.23-28; Lk 6.1-5

¹ Yaneko káxehiko, vekónehiko kali xêne vekoti kavâne ne evo Jesus ya xapa itóvope ha'i nonéti. Yoko sâputu nekôyo, káxe sasá'itino jûdeuhiko. Epékexoatine hímakati ne íhikauhiko. Yane turíxovone marékeahiko ha'i tirîku koane níkea. ² Noixoâne farîzeuhiko, hara kixo Jesus:

—Yokómoma itúkovoqe ne íhikeuhiko. Koati itúkoti koekúti ákoti parexá'avea Ponóvoti Kixovókuti hó'e ûti vitúkea ya sâputu.

3 Ina yumopâhiko Jesus:

—Ákoikopo yíhoikikunoe ya emó'uke Itukó'oviti koeku ítuke ne Ndávi mekúke yaneko epékoa hímakati koánemaka ha'ínehiko? ⁴ Vo'oku yaneko urúkova Ndávi neko óvoku Itukó'oviti, níkoa neko pâum ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, ítúkoti koekúti ákoti parexâ yútoe Muíse ítúkea. Kúteanemaka koêku ne ha'ínehiko, mani ákoti omotóva níkea neko pâum. Poéhane sasedóti, enepohikone inuxínoti xanéhiko hó'eke motovâ níkea. ⁵ Ákoikopomaka yíhoikiku Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse koêku ne sasedótihiho? Koati ko'ítuketi hána'itike imokóvokuti ya sâputu, upánini ákoyea paréxakana xanéhiko ko'ítukeyea ya sâputu, itea ako pahúkapuhiko koeku ko'ítukeyea. ⁶ Koati ngixópitinoe kó'oyene: Anéyene koati teyonéti yane hána'iti imokóvokuti, enepora yuhó'ixopitinoe. ⁷ Eneponi yexâ koati kixó'ekone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Itíkivo seánati, ene ngahá'a, kene haina iké'iparaxinu oró'oeti hó'openo” koêti, ákoni váherexinanoe iséneu ne ákoti pahúnevo. ⁸ Vo'oku undíne exêa koêku ne sâputu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóva Jesus ne hóyeno timovó'uti

Mk 3.1-6; Lk 6.6-11

⁹ Úkeane ukopóno ne Jesus. Ina urúkova ne íhikaxovoku hó'e xanéhiko. ¹⁰ Yoko ápe hóyeno ya timovó'uti. Enepohikone xâne oposí'ixoatine évekinoaku yuhóhiko ítúkeovo pahukóvoti ne Jesus, hara kíxoahiko:

—Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, motóvaikopo koíteovokono ne ka'aríneti ya sâputu?

¹¹ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Ínani áva xepákukenoe apêti su'úsona ikoróno'ekovoti uhoróku ya sâputu. Ákonikopomea ituka xunáko veyópea? ¹² Yoko yupihóvone ápeyea itóponone ne xâne ya su'ûso. Motóvaikopo vitúkea únati koekúti ya sâputu.

¹³ Ina kixôa neko hóyeno:

—Kepáya'akapa ne veô'u.

Koáne, itúkoa ne yuhó'inoa Jesus. Yane unátipone. Kutipasí koépokokone ne vô'u.

¹⁴ Yane ipúhihikopone ne farízeuhiko, koane ixómoyeahiko oposí'ixo kixókumo koépekea Jesus.

Ahíkuxopovo ne Jesus

¹⁵ Exoáne Jesus isóneunoa ne puvâtihiko, ákone ávaheixa xapákuke. Koati êno xâne pihôti ikéneke Jesus. Yane koítova Jesus uhá koêti ne ka'aríneti xapákuke. ¹⁶ Itea ixíko'okoa ákoyea okóyuhohiko xapákuke xâne neko ítukeinoa. ¹⁷ Kó'inokeneye, koati simóvotine kaxéna neko yuho Itukó'oviti xokóyoke ne porofeta Izâiya mekúke, enepone koêti:

¹⁸ “Anéye ra ovónje noívongoe, ákoti omotóva ongóvo, ominónuti hána'iti elókeko ongóvo. Mborexoâtimo ovo'ó kó'iyea ne Sasá'iti Omínjone, koane koyuhoâtimo xapa xâne ákoti itukapu jûdeu ne Ponóvoti Kixovókuti íhae njokóyoke. ¹⁹ Ákomo itúkapu yumópokenati nê'e, koane ákomo vaúka xapa xâne, koane ákomo itúkapu hónoti koyúhoyea ya none ovokúti. ²⁰ Koseánatimakamo ne

xâne ákotine xunáko, enepohikone kutí koeti kalísoti ókono hí'e ekehókotine. Koane koseánatimakamo ne xâne kutí koeti páviu enepo kaha'áne ípukeovo. Ákomo kutí íxa ipukoâti. Énomonemo koe ítuke imókonemo uke'éxapa uhá koêti ne vaherévokoti itukápumo ainóvoti ponóvoti kixovókuti apê. ²¹ Yoko énomonemo itúko kúxoixone ne uhá koeti xâne, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêmum” koe yútoe Izâiya. *Izâiya 42.1-4*

Koyuhókono ítúkeovo íhakoe Mbezêbu ne Jesus

Mk 3.20-30; Lk 11.14-23

²² Yane omókonone xoko Jesus hóyeno mókere komítiti, ûroevo ndémoniu. Koítova Jesus. Yane koyúhopone koane ínioxopone neko mókere komítiti.

²³ Iyúpaxova heú koeti xâne noixoâti koane kó'iyeahiko:

—Eneporâ'a, hainá'ikopomea ne Ámoripono Ndávi kixonéti, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne kúxone ûti? —koéhiko.

²⁴ Itea enepohikone farîzeu, kameáne yuhóhiko, poé'ainoa isóneu koane kó'iyeahiko:

—Ako po'i xunakóti veínoake kópuhikopea ndémoniuhiko ra hóyeno ákoti itukapu xunako Mbezêbu, enepone pahúkoti uhá koeti ndémoniu —koénehiko.

²⁵ Yoko exó kíxea Jesus ne isóneuhiko. Yane hara kixovokoxoa:

—Uhá koeti natixókuti óvoku xâne ixómoti okopókoko, itohíneotimo xanéhikoya, ákonemo ovâti. Kúteanemakamo koêku ne pitivóko yoko ko'óvokutihiko ovoti póhutike ovokúti, itukovo ixómoti okopókoko, uke'épotinemo ítúkeovo

póhutine óvohikoku. ²⁶ Eneponi itukapu Satánae kopúhikopo po'ihiko ndémoniu ovóxehiko, mani koati okopópovoti. Yane mani uké'etine xunáko. ²⁷ Koáne, eneponi itukapu xunákoke Mbezêbu ngópuhikopea ndémoniuhiko kuteâti iséneunonunoe, ná'ikopo kó'inoaye iséneu ne he'ínehiko ya hé'eke kopúhikopotimaka ndémoniu? Ako kalíhuina kó'inoaney yihó'inoa kuteâti ra yihó'inonu. Koati énomonehikomo kouhápu'iko itúkeovo pahukóvoti ne iséneunonu. ²⁸ Koeku itúkeovo ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ngópuhikopea ndémoniuhiko, koati iyúseoti símeovone kaxena natíxea Itukó'oviti xepákuke.

²⁹ —Maní'ikopo motovâti ápeyea urúkeovoti óvokuke xúnati hóyeno omópea ítukevo ákoti ika'áka inúxotike? Konókoti iká'akea inúxotike, ínamo itâ omópea ítukevo —kíxovokoxoane Jesus, ihókoati xúnati hóyeno ne Satánae, koane kixopóvoti ítúkeovo xunané'e ya Satánae.

³⁰ Ina koe'íkomaka:

—Enepone xâne ákoti huva'áxanu, koati okopónuti. Koane enepone ákoti itukapu nza'íne índukeke, itopó kíxoá ukóponea ne itukéti índuke.

³¹ Hukínóvoti ngíxeopinoe: Heú koeti kó'iyevoku váhere ítuke ne xâne, motóva kotúyopeovo, muhíkova ne koemóke'eti Itukó'oviti, itea enepone koyúhoti ítúkeovo ítuke Satánae ne ítuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo ítúyopeaku ne pahúnevo.

³² Enepone vaheréxoti emó'uinonu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, apêtikomo oxéne ítúyopea pahúnevo. Itea enepone koyúhoti ítúkeovo ukeâti xoko Satánae ne ítuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo ítúyopeaku ne pahúnevo

kó'oyene yara koeku óvea yara kúveu mêum, koánemakamo ikénepoke —kíxovokoxoane Jesus neko xâne.

Kixoku itúkeovo éxeokono ne xâne

Lk 6.43-45

³³ Ina koe'íkomaka ne Jesus, itukínoatihiko íhokoake ne âha íhikaxea:

—Enepone únati xuve tikóti, únatimaka ne há'i pôreu. Kene ne váhere xuve tikóti, váheremaka ne há'i. Vo'oku hane éxeokono ne xuve tikóti, há'i pôreu. ³⁴ Itínoe ámoripono xâne kutí koeti koâti ipúhokovoti koéxoe, na kíxeaye keyúhoyi únati koekúti? Vo'oku hane koyúho ne xâne, oveâti isóneuke. ³⁵ Enepone únati xâne, aínovo únatinoe koyúho ukeâti ne únatinoe koekúti unakóvoti isóneuke. Kene ne váhere xâne, aínovo ákoti aunáti koyúho ukeâti ne váhere koekúti unakóvoti isóneuke.

³⁶ —Koati ngxópitinoe kó'oyene: Uhá koeti emo'úti koyuhohí kíxone xâne, konokoâtimo yumópea Itukó'oviti vo'ókuke yaneko káxe yuhaíkapane Itukó'oviti ne xanéhiko vo'oku kixoku itúkeovo. ³⁷ Vo'oku hanemo exôa kixékonokumo, kixeku keyúhoyi, itukapu pehukópokonotimo ipihóponovokutike, áko'o itukapu iyenópokonotimo xapa kasása'iupo Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

Hoénaxeokonoke Njóna

Mk 8.11-12; Lk 11.29-32

³⁸ Yane hara kixo Jesus ne evo éskiriba yoko farízeu, enepohikone xâne teyonéti hó'eke júdeu:

—Íhikaxotí, kahá'ati noíxea uti itíki iyupánevoti, hoénaxovope ápeyea xunako Itukó'oviti xikóyoke.

³⁹ Ina yumopâhiko Jesus:

—Koati ákoti aunáti ra xanéhiko yara káxehiko símokune úti. Koati ákotimaka kuvâpu Itukó'oviti, épemoikomaka noíxea iyupánevoti índukeinoa, hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea njunáko. Itea ákomo ápahuina iyupánevoti noíxonemo, ákoti itukapu kuteâti koeku kixókonoku porofeta Njóna mekúke. ⁴⁰ Kuteâti mopó'ayea káxe yoko yóti óvoheixea okóvoike hána'iti hê neko Njóna, kúteanemakamo mopó'ayea káxe koane yóti ómbonea opékuke poké'e, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ⁴¹ Epó'oxo simapúne kaxena yúhoikopeakumo Itukó'oviti ne xanéhiko, hanekóxonomo ne xâne íhae Nínivi xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene. Exepúkotimo neko íhaehiko Nínivi, exókoatimo pahúnevo ne xanéhiko apêti kó'oyene. Vo'oku ikótivexoa isóneuke váherevoko neko íhae Nínivi koane kuríkopea kamóné'e yuho Njóna koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Yoko anéyene koati payásoti ya Njóna, enepora yuhó'ixopitinoe itea ako itúkokonoke yúho. ⁴² Koánemaka neko seno nâti mekúke íhae poké'e koéhati Sâba, hanekóxonomo xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene, yaneko káxe yuhaíkapa Itukó'oviti ne xanéhiko. Exepúkotimo neko sêno exókoatimo pahúnevo ne xanéhiko apêti kó'oyene, vo'oku yupíheovo ákoyea malíka úkeaku neko sêno kámokenoponea ne êno hána'iti kó'exoneyea Salúmaum. Yoko anéyene kó'oyene koati payásoti ya Salúmaum, enepora yuhó'ixopitinoe, itea ako itúkokonoke yúho —kíxovokoxoane Jesus.

*Koêku ne ndémoniu aukópova ne xâne ipúhikopeaku
Lk 11.24-26*

⁴³ Ina kixovókoxopamaka Jesus neko xâne:

—Enepo ipuhíkopea xâne ûroevo ne ndémoniu, píhoheo ya mêum ákoti apêti oposíkoti ókoku itea ako ínixapana. ⁴⁴ Ênomone kó'ino: “Aungópovotiko xoko imbúhikopeakumeku” kôe. Yane aúkopovane, yoko inú'ikopane ákoyea ovâti, koane sásasa koyépotine, yoko êno úhe'ene vo'oku ákoyea inú'epoya. ⁴⁵ Ina itaíkopono po'i seti koeti ndémoniu itúkoti xanépone. Yoko aínovo koati váhere yane inúxoti. Ina urúhikopova neko hóyeno. Yane yupihovó koépone váherexea koépoku ne hóyeno yane inúxoti koêku. Yoko énomonemo koéneye xokóyoke ra váherehiko xâne apêti yara káxehiko símokune úti váherexeamo koépoku hunókokuke yane inúxotike —kíxovokoxoane Jesus.

Simôa iyénoxapa ne Jesus xoko óvoheixoku

Mk 3.31-35; Lk 8.19-21; Êb 2.11

⁴⁶ Koêkuiko koyúhoyea ne Jesus xapákuke neko xâne, simó koene eno Jesus yoko ámeno kaha'âti yúho'ixoponea. Yoko meúkeke óvoheixohiko. ⁴⁷ Ina apê kixopónoati ne Jesus:

—Anêko mémaina yoko yámeno meúkeke kahá'ati yúho'ixeopi.

⁴⁸ Yane hara koe Jesus:

—Enepone ênom yoko mbo'ínuhiko, harâ'ahiko —koéne.

⁴⁹ Ina so'ixôa ne íhikauhiko, koáne kíxea:

—Enepokorâ'a, énomonemaka indúko ênom yoko mbo'ínuhiko. ⁵⁰ Vo'oku koêkuti xâne itúkoti ahá'inoa Nzá'a íhae vanúke, énomonemaka indúko koati mbo'ínu, mongéxa, yoko ênom —koéne.

13

Éxetina Jesus apêti íhokoake koeku nôti

Mk 4.1-9; Lk 8.4-8

¹ Koati énomone yaneko káxe, ipúhikea óvoku ne Jesus ivatáko ponoti xe'ókuke Mar-na Ngalíleya.

² Yane ho'uxo-ho'uxó koéne êno xâne xokóyoke. Vo'ókuke neko êno xâne, úrukovo kúveuke vatéke ne Jesus ina ivatáko. Kene neko xanéhiko, óvane xe'ókuke úne xe'okó koyêti.

³ Êno íhíkavoti íhikaxone Jesus ya xêti apêti íhokoake ne âha íhikaxea. Hara kixovokoxoa:

—Ápe hóyeno nopónoti ake nonéti. ⁴ Koeku kásahikea, ápe irihíkovoti xe'ókuke xêne. Yane kenó'okone hó'openo ôti níkopâti neko ake nonéti.

⁵ Kene po'ínuhiko, xapákuke mopôî írihikovo xoko ákoyeaku axú'ina móte. Koati ákotihiko oríko íhono pea vo'oku ákoyea axú'ina móte xoko írihikovoku.

⁶ Itea ako oríkoa oró'okea káxe vo'oku ákoyea yónoku poéheve. Yane movohí koéne.

⁷ Koane ápemaka irihíkovoti xapa tôpe. Yane inuxó koéne payákeyea ne xuve tôpe. Yane ákone oxéne payákeyea ne nonéti vo'oku huruvokó kó'iyea tôpe.

⁸ Ina ápemaka irihíkovoti únatike poké'e. Énomone porexô há'i. Ápe porexópoti póhuti séndu há'i ya póhuti áke úkeaku. Ina ápemaka porexópoti sesenta koêti yoko tirinta koêti ya póhuti úkeaku. ⁹ Koêkuti kamoâti ra yúnzo, ivávaka —koéne ne Jesus.

Koyúhoinoake Jesus ne xêti apêti kixó'ekone

Mt 13.34-35; Mk 4.10-12; Lk 8.9-10

¹⁰ Ina ahí'ókovo xo Jesus ne íhikauhiko koane kixea:

—Na koeti itúkinovo exetínati vínoa íhikexi ne xanéhiko?

11 Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Vo'oku enepone koekúti kixoku natíxxea ne Íhae Vanúke xapa xâne ákoti po'i exeâti koêku, itínoe porexókono éxxea. Kene po'ínuhiko xâne, ako paréxxakana éxxea koêku. 12 Vo'oku enepone apêti námoe yara yunzóke, kuri'úxovotínoexomo námoe koane yupíhovó koetínoexomo. Kene ne ákoti axu'ína námoeya, muhíkova ne íkutixane apêti xokóyoke, evókoatimo. 13 Énomone itúkinovo exetínati apêti íhokovoke veínoam ínzikaxea ne xanéhiko. Vo'oku upánini noíxoahiko, itea kutí koe ákoti inixâ. Koane upánini kámoa, itea kutí koe ákoti kamâ, koane ákomaka éxxina isóneu koêku.

14 Koáhati simóvotíne kaxéna neko yuho Izâiya koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, enepone koêti: “Kemoâtinoemo, itea ákomo kalíhuina yéxxinoanoe iséneu ne kémone. Neixoâtinoemo, itea ákomo kalíhuina iyúseinopi koêku ne neíxxone. 15 Vo'oku títiu kóyyeya omíxxone ra xanéhiko, exexó kixóhiko kêno koane úke. Yane ako ínixone koane kámone. Ákomaka éxxina isóneu koêku. Yane ákomaka aúkapapu njokóyoke, koane ákomaka ngaítapahiko — koe Itukó'oviti.”

Izâiya

6.9-10

16 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati únatinoe kêku vo'oku ápe itópoinopike neíxxi koane ápe itópoinopike kémokenoyi. 17 Koati emo'úti ra yunzó'inopínoe: Éno porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, yoko enómaka po'ínuhiko xâne koati ponóvoti kixoku itúkeovo mekúke yumó'ixovati noíxxea kuteâti ne neíxxonenoe kó'oyene, itea ako naíxxa. Koane enómaka yúmo'ixeova kámea

kuteâti ra kémonenoe kó'oyene, itea ako káma — kíxovokoxoane.

Kouhápu'ikopa Jesus koêku ne éxetina

Mk 4.13-20; Lk 8.11-15

¹⁸ —Yakámokenoanoe kixó'ekone ra énjatina apêti íhokovoke koêku ne hóyeno nôti. ¹⁹ Uhá koeti xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti koyúhoti kixoku koeku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, koeku ákoyea éxina isóneu, yane kenó'okone Satánae veyopeâti isóneuke ne kámone. Énomone kuteâti ne ake nonéti irihíkovoti xe'ókuke xêne. ²⁰ Kene ne ake nonéti irihíkovoti xapákuke mopôï xoko ákoyeaku axú'ina móte, énomone kuteâti ne xâne namukoâti ne emo'u Itukó'oviti inâ kamôa, xaneâtimaka hána'iti elókeko okóvo, ²¹ itea vo'oku kutí kó'iyea nonéti ákoti poéheve, ako áxu'ikene hókea. Enepo simôa kotíveti koekúti itukovo apêti ikoítoponoati kotíveti vo'oku kutípea emo'u Itukó'oviti, yane itavókeatine. ²² Kene enepone ake nonéti irihíkovoti xapa xuve tôpe, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti itea pepoké kixoti isóneu vo'oku nókone yara kúveu mêum, koane iyókovotimaka enó'iyea apeínoati. Énomone ákoino ukápana ítukeke Itukó'oviti, koane ákomaka únati ítukeino Itukó'oviti. ²³ Itea enepone ake nonéti irihíkovoti únatike poké'e, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti, epó'oxo koati exínoati isóneu. Yane koâti apêti únati ítukeino Itukó'oviti kuteâti koêku ne ake nonéti porexópoti póhuti séndu há'i ya póhuti áke úkeaku itukovo sesenta koêti, áko'o itukovo tirinta koêti ya póhuti úkeaku.

Ihíkavoti ihókovoti koeku úhiti kutí koeti tirîku

24 Ina koyuhó'inoamaka Jesus po'i xêti apêti íhokovoake. Hara kíxoahiko:

—Enepone kixoku natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye hóyeno nôti koati únati ake nonéti isáneke. 25 Itea ya yóti koeku imókeahiko xâne, sîmo anáne neko hóyeno ina nopóno váhere úhiti koati ákoti pahuíxa tirîku xapákuke ne nóne tirîku. Yane pihópeane. 26 Ihonópone neko nonétihiko, koane kaha'ínemaka, xané kíxoanemaka ne váhere úhiti. 27 Ina pihinôa ahínoehiko neko únae kavâne. Hara kíxoa: “Unaém, aínovo pepo únatinoe ake nonéti nêo iséneke. Námea koeti ápeino ne váhere úhiti xapákuke?”

28 —“Vanáne nopónoa” kíxoane únae ne kavâne.

—Ina kixoa'ikomaka ahínoehiko: “Kehá'a mâreke xopea úti ne úhiti?”

29 —Ina yumopâ únae ne kavâne: “Ávavone mará'ínamo ixané íxea tirîku ímarekea ne úhiti enepomo merekânoe kó'oyene. 30 Síkeavone ne tirîku payákeyea, koáne ne úhiti xapákuke tukú koeti ítixovope ne há'i. Yane ínamo injâ ne ítíxotihiko: ‘Ítixepa inúxotike ne úhiti, ínamo ikenúkuxa motovâti orópukuxeovo yúkuke. Itea yunákapanoe ne tirîku xoko unákovoku íhae inzáne' ngixoâti hikomo” koéne.

Éxetina Jesus koeku ukóponea ne ake nonéti koéhati mostarda

Mk 4.30-32; Lk 13.18-19

31 Ina apémaka po'i yuhó'inoa Jesus ya exetínati apêti íhokoake. Hara kíxovokoxoa:

—Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye ukóponea áke ne mostarda, enepo nôa xâne

isáneke. ³² Yoko kaná'uteoxo itúkeovo koati kalíhuti ya uhá koeti ake nonéti, itea enepo ihonópone, anu'ú kíxoahiko ne po'inu nonéti ya kavâne. Kutí koe xuve tikóti kutí'inoke motovâti hó'openo ôti itúkea môko káva'oke.

Éxetina Jesus koêku ne kohiyákopeti pâum

Lk 13.20-21

³³ Ina koyuhó'inoamaka Jesus po'i xêti apêti íhokoake. Hara kíxovokoxoa:

—Enepone ukóponea ne natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye kohiyákopeti pâum veínoake sêno ánahixea mopo'âti íhíxopeti tirîku. Ehane heú kíxoa kohíyakea ne tirîku —koéne.

Íhikaxinoke ne Jesus ya xêti apêti íhokovoke

Mk 4.33-34

³⁴ Uhá koêti ra íhíkavvoti íhikau Jesus, aínovo exetínati apêti íhokoake veínoa íhikaxea ne êno xâne hokoâti. Ako íhikaxa ákoti itukapu ya exetínati apêti íhokoake. ³⁵ Kó'inokeneye, hane simovóne kaxéna yútoe porófeta mekúke, enepone koêti:

“Aínovomo exetínati apêti ínzokoake ngoyúho.

Ngouhápu'ikoatinemo ne koekútihiko ákoti po'i exoâti, ukeátine inâ apê ra mêum” kôe.

Sâramu 78.2

Kixó'ekone ne xêti koêku ne úhiti kutí koeti tirîku

³⁶ Yane íkopova Jesus neko êno xâne koane pihópea óvokuke. Ina ahi'ókova íhikauhiko. Hara kíxoa:

—Keúhupu'ikapinavea kixó'ekone ne yéxetinameku koêku ne úhiti híyeuke nonétihiko.

³⁷ Ina kixovókoaxoa Jesus:

—Enepone noâti ne únati ake nonéti, ûndi kixó'eko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³⁸ Kene ne kavâne óvoku ne nonétihiko, hane kixó'eko kúveu ra mêum. Kene ne únatinoe ake nonéti, ainovone xâne yonópoti natíxokuke Itukó'oviti. Kene ne úhiti ákoti pahuíxa tiríku, hane kixó'eko xâne váhere kixoku itúkeovo itúkoti ahá'inoa Satánae. ³⁹ Kene noâti ne úhiti, enepone anáne neko únae kavâne, énomone ne Ndeâpu. Kene ítixopovope ne ha'i nonéti, hane kixó'eko, símapúne hunókoku ra kúveu mêum. Kene ne ahinoêti itixópati ne ha'i nonéti, énomone ne ánjuhiko íhae vanúke ovóxehiko Itukó'oviti. ⁴⁰ Kuteâti kixókonoku ikánukuxopeokono neko úhiti yoko kuríkeokono yúkuke, énomonemakamo koéneye hunókokuke ra mêum. ⁴¹ Vo'oku mbahúkotimo ovónjehiko, enepohikone ánju, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, yane veyopâtihihikomo ne uhá koeti xâne yómoti kátavokea po'ínuhiko váhereke, yóko'o ne xâne váhere kixoku itúkeovo, haxakeâti ya xapákuke ne xâne iyónombonemo nandíxokuke. ⁴² Yane kurihíkoatimo yúkuke ipihóponovokutike, óvokumo íyokexea xâne koánemo ngarútutukexea ôe vo'oku tiveko koêku. ⁴³ Yóko'o ne xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, kutí koetimo uhápu'ine káxe seapánehiko vanúkeke xoko natíxoku Há'a íhae vanúke. Koêkuti kamoâti ra yúnzo, ivávaka —kíxovokoxoane Jesus.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku êno kohépití koekúti in-ixópononeti

⁴⁴ —Enepo inâ iyukínova isóneu xâne éxea itúkeovo koekúti yupihóvoti unáko ne itúkopeovo xanena Íhae Vanúke koane yonópea natíxokuke,

hane koéneye kuteâti koêku tokononé kôa xâne ne koati únati koane kohépiti koekúti ya mêum opékuke poké'e ákoti exoâti ápeyeaya. Koati yupihovó koeti elókeyea okóvo koeku tokónoneyeova. Yane imôpanemaka xoko ínixoponeaku koeku píheako kaváneponea uhá koeti ítukevo, ítúkoti vanéxopeakemo ne poké'e óvoku neko koekúti koati únati ya uhá koêti.

Ihíkavoti ihókovoti koeku êno uhé'ekoti pêrula

⁴⁵ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Enepone ítúkopeovo xanena Íhae Vanúke ne xâne koane yonópea natíxokuke enepo inâ exôa unáko, hanemaka koéneye, kuteâti koeku xâne yómoti vanéxea koane kaváneyea êno uhé'ekoti uhá'iti mopôi iháxoneti pêrula, ixómoti oposí'ixo koati únatinoe. ⁴⁶ Tokonóneova póhuti iyoyónevoti kuteâti, koati yupihóvoti unáko, kaváneane ne uhá koeti apeínoati ina vanexópa neko pêrula.

Ihíkavoti ihókovoti koeku hána'iti namukópeti hôe

⁴⁷ —Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hanemaka koéneye enepo kurikókono úneke ne hána'iti namukópeti hôe. Yane ako tôpi kó'iyevoku hôe námoe. ⁴⁸ Puhí-puhí kôa hôe, ina mikukópa numíkuxotihiko xe'ókuke úne. Yane vatá kó'inoane koane noívokoxopea ne únatinoe koane ipíhea xoko íhakuxoake. Kene ne ákotihiko aunáti, kûrihikoa. ⁴⁹ Énomonemakamo koéneye ya hunókokuke ra mêum. Keno'ókotimo ne ánjuhiko ukeâti vanúke, enepone ovoxe Itukó'oviti veyohíkopatimo koane haxakoâtimo ne váherehiko xâne ya xapákuke ne ponóvoti kixoku ítúkeovo. ⁵⁰ Ínamo kurihíka koatíke

kótuti yúku ipihóponovokutike, óvokumo íyokexea xâne koánemo ngarútutukexea ôe vo'oku tiveko koêku.

⁵¹ Ina kixovókokoxopamaka Jesus neko íhikauhiko:

—Yéxinoanoe iséneu uhá koeti kixó'ekone ra yúnzo?

—Êm, véxoa —kíxoanehiko.

⁵² Yane ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Énomone ngixínopinoe: Uhá koeti éxoti íhikaxea yútoe Muíse, exeâtimaka koêku ne inámati íhíkauvoti koyúhoti koeku natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, inamá'axo kuri'úxovo éxone íhikaxea. Hane koéneye ha'a kalivôno, únae ovokúti ênoti koekúti íhakuke kaúnae, enepone inámati ípíhoneya koánemaka ne kúxoti kaúnae, aínovo véyone apê nókone xe'éxaxapa —kíxovokoxoane Jesus.

Jesus ya Nazâre

Mk 6.1-6; Lk 4.16-30

⁵³ Uke'éxoane Jesus koyúhoyeahiko ra xêti apêti íhokovoke, yane pihópone. ⁵⁴ Seopóne pítivokonake, íhikaxomaka xanéhiko ya íhikaxovoku hó'e. Koati yupihóvati iyúpaxeova xanéhiko ne íhíkauvoti íhikaxone Jesus. Hara koéhiko:

—Namea úkea ne exóneti éxone râ'a koánemaka ne xunakóti veínoake ítúkea ne ítúke? ⁵⁵ Hainá'ikopo ne xé'a karapínteru nê'e? Hainá'ikopomaka ne koéhati Mâriya ko'éno? Kene po'ínuhiko, hainá'ikopo Teâku, Yúse, Símaum yoko Njúda?

⁵⁶ Hainá'ikopomaka ovoti xapákuke ûti ne uhá koeti mokéxahiko? Na kixoâtiye éxea ne exóneti éxone? —koéhiko.

⁵⁷ Yane yupihovó koene poé'ainoa isóneu xanéhiko. Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Koati teyonéti ne xâne koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Poéhane poké'exake yoko óvokuke, ako teyoâti —kíxovokoxoane.

⁵⁸ Yoko vo'oku ákoyea akútipoa xanéhiko, ako axú'ina iyupánevoti ítuke ne Jesus xapákuke.

14

Kixoku ivókeovo neko Xuaum Mbátita
Mk 6.14-29; Lk 9.7-9

¹ Yaneko káxehiko, eyékoxxoa Êrodi, enepone nâti, ákoyea malíka yónoku iháyu'ikeokono ne iha Jesus vo'ókuke neko ítuke. ² Ina kixôa Êrodi ne ko'itúkeinoatihiko:

—Koatímea Xuaum Mbátita ne exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti. Énomone ápeino xunáko ítúkea ne iyupánevoti ítuke —koéne.

³ Yoko kó'inokeneye isóneu vo'oku ítúkeovo énomone pahukôa ne namukóponoati yoko ikavó'uxoponoati ne Xuâum yanekôyoke. Ínamaka kurikókono ika'ákovokutike. Yoko hara yuvâ, koati koyenópati Êrodi ne énomea koéhati Erôdiya, yeno Filípi, enepone po'ínu Êrodi. ⁴ Yoko kali êno sayá'ikeaku Xuâum vo'ókuke. Hara kíxoá: “Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ako omótova kéyenopi yeno pe'ínu” koéne.

⁵ Kene Êrodi, mani kahá'ati koépeka Xuâum itea ako kaépeka vo'oku píkea ímaikea xanéhiko. Koati inixoâti heú koeti xâne ítúkeovo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti ne Xuâum. ⁶ Simovóne kaxena ipúhikope Êrodi, ituko hána'iti ayuítí. Yane híyokexone ihíne ne Erôdiya nonékuke uhá koêti neko hupíúti yane ayuítike. Yupihovó koene ínixeá

Êrodi úhe'ekea. ⁷ Hukinóvoti kíxea neko ihínexaka yusíkea itúkea épemone xokóyoke, vo'oku poréxeamo koêkuti âha épemone xokóyoke. Yoko koyúhoinoa nâti itúkeovo koati yuhôti neko yûho ákotinemo aukápapu ikéne.

⁸ Ina kixôa ihínexaka:

—Peréxanuikopo yâyeke tuti Xuaum Mbátita utókuke kó'oyene —kíxoane.

Yoko enepone yûho, koati kuteâti páhoenoa êno épemea. ⁹ Yane ikáxu'ine okóvo neko nâti kamoâne épemone ne ihínexaka. Mani kaha'âti ákoyeani itúkina neko épemone, itea vo'oku itúkeovo koati yuhôti neko yuhó'inoa, epó'oxo vo'ókuke neko xanéhiko xe'o mêsa húpiu, ene pahúkino poréxeokonoa ihínexaka ne épemone. ¹⁰ Yane pahúkone tetunôponoti Xuâum ika'ákovokutike. ¹¹ Ina ominókonoa ârunoe ne tuti Xuâum utókuke. Yane kuríkoponoane ârunoe xoko êno. ¹² Ina pího íhikauhiko Xuâum veyóponea mûyo, ina ekoxóponoa. Ikénepoke, pihónehiko éto'okoponea Jesus.

Kohiyákoa Jesus nîka neko êno xâne

Mk 6.30-44; Lk 9.10-17; Xu 6.1-14

¹³ Eyekóxoane Jesus neko koekúti, ipúhikopeane neko óvoheixoku koánemaka íhikauhiko. Hane yonópo mêmum ákoyeaku xâne. Vatéke ivú'ixopo. Itea exeâne êno xâne neko yonópoku, ipúhikeane ne pitivóko úkohikeaku hokotíhiko Jesus. Poké'e vékohiko, huse'ó kixoâti ne xe'o úne. ¹⁴ Evesékeane Jesus ne vatéke, noixoâne neko êno xâne, yupihovó koene kóseanayea koane koíteovamaka ne ka'aríneti xapákuke.

¹⁵ Kiyoné'e káxe, ahí'okovone Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxoá:

—Ako apêti yara vóvoheixoku, epó'oxo kiyóne káxe. Mani únati pehukâ pihópea ra êno xâne motovâti vanéxopeahiko kali nîka ya ipuxóvokutihiko vekópoku.

¹⁶ Itea hara kíxoahiko Jesus:

—Ako okónoko pihópeahiko râ'a. Itínenoe parexâ nîka —kíxoane.

¹⁷ Ina yumopâ íhikauhiko:

—Itea enepora nikokónoti apêti yâyeke xoko ûti, poéhane kali singu koeti pâum yoko pi'âti hôe, koékune.

¹⁸ Ina kixoáhiko Jesus:

—Námane yâkeneye.

¹⁹ Yane pahúkoane Jesus neko êno xâne ivátakea xapa ngaráma. Ina veyôa neko singu koeti pâum yóko'o neko pi'âti hôe, ina komômo vanúke ikoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne nikokónoti. Yane ina hono'ékexoa ne pâum koane poréxea ne íhikauhiko pôrekexeamaka neko xanéhiko.

²⁰ Uhá koéhiko níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus neko itátane nikokónoti haxâti, kopúhikopoikomaka nduse koeti sésta.

²¹ Yoko kalíhanini ítóponea singu koeti mili hóyeno neko nikôtihiko ákoti kayumákexapu senóhiko yoko kalivôno.

Koeku Jesus yóno inúkuke úne

Mk 6.45-52; Xu 6.15-21

²² Koati ikénepoke nê'e, pahúkoa Jesus neko íhikauhiko ivú'ixopea vatékena koane inúxopinoa, yonotíhiko poixô'oke ne Mar-na Ngalíleya koêkuiko pahúkea Jesus pihópea neko êno xâne.

²³ Pihopónehiko, ina pího ne Jesus oúke neko kali mopôi ítukóponoti orásaum pohúxovoti.

Yaneko yotixóne, ôvoheixoakone pòhuxeovo.
²⁴Yoko ákone malika kukúke úne ne vatéke ivú'e ne íhikauhiko. Ákonemaka íyuhixapu ovóxokeovo neko úne koane amátitikopea ikéneke, ne vatéke vo'oku yupihovó koetíne xunáko ne ihunóvoti.

²⁵Kaha'áne yúponiyea, ina pihinoâhiko Jesus yonó koeti inúkuke úne. ²⁶Noixónehiko yonôti inúkuke úne ne íhikau, hána'iti kónoko'iyeahiko. Koati yupihovó koeti píkeahiko, ina yaíko koane kó'iyeahiko:

—Harakéne ipíkoti —koénehiko.

²⁷Itea yanê'e, hara kíxovokoxoa Jesus:

—Aúhepepone iséneu. Undíneye, hákonoe píke.

²⁸Ina kixôa Pêturu:

—Unaém, enepo itukápuxo îti, pehúkanumaka yóneam inúkuke úne, mbihôti xikóyoke —koéne.

²⁹—Yókoneikopo —kíxoane Jesus.

Ina evesékea vatéke ne Pêturu, yane yonónemaka inúkuke úne itôkopovoti Jesus. ³⁰Itea koeku yónea koane komómoyea neko êno xúnati ihunóvoti. Yane turíxovone píkea koane yúpuririkeovo. Ina koe vaúkea:

—Yokótixonu Unaém —koéne.

³¹Ehá'axo vaúko ne Pêturu, namú kixópeane vô'u Jesus, ina kixôa:

—Hoyenó, imáko itúkinovo kalíhuti ne kívivonu! Na koeti ákoino átiu'i ne iséneu kívivonu? —kíxoane.

³²Yane úrukopovone Jesus yoko Pêturu kúveuke vatéke, koane má koépone neko xúnati ihunóvoti.

³³Yane koati ihayú'ikoti Jesus ne íhikauhiko koane kó'iyeahiko:

—Koati kaná'uti itíkivo Xe'exa Itukó'oviti —kíxoanehiko.

*Jesus ya Njenezâre**Mk 6.53-56*

³⁴ Taru'úxoane neko mar, simónehiko ya poké'exa Njenezâre. ³⁵ Yoko exó kixópono Jesus ne xanéhiko. Énomone kutí'inoke pahúkotihiko eyékoxoponoati uhá koêti ne ko'óvokutiya koáne yane ipuxóvokutihiko xêrerekuke. Yane omókono xoko Jesus ne uhá koeti xâne ka'aríneti. ³⁶ Enephikone omâti, épemohiko Jesus yusíkea pohu sipohí kíxea ka'arínetihiko ne heve ípovo. Yoko uhá koêti neko sipóheati, unátipohiko.

15*Koyuhôa Jesus koêku ne hó'e jûdeuhiko**Mk 7.1-13*

¹ Yane ápe farízeu yoko éskiriba ukeâti ya Njeruzálem pihôti xoko Jesus. Hara kixóponoahiko:

² —Na koeti ákoino háka íhikeuhiko ne íhíkauvoti hó'e voxúnoekene? Vo'oku enepo nikohíko, ako kipáva'uxapu kuteâti kixoku kipóvo'uxeovo úti, kuteâti páhoenovi hó'e úti.

³ Ina yumopâ Jesus:

—Kene itínoe, ná'ikopo koeti itúkinovo kixoku itúkeovo yoxúnoekene héko ya koêkuni héki páhoenopi Itukó'oviti itíki? ⁴ Vo'oku hara koe páhoe Itukó'oviti nókone xâne itúkea: “Tiyánoe yá'a koane yêno” kôe. Ina koe'íkomaka: “Konókoti koépekeokono ne vaheréxinoti yuhó'ino há'a, áko'o itukovo êno” koémaka. ⁵ Itea koati íhíkexotinoe xanéhiko yusíkea kíxea ne há'a yoko êno itúkeovo poréxoke Itukó'oviti ne tiûketi mani huvó'oxeake ne há'a yoko êno. ⁶ Yane kuteâti kixeku íhíkexi, koati ákotihiko teyâ ne há'a yoko êno ya koeku ákoyea

kátaraka. Yanê'e, ákone itíkoake ne emo'u Itukó'oviti vo'ókuke ne kixoku itúkeovo yoxúnoekene íhikexone.

⁷ Itínoe ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, koati tokopóvoti neko yuho porofeta Izâiya mekúke ve'ókukeno, enepone koêti:

⁸ “Enepora xanéhiko, pohu koyuhó kixo téyeonu itea ya isóneuke, ako malíkanuhiko. ⁹ Koati hokohí kixónuti, íhíkaxotihiko íhíkauvoti ainóvoti isoneú kixone xâne” kôe — kíxovokoxoane Jesus. *Izâiya*
29.13

Úkeaku vahevokoti
Mk 7.14-23

¹⁰ Ina íhaxíkoa Jesus neko êno xâne. Hara kíxovokoxoa:

—Yakámokenonu maka yéxinanoene iséneu ra yûnzó: ¹¹ Haina koekúti urúkovoti pahákuke xâne íkopíti'ikoa, itea enepone ipuhíkeati pahákuke hainápo, énomone íkopíti'ikoa —kíxovokoxoane.

¹² Ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxoa:
—Yéxoa yupíheovo ikótivexea farízeuhiko ne yihómeku?

¹³ Ina yumopâhiko Jesus itukínoatihiko íhixoa:
—Uhá koeti nonéti ákoti itukapu none Nzá'a íhae vanúke, marekékxonotimo. ¹⁴ Hako itíkoake nekôyohiko vo'oku koati ainóvotihiko xâne komítiti, hiríkotimaka po'i komítiti. Yoko enepo hiríko komítiti ne po'i komítiti, heú koetímo ne pí'âti íkorono'ekeovo uhorókuke.

¹⁵ Ina kixôa Péturu:
—Keúhapu'ikinavea kixó'ekone íhekoake ne yihómeku.

¹⁶ Ina kixovókoxoamaka Jesus:

—Ákonoekopomaka yéxa kixó'ekone? ¹⁷ Ákoikopo yéxanoe koêku ne uhá koeti urúkovoti pahákuke xâne? Koati yonoti xoko íhaku nîka ina ipuhíkopomaka. ¹⁸ Itea enepone ipuhíkeati pahákuke, koati isóneuke úkea. Yoko koati énomone ikopítí'ikoa ne xâne. ¹⁹ Vo'oku koati isóneuke xâne úkea ne váherehiko âha itúkea, kuteâti kahá'ayea koépekea yoko aúpu'ikea yêno áko'o itukovo îma, kapíneti ákoti itukapu koati múxone. Koati isóneukemaka úkea kahá'ayea koyenohí kó'iyea, koane ko'imahí kó'iyea, yoko oméxea, koane itúkoheyea koeku po'ínuhiko xâne, yoko ihéki po'i xâne. ²⁰ Koati énomone ikopítí'iko xâne, kene haina koekúti kuteâti ákoyea kipáva'uxapu enepo níko —kíxovokoxoane Jesus.

Sêno ukeâti po'i poké'e

Mk 7.24-30

²¹ Yane ipúhikopeane Jesus neko óvoheixoku. Hane yóno ya poké'e xe'ókuke ne pitivókohiko koéhati Tîru yoko Sídom. ²² Yoko ápe seno kanáneya, ko'óvokuti yaneko poké'e óvoku xanéhiko ákoti itukapu jûdeu. Enepone sêno, pihóne vá'uixea ikéneke Jesus. Hara koe yúho vaúkea:

—Unaém, iti ámoripono Ndávi, yokóseanau. Ápe inzíne yupihóvotine ákoyea aúnati vo'oku ndémoniu urúkovati —kíxoane.

²³ Itea ako yumápa Jesus. Ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko koane kíxea:

—Mani únati pehukâ pihópea ne sêno hokó'ixoviti, vo'oku vímaxovane vá'uixea vikéneke —kíxoanehiko.

²⁴ Ina kixôa Jesus neko sêno:

—Ako po'i mbahúkinokonoke ákoti itukapu nzuvó'oxoponea xanéhiko íhae Izarâe, enepone kutí koeti su'ûso moyóniti —kíxoane.

²⁵ Yane ipuyuké koéponone ne sêno poké'eke nonékuke Jesus koane kíxea:

—Hivá'axanu Unaém.

²⁶ Ina kixôa Jesus ne sêno:

—Ako yusíka véyeokono itátane pâum nika xe'éxaxapa ne koati ko'óvokuti, ina parexákana ne kálíhunoe tamúku —kíxoane.

²⁷ Yane ina yumopâ sêno:

—Kaná'uteoxo Unaém, itea enepone kálíhunoe tamúku, níkoamaka ne íhone nikokónoti irikóvoti opékuke mesana únae.

²⁸ Ina kixôa Jesus:

—Senó, koati hána'iti ne kívivonu. Ákoeneye kuteâti koêku ne yâha —kíxoane.

Énomone yanê'e, unátipone ihíne neko sêno.

Koítóvo êno ka'aríneti ne Jesus

²⁹ Ipuhíkopeane evo Jesus neko óvoheixoku, aúkopovo xe'ókuke ne Mar-na Ngalíleya. Pihónehiko oukeke kali mopô, ina ivatáko ne Jesus. ³⁰ Énomone yanê'e, koati ênoti xâne pihinoâti, ominoâti xâne mohéveu koane xâne isayú'ixovoti poixo'o mûyo, koane komítiti yoko mókere, koane ênotimaka po'ínuhiko ka'aríneti. Ípihokononehiko poké'eke nonékuke Jesus koane koíteovahiko Jesus. ³¹ Yane yupíhova iyúpaxeova xanéhiko noixópanehiko ne mókere koyúhopea koáne ne isayú'ixovoti poixo'o mûyo unátipea, koáne ne mohéveu yonópea yóko'omaka ne komítiti ínixoapeane. Yane êno

iháyu'ikeahiko Itukó'oviti, enepone kutípone íhae Izarâe, vo'ókuke.

Pí'ape kohíyako nika êno xâne ne Jesus

Mk 8.1-10

³² Ina ihaxíkoa Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxovokoxoa:

—Ngóseanane ra xanéhiko vo'oku ákone nikokónoti nikáhiko. Yoko mopó'apene káxe óvoheixohiko njokóyoke kó'oyene. Ako angáha'a pahú ngixópea pihópeahiko ákoti níka, mará'inamo íkarakahiko hímakati xenékuke —koéne.

³³ Ina kixôa íhikauhiko:

—Ná'ikopomo vínixoponea pâum yara mêum ákoti apêti motovâti imátaxeovo ra êno xâne?

³⁴ Ina kixovókokoxa Jesus:

—Ná'ikopo yé'aye pâum apêti xepákuke?

—Seti kôe, yoko kali ye'á koeti kálahunoe hôe —koénehiko.

³⁵ Yane pahúkoane Jesus neko xâne ivátahikea poké'eke. ³⁶ Ina veyôa ne seti koeti pâum yóko'o ne hôe, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoane, ina porekéroa ne íhikauhiko pahukoâti pôrekexeamaka neko xanéhiko. ³⁷ Uhá koe níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus itátane neko nikokónoti haxâti, kopúhikopoikomaka seti koeti sésta. ³⁸ Yoko koaturu koe mili hóyeno neko níkôti ákoti kayumákexapu senóhiko yoko kalivôno.

³⁹ Yane pahúkoane Jesus pihópea neko êno xâne. Ina urúkopova ne vatéke yonópoti íyeu pitivóko koéhati Magádam.

16

Epêmo Jesus ne farîzeuhiko itúkea iyupánevoti ukeâti vanúke

Mt 12.39; Mk 8.11-13; Lk 12.54-56

¹ Yane pihóhiko xoko Jesus ne farîzeu yoko sadúseu oposí'okoponovoti Jesus, epemoâtihiko itúkea iyupánevoti, hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea xunáko. ² Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Itukovo ínati hâramo vanúke ya íyeu kíyo'i káxe, hara kénoe: “Únatimo káxe ihâroti vo'oku ina hâramo vanúke” kénoe. ³ Koane itukovo ya yuponii koêti, “Kevotímo úko, vo'oku ina hahá'i hâramoyea” kénoe. Kemomónoe vanúke, yéxxoa kéveamo, áko'o áko'oyeamo úko yaneko káxe, itea ákonoe yéxxa koêku ne koekútihiko exókoveati koêku ra káxehiko símokune úti. ⁴ Koati ákotinehiko aunáti ra xâne yara káxehiko símokune úti kó'oyene. Ákone yuíxapuhiko itúkea ahá'inoa Itukó'oviti, épemoikomaka noíxxea iyupánevoti índukeinoa. Itea ákomo ápahuina iyupánevoti noíxxonehiko ákoti itukapu kuteâti koêku xoko Njóna mekúke — kixovokoxoane Jesus.

Yane pihópeane.

Íhokokono kohiyákopeti pâum ne kixoku itúkeovo ne farîzeuhiko

Mk 8.14-21

⁵ Yane tarú'uxoane Jesus yoko íhikauhiko poixô'oke ne mar. Yoko inótovone okovo ómea pâum ne íhikauhiko. ⁶ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Neíxxapunoe, yokóhiyanavao ne kutí koeti kohiyákopeti pâum ánahixope evo farîzeu yoko sadúseu —koéne.

⁷ Yane turíxovone yúho'ixeokoko ne íhikau vo'ókuke. Hara kixókoko:

—Koatímea vo'oku ákoyea vama pâum kó'inoneye yuhó'inovi —kixókokonehiko.

⁸ Yoko exó kíxea Jesus ne isóneuhiko. Énomone kíxovokoxinoa:

—Na koeti ixómoinonoe yího'ixokoko vo'oku ákoyea pâum yómonenoe? itínoe hóyeno ákoti koâti kúveovonu. ⁹ Ávonoe yéxina iséneu?

Inótovanenomea yokóvo ne singu koeti pâum koimátaxoti singu koeti mili hóyeno, koánemaka neko yé'akeye sésta kepúhiupo yane haxâtihiko?

¹⁰ Ákonemaka puyákanapananoe yokóvo neko seti koeti pâum, níngaxeake neko koaturu koeti mili hóyeno koane yé'akeye sésta kepúhiupo itixépoanoe neko haxâti? ¹¹ Ákonoe yéxa ákoyea itúkapu koati pâum ne ngíxo? Itea hara ngixópinoe:

Yokóhiyanavao ne kutí koeti kohiyákopeti pâum ítuke evo farízeu yoko sadúseu —kíxovokoxoane Jesus.

¹² Yane ínati exoâhiko íhikau Jesus ákoyea itúkapu koati kohiyákopeti pâum kónoko kóhiyanayeova, itea ítúkeovo ihíkavoti, íhikau evo farízeu yoko sadúseu kixínoa Jesus, enepone ákoti oríko ukóponea xapa xâne.

Koyuhôa Pêturu ítúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovovi ne Jesus

Mk 8.27-30; Lk 9.18-21

¹³ Ya koeku píhea ne evo Jesus ya íyeu pitivóko koéhati Sezâreya óvoku natíxea Filípi, hara kixo íhikauhiko:

—Kutimea íkutixanu ra xanéhiko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne?

¹⁴ Ina kixôa íhikauhiko:

—Ápe koyuhoâti itíkivo Xuaum Mbátita iyukópovotine. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Íliya iyukópovotine. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Njerémia, áko'o po'ímea porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke iyukópovotine —kíxoanehiko.

¹⁵ —Kene itínoe, kuti keyúho indúkeova?

¹⁶ Ina kixôa Simaum Péturu:

—Iti Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Iti Xe'exa koati kaná'uti Itukó'oviti —kíxoane.

¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Koâti únati kêku Simaúm, iti xé'a Xuâum, vo'oku haina xâne yara poké'e kouhápu'ikinopea itea koati Nzá'a íhae vanúke kouhápu'ikinopea.

¹⁸ Haramaka ngixópi: Iti Péturu. Yoko enepora yihómeku vo'ónguke, kutí koe mopôï poéheve péti, poéhevemakamo kutípone ne uhá koeti xâne hokónutimo ya nandíxoku injíkonemo yara poké'e. Yoko ákomo itoâti uké'exea muhíkova Satánae yoko uhá koeti ovóxe. ¹⁹ Mborexópitimo keyúhoyi ne íhíkauvoti ínzikaxeopikeno, enepone kutí koeti xáve poréxoti xâne úrukeovo natíxokuke Íhae Vanúke. Koêkuti yexéxone yáye yara poké'e, kúteanemakamo koêku ya vanúke. Koane koêkuti míhi'oe yáye yara poké'e, kúteanemakamo koêku ya vanúkeke.

²⁰ Ina ixikó'oko íhikauhiko ákoyea koyúhoinoake itúkeovoxo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

Koyuhôa Jesus ivókevomo yoko ukópeamo xapa ivokóvoti

Mk 8.31–9.1; Lk 9.22-27

²¹ Ukeátine neko káxe, turíxoane Jesus Kristu kouhapu'ikinoa ne íhikauhiko kixókonokumo tumúneke. Hara kíxovokoxoa:

—Ngónoko yóneam ya Njeruzálem koane íngoitoponeokonomo kotíveti vo'oku ákoyea tópi váhere ítukeinonumo tutíhiko viyéno júdeu, koánemaka ne payásotihiko sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke, yóko'o ne íhíkaxoti yútoe Muíse, enepohikone éskiriba. Koepékonutihikomo itea ya mopó'apeke káxe ikéne, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

²² Yane ahikú kixone Jesus ne Péturu, ina kixôa ákoyea yusíka kó'iyeaneye kuteâti koêku ne yúho. Hara kíxoa:

—Ákomo síka Itukó'oviti kó'iyeaneye. Ákomo kalíhuina kíxikononeye Unaém.

²³ Ina inonéxinovo Péturu ne Jesus xaneâti kíxea:

—Yahíkuxipunu Satanaé. Iti kutí koeti pú'iti mopôí onjéneke mani ikorókonuti, vo'oku haina ukeâti xoko Itukó'oviti ne iséneu, itea koati kixoku ko'ísoneuyea xâne yara kúveu mêum.

²⁴ Ina kixôa Jesus ne íhikauhiko:

—Enepone kahá'ati hókeonu, ako yusíka yuíxeovo kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum. Konókoti hókeonu ya usó koyêti inonexinovo tiú'iti koekúti kuteâti koeku xâne koinópoti kurúhuna iyonókonone xoko kurúhuxokonoku. Yane kená'akane ingéneke. ²⁵ Vo'oku enepone xâne yuixóvoti kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne usó koyêti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêum vo'ónguke, énomonemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti.

26 Kutí'ikopo itópoino xâne ápeinoa uhá koeti únatinoe koekúti yara kúveu mêum itea evókoti mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? Ápeikopomea koekúti yara kúveu mêum motovâti ko'ésa'iyea mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? 27 Yoko aungópovotimo yara kúveu mêum, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, epó'oxo yaneko káxe, iyúseotimo indúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti kuteâti koeku Itukó'oviti Nzá'a. Xané ngixópotinemo ovónje, ánuhiko íhae vanúke. Yane ínamo ongoyúho námoepo póhutihiko xâne. Yoko kixoku itúkeovo póhutihiko xâne exoâmo ne námoepo. 28 Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Anéye xâne xepákukenoê âvotimo ivakápu koeku âvoyea naíxanu indúkeovo hána'iti ihayú'iuti nandixáne, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

17

Ipokóvo koeku Jesus nonékuke evo Pêturu Mk 9.2-13; Lk 9.28-36

1 Sei koe káxe ikénepoke, xánae Jesus ne Pêturu yóko'o neko pi'âti kopo'ínukokoti, Teâku yoko Xuâum ouke koati hána'iti mopô. Yoko ainóvotinehiko, ákoti po'ínuhiko xâne xapákuke. 2 Ina ipokóvo koêku ne Jesus nonékukehiko. Ú'uhapu'i-ú'uhapu'i koéne ne nône. Kutí koéne uhá'iko káxe. Kúteanemaka koêku ne ípovo, hóhopu-hóhopu kóyene kuteâti koeku xúnati uhapú'iti.

3 Yane apé kó'inoanehiko Muíse yoko Íliya, enepohikoneko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, yuhó'ixoti Jesus. 4 Ina kíxo Jesus ne Pêturu:

—Unaém, koati únati vápeyea yâyeke. Enepo yakahá'a, indúkotimo mopo'âti kálíhunoe péti hú koeti yâyeke. Poéhamo ítike, poéhamo ítuke Muíse, koane poéhamo ítuke Íliya —kíxoane.

⁵ Ixómoiko koyûho ne Péturu, apé koene kapási êno ú'uha koyêti rama'úxoatihiko, inú'ixoku emo'úti koêti:

—Énomone Nje'éxa râ'a, ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo. Yakámokenoyinoe yûho —koéne.

⁶ Kamoáne íhikauhiko neko emo'úti, yupihovó koéneoxo píkea. Xovokuké koéne íkorohikeovo poké'eke. ⁷ Ina ahi'ókovahiko Jesus ipíhoa vô'u xokóyokehiko koane kíxea:

—Yexépukapa. Hákonoe píke —kíxoane.

⁸ Ina noiméxohiko, áko'oponehiko neko po'i noíxone. Poéhapoane Jesus noíxo. ⁹ Koeku ukópeahiko oúke neko hána'iti mopô, hara koe ixíko'okoakehiko Jesus:

—Hákoxonoe yetó'oko po'i xâne koêku ra neíxone kó'oyene imókonemo enjepúkapane ungópea xapa ivokóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxoanehiko.

¹⁰ Ina kixôa íhikauhiko:

—Ná'ikopo koeti koyúhoinoa éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse, kónokea ítúkeovo Íliya ne inuxómo sîmo?

¹¹ Ina yumopâ Jesus:

—Kaná'uteoxo símeane Íliya inúxotike kóyuseyea uhá koêti. ¹² Itea koati ngixópitinoe símeane ne Íliya, itea ako éxa xanéhiko ítúkeova, koane ítúkinoahiko uhá koêti neko váhere âha ítúkino.

Énomonemakamo kixónuneyehiko íkoitoponeonu kotíveti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

¹³ Yane éxoanehiko íhikau Jesus itúkeovo Xuaum Mbátita kixo yane yuhó'inoahiko.

Koitóvo homoêhou úroevo ndémoniu ne Jesus

Mk 9.14-29; Lk 9.37-43

¹⁴ Yane koeku káyukopeovo evo Jesus xapákuke neko êno xâne, apé koene hóyeno ahi'ókovati ne Jesus. Yane ipuyuké kó'iyeano nonékuke koane kíxea:

¹⁵ —Unaém, yokóseana nje'éxa. Akó'oti aunáti tûti, pepokehí koêti. Koati yupihóvotine koítóponeovo kotíveti vo'ókuke. Enóne íkoroukeyeovo yúku áko'o itukovo íkoróno'ekovoti úneke.

¹⁶ Ómanem xoko íhikeuhiko itea ako íta koíteova.

¹⁷ Ina kôe ne Jesus:

—Imáko itúkinovo tiú'iti kutípea koane váhere ra xanéhiko yara káxehiko kó'oyene. Ná'íkopomeamo hunóko óvonzeixea xepákukeno? Ná'íkopomeamo nzunóko índea ákoyeano yakútíponu? Yáma yâkeneye ne homoêhou —kíxoane.

¹⁸ Yane pahúkoane Jesus ne ndémoniu ipúhikopea xokóyoke. Koáne, ipúhikopeane. Énomone yaneko ókoku ôra, unátipone ne homoêhou.

¹⁹ Ikénepoke, ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko koeku ákoyea po'ínuhiko xâne xapákuke koane kíxeahiko:

—Na koeti ákoino víta kópuhikopea úti ne ndémoniu?

²⁰ Ina kixovókoaxo Jesus:

—Vo'oku yupihovó kó'iyea kalíhuyea ne kívivonu. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepone kívivonu,

muhíkovanani akutêa itóvoku kalíhuko ake nonéti, enepone mostarda, mani motovâti pehúki ahíkuxeovo xoko óvoku ne koati hána'iti mopôï pihópea po'íke. Koáne, mani ipokóvoti. Eneponi akoéneye kívivonu, ákoni ápahuina koekúti ákoti keusákinakana. ²¹ (Itea enepora kó'iyevoku ndémoniu, ako kopúhikopati ákoti itukapu ya orásaum koáne ya jejuá kó'iyea) —kíxovokoxoane.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo yoko iyúkopeovomo

Mk 9.30-32; Lk 9.43-45

²² Yanekóyoke koeku ho'úxeovohiko ya Ngalíleya, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Yé'exovone ngurí'okeokonokumo xunako xanéhiko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²³ Yane ínamo kaepékanuhiko, itea mopó'apeke káxe ikénepo, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

Yane yupihovó koénehiko ikáxu'iyea okóvo ne íhikauhiko.

Koyûho koeku ímpostu ne Jesus

²⁴ Simoné'e ne Jesus yoko íhikauhiko ya pítivokona Kafanáum, simino Pêturu ne koperáxotihiko tiúketi, nókone júdeu poréxea, iko'ítukeuti ya témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti. Hara kixóhiko Pêturu:

—Enepone ihíkaxopitinoe, ako parexa tiúketi iko'ítukeuti ya témpulu?

²⁵ —Êm, poréxoa —kíxoane Pêturu.

Ehá'axo úrukovo ne Pêturu óvokuke, tumuné koéne koyúhoinoa Jesus koêku, ávoti yuho Pêturu etó'okoati. Hara kíxoa Jesus:

—Simaúm, na kó'inoaye iséneu? Enepohikone nâti yara poké'e, enepo koperáxohiko, kuti konokôa poréxea, xanéna? áko'o íhae po'i poké'e ákoti itukapu xanéna.

²⁶ Ina kixôa Pêtururu:

—Hane konokôa poréxea íhae po'i poké'e.

Yane hara kíxoa Jesus:

—Iyúseoneikopo ákoyea okónoko poréxea ne koati ko'óvokutihiko íhae ne poké'e. ²⁷ Itea mará'inamo ópoe'ainovi isóneu ne koperáxotihiko, pîhe xe'ókuke úne ya mar ínamo kirîka nímikuna. Enepone inúxoti hê itéponemo, míhi'akimo pâho. Yane inixéponotimo póhuti pe'u tiúketi pahákuke ne hê, ínamo píhe peréxopoinonu nóngone mboréxea koánemaka nékone peréxopi —kíxoane.

18

Kixoku itúkeovo ne ínixone Itukó'oviti itúkeovo koati payásoti

Mk 9.33-37; Lk 9.46-48; Fp 2.3; 1 Pê 3.4; 5.5

¹ Énomone yaneko ókoku ôra, ahí'okovo Jesus ne íhikauhiko. Hara kixóhiko Jesus.

—Kuti itukóvo koâti payásoti ya xapákuke xâne natíxoku ne íhae Vanúke?

² Ina ihaxíko kalivôno ne Jesus imôa nonékukehiko ³ ina kôe:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepomo hákoti ipokóvo ne kixeku itíkivo, koane hákoti ikítipasikovo kálíhunoe kalivôno, ákomo kalíhuina yúrukopivo natíxokuke íhae Vanúke. ⁴ Itea enepone ákoti kapayásakapu kuteâti koêku ra kalivôno, énomone itukóvoxo koâti payásoti xapákuke xâne

natíxoku ne Íhae Vanúke. ⁵ Koêkuti ivavákoati kuteâti ra kalivôno njokóyoke koane itukínoati únati, undímaka kixóneye —kíxovokoxoane.

Koímaiti pôreu ne váhere kixovókuti

Mk 9.42-48; Lk 17.1-2

⁶ Ina koe'íkomaka:

—Koêkuti xâne vaheréxoti ítuke itávokinoke hókeonu ne póhuti xapákuke ra kálíhunoe kutipónuti, yusikóneni iká'akeokono êno pú'iti mopôî anúkuke tumúneke koésayu'ixea isoneu po'i xâne, ínani kuriná'ekakana upénoyeaku úne xoko mar, maka hákone koesáyu'ixea isóneu. ⁷ Kotíveti koêku ra xanéhiko yara kúveu mêum vo'ókuke ne koekúti kopoé'akeati isóneu itopâti kutípeonu. Koati kóyekutinemo ápeyea koekúti kuteâti, itea koâti kotívetimo koêku ne xâne kixotíneye po'ínu.

⁸ —Énomone ngixínopinoe: Enepo itukapu veô'u áko'o hîvi váherexino ítike, yusikóneni titúki koane kiríki ákotike malíka, motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o veô'u, áko'o poixo'o hîvi yenópi vanúke yaneko usokó kó'iyea veô'u, áko'o hîvi itea kirikópokonoti ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukeovoku. ⁹ Kúteanemaka koêku itukapu yúke váherexino ítike. Yusikóneni meréki koane kiríki ákotike malíka, motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne yenópi vanúke ákoti poixo'o yúke, yaneko usokó kó'iyea yúke itea kirikópokonoti ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukeovoku —kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea ákoyea íyuhixapapu sayá'ikopeova ne váhere ítuke.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku moyóniti su'úso

Lk 15.3-7

¹⁰ Ina kixovókoxopaikomaka Jesus:

—Muhíkova póhuti xapákuke ne kálahunoe kutipónuti, hako ikitíxa ákoti itúkovo, vo'oku koati ngixópitinoe itúkeovo xoko Nzá'a íhae vanúke óvoheixo ne ánjuhiko koyonoâti ne kálahunoe kutipónutihiko. (¹¹ Vo'oku hane nzimíno ngoíteova ne xâne pahukóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.)

¹² —Na kó'inoaye iséneu? Itukovo apêti hóyeno póhuti séndu su'úsona, ínani omoyóni póhutiya, ákonikopomea kurí íxahiko oúke kali mopôti ne noventai nove koêti koeku opósikoponea neko póhuti moyóniti? ¹³ Koati ngixópitinoe: Inixápanane, yupihóvotimo elókeko okóvo vo'ókuke ne póhuti kovú'e yane po'ínuhiko noventai nove koeti ákoti omoyóni. ¹⁴ Énomonemaka koéneye ne Yá'a íhae vanúke ákoyea akáha'a évokeovo póhuti yara kálahunoe kutipónuti —kíxovokoxoane Jesus.

Nókone vitúkea apê váhere ítukeinovike ne po'inu ûti

Lk 17.3; Ngâ 6.1; 2 Ts 3.13-15

¹⁵ Ina koe'íkomaka:

—Enepo vaheréxa ítukeinopi ne po'inu xâne, pihínea yéxokoponi pahúnevo pi'eáatinenoé ákoti po'i xâne xikóyokenoe. Enepo akamókenopi, itepoâtimo keúnatikopi isóneu. ¹⁶ Itea enepo hákoti kahâ'a kámokenoyeopi, yusikóne yaúkinova xeneti póhuti, áko'o itukovo pi'âti xâne motovâti iyúseyeexo ne koekúti koeku pí'ayea, áko'o mopó'ayea noixoâti, motovâtimaka koyúhopea koêku. ¹⁷ Yane enepo hákoti kahâ'a kámokenoyea

xené'inoake, yáma ne koekúti nonékuke po'ínuhiko xâne ya imokóvokutike. Yane itukovo kóyekutine ákoyea akáha'a kámokenoyea isóneunoa xanéhiko imokóvokutike, kutí íxepane xâne ákoti êxa Itukó'oviti, koane kutí íxepanemaka kuteâti koperáxinoti nâti, enepone ákoti oponóvo ítuke.

Xunakóti poréxoake Jesus ne íhikauhiko

Mt 16.19; Xu 20.23

¹⁸ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Uhá koeti koêkuti seyá'iumo yara poké'e, kúteanemakamo koeku vanúkeke. Koánemaka ne síkenemo yâyeke yara poké'e, kúteanemakamo koeku vanúkeke.

¹⁹ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Itukovo apêti yâye yara poké'e pi'âti xâne xepákuke kutikokó koinoâti isóneu ne âha épemea ya orásaum, kousókinoatimo Nzá'a íhae vanúke. ²⁰ Koeku ápeyea pi'âti áko'o mopo'âti xâne ho'uxínovoti ítúkea orásaum ya inzâke, anêngomakamo xapákukehiko —kíxovokoxoane Jesus.

Nókone vitúkea vaheréxo ítukeinovi ne po'ínu úti

Mt 6.14; Lk 17.4; Éf 4.32; Kol 3.13

²¹ Yane ina ahi'ókovo Jesus ne Pêturu. Hara kíxoá: —Unaém, enepo vaheréxa ítukeinonu ne mbo'ínu, namo yé'aye íxómoyea ngóseanapoa, kutí ngxipâti ákoti vaheréxinanu ítuke? Seti koetímeamo?

²² Ina kixôa Jesus:

—Ako yusíka ítúkeovo pohn seti koêti késeanapoa, itea hara ngxíopi setenta koetimo seti. ²³ Vo'oku enepone natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye nâti komomópoti yé'akeye orévexoake ahínoehiko. ²⁴ Turixoâne ne ítuke, omínokonone po'i ahínoe koâti yupihóvoti orévexoake ovâti

ênoti mili tiûketi. ²⁵ Yoko koati ákoti tiûketina mani poréxopeake neko oréveu. Yane pahúkoane pátarauxa kaváneyeokono neko ahínoe, koane yêno, xe'éxaxapa yoko uhá koeti apeínoati, motovâti isúkopeovo neko oréveu. ²⁶ Yane ipuyuké koéne neko ahinoêti nonékuke pátarauxa. Hara koéne: “Yokóseanau, kali kuxoo íxenuvo, vo'oku kóyeane mo mboréxopeopea uhá koêti ne orévenjopike” kíxoane.

²⁷ —Yane yupihovó koéne kóseanayea pátarauxa neko ahínoe. Yane pahúkoane pihópea koane ákoyeane káperaxapa neko orévexoake. ²⁸ Pihopóne neko ahinoêti, tokononé koene ha'íne ko'ítukeyea orevéxoati kali póhuti séndu pe'u tiûketi. Yane kóperaxoane. Namú kíxeane ánu kotitínoati. “Peréxapana ne yorévexonuke” kíxoane.

²⁹ —Yane ipuyuké kó'iyeané neko ha'íne nonékuke. Hara kíxo: “Yokóseanau, kali kuxoo íxenuvo, vo'oku kóyeane mo mboréxopea ne orévenjopike” kíxoane.

³⁰ —Itea ako kali kaha'á íxa. Yane kuríkoponoane ika'ákovokutike tukú koeti isúkopea neko orévexoake. ³¹ Enepohikone po'i ahinoêti ha'íne ko'ítukeyea, noixoâne neko koekúti, yupíhova ikótivexea isóneuke. Úkeane pihohíko éto'okoponea ne pátarauxa. Uhá kíxo koyúhoinoa ne koekúti. ³² Ina ihaxíkoa pátarauxa neko ahínoe. Hara kíxo: “Koati iti váhere ahinoêti! Koseaná ngixópípepo. Ako ngáperaxapapea neko yorévexonuke vo'oku yépeminu ngóseanayeopi. ³³ Mani konokoâtimaka késeanayi ne he'íne orevéxopiti kuteâtimaka ngixópíku ngóseanayeopi” kíxoane.

34 —Yane yupihovó koene ímaikinova pátarauxa, ina pahukôa iká'akeovo koane kuri'okeokono, ikoítoponoati kotíveti tukú koetímó parexápa neko orévexoake —koéne ne Jesus

35 Ina koe'íkomaka:

—Énomonemakamo kixópinenoeye ne Nzá'a íhae vanúke enepomo yunaká iséneuke ne váhere ítukeinopi pe'ínu hákotimo keseánapoa —kíxovokoxoane.

19

Koeku kuríkoti yêno

Mt 5.31; Mk 10.1-12; Lk 16.18; 1 Ko 7.10

1 Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ipúhikopeane Ngalíleya yonópoti Njúdeya poixô'oke húveona Njôrdaum. 2 Koati ênoti xâne hokó'ixoati koane koíteova Jesus ne ka'arínetihiko xapákuke.

3 Ápemaka farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse pihinoâti oposí'okoponovati. Ina epemó'ikohiko Jesus kaha'aínoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoahiko:

—Motóva kuríkea yêno ne hóyeno ya uhá koêti koêkuti évotikoake?

4 Ina yumopâ Jesus:

—Ákoikopo yíhoikiku emó'uke Itukó'oviti koyuhoâti koêku inâ itukôa Itukó'oviti ne xâne itúkeamaka hóyeno yoko sêno? 5 Ina koemáka: “Énomone kuríkino há'a yoko êno ne koyénoti motovâti komúxoneyea yêno. Yane koati póhutipone ne pi'âti” kôe. 6 Ákone apí'a, koati póhutipone. Koeku koyúhoyea Itukó'oviti poéhapeane ne pi'âti,

ako yusíka ápeyea xâne haxakópati —kíxovokoxoane Jesus.

⁷ Yane ina kixôa farîzeuhiko:

—Ná'ikopo koeti ápeino yútoe Muíse koyúhoti yusíkea kuríkea yêno ne hóyeno, koane poréxea koyuhópeti kotuyôpeati îha itúkeovo koyenókokoti?

⁸ Yane hara kíxoa Jesus:

—Poréxinopeakenoe Muíse kiríki yîno vo'oku tiú'ikonoe yomíxone. Itea yaneko inúxotike inâ apê ra mêum, ako yusíka kuríkeokoko. ⁹ Hara ngxópinoe vo'ókuke: Enepone kuríkoti yêno ina okoyénopomaka, ákoti itukapu vo'oku itúkeovo aupú'ikoati yêno yuhó'ixoti po'i hóyeno, ya xoko Itukó'oviti, koati pahukóvoti nê'e, koane koati aupú'ikoti inúxoti yêno. (Koánemaka ne koyenópati ne kûrene îma, ya xoko Itukó'oviti, kutí kôe aupú'ikeati inúxoti îma ne sêno.)

¹⁰ Ina kíxo Jesus ne íhikauhiko:

—Koeku kó'iyeaneye, yusikóneikopo ákoyea okóyenokoko ne xâne.

¹¹ Yane hara kíxovokoxoa Jesus:

—Haina hi'imé koeti xâne itoti ákoyea okóyeno. Poéhane itôa ne xâne poréxone Itukó'oviti kó'iyeaneye. ¹² Ápe hóyeno ákoti okoyéno vo'oku omeátinekeneye inâ ipuhíko ápeyea isáyunevo ákoinoke omótova kóyenoyea. Ápemaka hóyeno kapáxovoti. Kene po'ínu, kaha'âne ákoyea okóyeno motovâti yuixeovo koukoponea natíxea Íhae Vanúke xapa xâne. Koêkuti eopâti isóneuke ítea kó'iyeaneye, ene itukâ kuteâti ra yûnzo —kíxovokoxoane Jesus.

Epemínoa Jesus ne kalivónohiko unako koeku xoko Itukó'oviti

Mk 10.13-16; Lk 18.15-17

¹³ Yane ápe xâne omotíhiko kalivôno xoko Jesus motovâti ípihea vô'u tutíkuke, itea sayá'ikoa íhikauhiko Jesus. ¹⁴ Ina kôe ne Jesus:

—Síkeane kenó'okea ne kálíhunoe kalivôno njokóyoke. Hako seya'ikoa, vo'oku kuteâti koeku usó kóyeyea kenó'okinonu râ'a, énomonemaka kónoko kó'iyeaneye ne xâne yonópoti natíxokuke Íhae Vanúke —kíxovokoxoane.

¹⁵ Yane ípihoane ne vô'u tutíkukehiko. Úkeane pihôpo.

Inámatiko hóyeno iríku

Mt 13.22; Mk 10.17-31; Lk 18.18-30; 1 Tm 6.6-10; Tk 5.1

¹⁶ Yane apé koéne xâne ahi'ókoponovoti Jesus. Hara kíxoa:

—Íhikaxotí, kuti itukóvo únati koekúti nóngone indúkea motovâti ómbea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku?

¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Ákoikopo yéxa itukóvotiye ne koati únati? Enepone koâti únateoxo, poéhaxo, ako po'ínu. Yakaha'a ákoyea hunókoku yópi xokóyoke, itíka ne páhoenopi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse nékone itíki —kíxoane Jesus.

¹⁸ —Kuti itukóvoye xapákuke neko yutoéti? —koéne neko hóyeno.

Yane hara kíxoa Jesus:

—Enepone koêti: “Hako kepéko. Hako yaupú'iko po'i xâne kepiné'iyiti yêno. Hako yomêxo. Hákomaka itikóheo koeku po'i xâne. ¹⁹ Tiya yá'a

yoko yêno. Koane hákomaka motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixépovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne” koêti —kíxoane Jesus.

²⁰ Ina kôe neko hóyeno:

—Heú ngíxoá indúkea nê'e. Kutí'ikopo ngónokoiko?

²¹ Ina kixôa Jesus:

—Enepo yakaha'a itíkivo koati ponóvoti ákoti ovópiku, yakávanepoona uhá koêti ne apeínopiti, ina perekéxa xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apêtímo apeínopiti vanúkeke, ina kina'áka ingéneke hékinu —kíxoane.

²² Kamoáne hóyeno ne emó'uinoa Jesus, yupihovó koe isóne'ekeovo koeku pihópea kama'âti ne êno apeínoati. ²³ Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Koati tiú'itimo yonópea natíxokuke Íhae Vanúke ne xâne ênoti apeínoati. ²⁴ Koati ngixópitinoe: Ako'óneni oríko vékea kámelu xoko kali íhínone tôpe uhe'ókopeti yane yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku —kíxovokoxoane Jesus.

²⁵ Kameáne íhikauhiko Jesus neko yúho, yupihovó koéneoxo iyúpaxeovahiko, ina koehíko:

—Yane kuteâti koeku yiúho, kutí'ikopomo motovâ itúkeovo koítovone Itukó'oviti koane yonópea xokóyoke? —kíxoanehiko.

²⁶ Pono-ponó kixínoane úke Jesus ina kixovókoxoa:

—Enepone ínixone xâne itúkeovo yupihóvoti tiú'iko, ako átiu'i xoko Itukó'oviti.

27 Ina kixôa Pêturu:

—Kuri kixoa úti ne uhá koeti koekúti koeku hókeopi úti. Namó koéneye úti?

28 Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Itínoe hokónuti, yaneko káxe ainámapone uhá koeti koekúti, ivandákapane xoko ivándakoku nandíxea koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, keha'ínenutimakamo ivétaki xoko nduse koeti ivatákokuti kuteâti ivándakoku nandíxea, motovâti yíhoikopi ne nduse koeti iháxakexoku xanena Izarâe, neixoti unátíyeya, áko'o ákoyea aúnnati ne ítuke. 29 Koane enepone uhá koeti xâne ákoti okotíxo ítukevo vo'ónguke, kuteâti óvoku, po'ínuhiko, há'a, êno, (yêno), xe'éxaxapa, áko'o itukovo poké'exa, yupihovó koetimo námoepo yane koekúti ákoti okotíxo, yoko ko'ipâratimakamo ópea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. 30 Itea enómo xâne teyonéti koeku kó'oyene okópotimo íkenétike. Kene ne ákoti apayáso ovoti íkenétike koeku kó'oyene, énomonemo itukóvoxo koati teyonéti — kixovokoxoane Jesus.

20

Ihíkavoti ihókovoti koêku ko'ítuketihiko xapa úva

1 Ina kôe ne Jesus:

—Enepe ne natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye hóyeno ítúkoti kavâne ipuhíkeati óvoku ya mâturukata oposíkoponoti ko'ítúkeinoati kátarakino ne nóne úva. 2 Kousókone emó'uino ne ahinoêtihiko ítúkeovomo póhuti pe'u tiúketi poréxea ya káxe, yane pahúkoanehiko ko'ítúkepoina xapa

nóne úva. ³ Ya nove ôra ya yupóniti, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i ko'itúkeinoati. Yane noíxone po'ínuhiko xâne parásake ákoti itúkovoqe. ⁴ Ina kixoáhiko: “Pihénoemaka xapa nónem úva, yokó'itukepoinonu ínamo mbarexápapinoe yé'akeye ésa'i ne ke'ítukeyi” kíxovokoxoane.

—Úkeane pihohíko. ⁵ Ye'ékotine itumúkoti, koáne ya mopo'âti ôra, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i xâne. Yane pahúkopomaka po'i ko'itúkepoinoati. Yoko kúteapoanemaka yuhó'inoa ne po'ínuhiko ahinoêti. ⁶ Ya kuteâti síngu ôra ya kiyakáxe, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i ko'itúkeinoati. Yane noíxoponemaka po'ínuhiko xâne ákoti itúkovoqe. Hara kíxovokoxo: “Na koeti herú kixínenoe káxe yóvoheixi yâyeke ákoti yoko'ítuke?”

⁷ —Ina yumopâhiko: “Vo'oku akó'oti pahukó'oviti.”

—Ina kixovókokoxopamaka únae úva: “Pihé'ikoponoemaka, yokó'itukepoinonu xapa nónem úva” kíxovokoxoane.

⁸ —Yaneko kiyoné'e káxe, pahúkoane únae úva ne exeâti koêku ne ítuke. Hara kíxoa: “Ihéxihika uhá koêti ne ko'ítuketi. Peréxapa námoepo. Hane ínixa peréxopi koati okoti ikenéti turíxeovo ko'ítukeyea, ínamo perexápa ne inúxoti turíxovo ko'ítukeyea” kíxoane.

⁹ —Enepohikoneko ahinoêti turixeôvoti ko'ítukeyea síngu ôra ya kiyakáxe, poéha pe'u tiúketi námoepo póhutihiko. ¹⁰ Itea enepohikoneko inúxoti ko'ítuke, ikútixa xu'inánemo námoepo yane po'ínuhiko ahinoêti. Itea poéhamaka pe'u tiúketi námoepo póhutihiko. ¹¹ Namukópanehiko ne tiúketi,

turíxovonehiko kapáhakinovo pátarauxa. ¹² Hara koéhiko: “Enepohikora turixeôvoti koati ikenéti ko'ítukeyea, pohu poéha ôra ko'ítukehiko. Na koeti kutipasí kixínea námoepo ûti, uti koitóponovoti kotíveti xapa kótuti káxe?” kíxoanehiko.

¹³ —Ina kixôa únae úva ne póhuti ya xapákuke ne ahínoe: “Iningoné, ako váherexa índukeinopi. Ákoikopo usó yákoye itúkeovo póhuti pe'u tiúketi nemúko enepo inâ yuhó'ixinokoko ûti koêku?

¹⁴ Kó'oyene nemúka ne tiúketi yêho. Pihépane vo'oku ngahá'a íngutipasikea némoepo ne námoepo okoti ikenéti ko'ítuke. ¹⁵ Ákoikopo omótova índúkea kuteâti anjá'inoa ngíxeaneye ne índukevo? áko'o inixeâtimea váherexea índúkeovo koati únati xâne” kíxoane neko hóyeno.

¹⁶ Ina kôe ne Jesus:

—Énomonemo koéneye inuxó koépeamo ne xâne ovoti ikenétike koêku kó'oyene. Kene ne inúxotihiko koêku kó'oyene, ikenétike ópomo. (Vo'oku êno xâne iháxiuti, itea ákomo axú'ina ne koati noivókoetihiko) —koéne.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo koane exépukepeamo

Mk 10.32-34; Lk 18.31-34

¹⁷ Pihoné'e ne evo Jesus ya Njeruzálem, koêku yóneahiko, ahikú kíxoá Jesus neko nduse koeti íhikau yane po'ínuhiko xâne. Hara kíxovokoxoa:

¹⁸ —Kó'oyene, Njeruzálem vonóne. Nguri'ókokonoatinemo ne tutíhiko sasedóti inuxínoti viyénoxapa hó'eke, koáne ne éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse. Koati ngixókonokunemo, undi íhae vanúke ikútipasikoPONOVOTI xâne

ínamo pahukáhiko ngoépekeokono, ¹⁹ ínamakamo kurikánuhiko xoko ákoti ítukapu viyénoxapa jûdeu éxoti koêku poké'exa úti. Yane koemóke'enutihikomo koane yehepóke'exonutihikomakamo, ínamo kuruhúxanuhiko, itea mopó'apeke káxe enjepúkopotimo ungópea xapa ivokóvoti — kíxovokoxoane Jesus.

Épemone eno Teâku yoko Xuâum

Mk 10.35-45

²⁰ Ina pihîno Jesus ne yeno Nzebêdeu. Xe'éxaxapa xané'ino. Yane ipuyuké koéne neko sêno nonékuke Jesus koane épemea ítúkino. âha.

²¹ —Kuti kehá'a? —kíxoane Jesus.

Ina yumopâ ne sêno:

—Mani naha'âti peréxi ra pi'âti njé'a ítúkeovo teyonéti koane ivátakea xîririkuke, póhuti yéxopeke kene po'ínu lepékuke ya netíxokuke.

²² Ina kixôa Jesus:

—Ákonoe koati yéxi koêku ne yépemonuke. Iteâtinoekopomo víki ne êno kotíveti koekúti véngokuikomo? —kíxoane.

—Êm, vitoâtimo —koénehiko.

²³ Ina kixoáhikomaka Jesus:

—Vikoâtinoexomo ne tiú'iti véngokuikomo, itea enepone ivétaki énjopeke yoko lombékuke xoko nandíxoku, hainamo úndi noivókoaxa ivatákoatimoya, vo'oku Nzá'a kousókino. ivatákoatimo —kíxoane.

²⁴ Kamoánehiko po'i yéhi koeti íhikau Jesus, ímaikinovahiko neko pi'âti kopo'ínukokoti.

²⁵ Ina ihaxíhikoa Jesus ne íhikau ahí'okeovaxo. Hara kíxovokoxoa:

—Yéxoanenoe itúkeovo payásotihiko pahukô xapa xâne. Koatine nâtihiko exêa koêku. ²⁶ Itea xepákukenoe, ako ákoeneye, pó'iti koêku. Koêkuti kahá'ati itúkeovo payásoti xepákukenoe, konókoti usó kóyeyea itúkeovo yovóxenoe. ²⁷ Koane koêkuti kahá'ati itúkeovo koati teyonéti ya uhá koêti xepákukenoe, konókoti itúkeovo ovoxéti híyeuke itínoe ²⁸ kuteâtímaka ngoêku, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Vo'oku hainámaka nzimínoti enó'iyea ovónje kouhépekoti ngóyeku, itea nzimínoti indúkeovo ovoxéti yoko ivóngeovo motovâti enó'iyea xâne ngoítovone —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóvo pi'âti komítiti ne Jesus

Mk 10.46-52; Lk 18.35-43

²⁹ Ipuhíkeane pitivóko koéhati Njeríko ne evo Jesus, koati ênoti xâne hokó'ixoati. ³⁰ Yoko ápe pi'âti komítiti vataká koyêti xe'ókuke xâne. Kamoáne itúkeovo Jesus vekôa neko xâne, vaúkoanehiko. Hara koe yuhóhiko vaúkea:

—Unaém, ámoripono Ndávi, yokóseanavi.

³¹ Yane sayá'ikoa xanéhiko pahukoâti kóyunuhikeovo, itea inamá'axohiko kohonóko emó'u vaúkea:

—Unaém, ámoripono Ndávi, yokóseanavi —kóyehiko.

³² Yane xe'ó kó'inoane Jesus, ina ihaxíkoa koane kíxeahiko:

—Kuti kehá'anoe indúkinopea?

³³ —Unaém, kahá'ati uti vínixopea —koénehiko.

³⁴ Kóseanane Jesus, ina ipíhoa vô'u ukékuke. Énomone yaneko ókoku ôra, ínixoponehiko koane hokópeahiko Jesus.

21

Ihayú'ikokono Jesus urúkovo ya Njeruzálem

Mk 11.1-11; Lk 19.28-40; Xu 12.12-19

¹ Ye'éxoane evo Jesus ne Njeruzálem, simoáne ne ipuxóvokuti koéhati Mbetefâje xêrerekuke kali mopôî koéhati Olívera, yane pahúkone pi'âti íhikau ne Jesus inuxó kó'iyea tumúneke. Hara kíxoanehiko:

² —Pihénenoe yane kali ipuxóvokuti timúneke. Ehá'axomo símea, inixéponotinoemo seno njuméntu ika'ó koyêti yoko xe'éxa. Kíxeanoemo, ínamo yamapâ yâkeneye. ³ Enepomo áva epemó'ikopiti itíkoake, haramo íxea: “Konokoâtiko Vúnae râ'a” íxeamo. Yane sikópitinoemo yomópi yâkeneye — kíxoane.

⁴ Yoko kó'inokeneye, hane simovóne kaxéna yuho porófeta mekúke, enepone koêti:

⁵ “Hara íxeahiko ne íhae Njeruzálem: Yokómoma rakene netínanoe ivu'íxoti njuméntu. Ako kapáyasakapu nê'e. Koati xe'éxaiko njuméntu ivú'ixo” koêti. *Zacarias 9.9*

⁶ Yane pihóne neko pi'âti íhikau Jesus, itúkoane neko páhoenokono. ⁷ Ina omopâ ne seno njuméntu yoko xe'éxa. Ipíhoanehiko kápana oukeke, ina ivu'íxoá Jesus. ⁸ Yoko xapákuke neko êno xâne, ako yumáxapu ikapákinoati kápana xenékuke. Ina apémaka tetúkoti tuti exáte ipíhoati xenékuke kouhé'ekinoati vékoku. ⁹ Eneponeko êno xâne tumúneke koane ikéneke, aínovo kohonókoti yúho kóyeyea:

—Koati hána'iti ihayú'iuti rakene ámoripono Ndávi. Viháy'u'ika páhoenovi Vúnae Itukó'oviti. Koati hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke —koéhiko.

¹⁰ Simoné'e Njeruzálem ne Jesus, iyúpaxova uhá koeti xanéhiko yane pitivóko koane kíxeahiko:

—Kutímeaya rakéne?

¹¹ Ina kôe yúho vaúkexea neko êno xâne hokoti Jesus:

—Eneporâ'a, énomone ne porófeta íhae Nazâre ya Ngalíleya —koéhiko.

Kopúhikopa Jesus ne kavánetihiko ya hána'iti imokóvokuti

Mk 11.15-19; Lk 19.45-48; Xu 2.13-22

¹² Urúkovane Jesus ne témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti, xoko kíndana, kópuhíhikopo xâne kaváneti yoko vanéxotiya, koane kasá'irikexea mesána neko koperáxoti xanéhiko esa'íkoti tiûketi, koánemaka ivátakokuhiko neko kaváneti kurûte.

¹³ Ina kôe ne Jesus:

—Hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Enepora imokóvokuti óvongu, iháxeokonotimo óvoku itúkoti orásaum” kôe. Itea itíkoanenoe óvoku ómevotihiko —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁴ Yane ina pihîno Jesus ne xâne komítiti yoko mohéveu yane hána'iti imokóvokuti koane koíteovahiko Jesus. ¹⁵ Itea enepohikone tuti sasedóti inuxínoti xâne hó'eke koánemaka ne êskiribahiko ihíkaxoti yútoe Muíse, ímaikovo noixoâne ítuke ne Jesus ákoti kuteâti, yóko'o ne kalivónohiko vaukóxoti koane kó'iyeahiko:

—Koati hána'iti ihayú'iuti ra ámoripono Ndávi —kóyehiko.

Ina kízo Jesus ne tutíyehiko:

16 —Ako kéma koêku yúho ne kalivónohiko?

Ina kixôa Jesus:

—Ngámoane. Âvonoekopomea yíhoikiku emó'uke Itukó'oviti râ'a? “Iti Itukó'oviti, enepone kálíhunoe kalivôno koánemaka ne ovotí'iko takikútike, peréxoá kaná'uyeaxo iháyu'ikeopi” ákoikopo ákoe? — kíxovokoxoane Jesus.

17 Yane pihópeanehiko Jesus. Ipuhíkopeane ne pítivokona Njeruzálem, pihópone ya Mbétanea imókopoku.

Koêku xuve fígu ákoti há'i

Mk 11.12-14, 20-24

18 Yuponii kôe, káyukopovomaka ne Jesus ya Njeruzálem. Yoko epékoatine hímakati. 19 Ina noíxo xuve fígu xe'ókuke xêne, itea pihoné'eya, ako ápahuina há'i noíxone. Poéhane êno tûti apê. Ina kôe:

—Ukeátine kó'oyene, hunókokunemo kahá'iyea râ'a —koéne.

Yane movo'ó koéne neko xuve fígu. 20 Noixoâne íhikauhiko Jesus, yupihovó koe iyúpaxeova, koane kó'iyea:

—Imáko ákoino oríko movó'oyea ne xuve fígu.

21 Ina kixovókoaxo Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepo itukapu koati kaná'uti kívivonu, hákotimaka muyâ'i iséneu yane kívivonu, itikoâtimo kuteâti ngíxoaku ra xuve fígu. Haina póhutine itea muhíkovaní pehukâ ra koati hána'iti mopôí áhikuxeova ne ókoku koane kuríno'ekopeova ne mar, mani ipokóvoti. 22 Yoko uhá koeti koêkuti yépemone ya orásaum, enepo yakutípoaxo yimópikonomo, itikínokonoatimo.

Epemó'ikokono Jesus úkeaku xunáko
Mk 11.27-33; Lk 20.1-8

²³ Simoné'e ne Jesus yane hána'iti imokóvokuti, ixómoti ihíkaxo. Yane yakukú kíxoane tutíhiko sasedóti, enepone inuxínoti jûdeuhiko hó'eke, yoko po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Hara kixóhiko Jesus:

—Na úkea ne xunakóti itíkike ra koekútihiko? Kuti porexópi kíxineye ne ítike?

²⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Anéyemaka émbemopikeno. Enepomo íte yimópinunoe, ínamo enjákaepa porexónoati indúkea ra koekútihiko índuke. ²⁵ Kuti porexôa ne Xuaum Mbátita áhikea? Íhae Vanúke? áko'o xâne yara poké'e.

Yane ina kixokókohiko:

—Enepomo vokoyúhoa itúkeovo Íhae Vanúke pahukôa, “Ná'ikopo koeti ákoino yakútipano ne Xuâum?” kixo'óvitimo. ²⁶ Itea enepomo vokoyúhoa itúkeovo xâne yara poké'e pahukôa, pikómaka uti kixó'ovikumo xanéhiko, vo'oku heú koe xâne ínixeá itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Xuâum —kixókokonehiko.

²⁷ Énomone kixínohiko Jesus:

—Ako véxa.

Ina kixovócoxopamaka Jesus:

—Ákoikopomaka ongóyuhoinopeano porexónoati indúkea ra koekútihiko índuke —kixovokoxoane.

Exetímati apêti íhokovoke koeku hóyeno pi'âti xé'a

²⁸ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Na kó'inoaye iséneu râ'a? Ápe hóyeno pi'âti xé'a. Koêku pihínoa ne xuvé'eti, hara kíxoa: “Nje'exá, yokó'itukepono xapa nónem úva.”*

29 —Ina kixôa xé'a: “Ako angáha'a mbíhea” kíxoane.

—Itea itúkopinoa isóneu, yane pihóne xoko pahúkokonoku.

30 —Ínamaka pího neko hóyeno xoko po'i xé'a. Kúteanemaka yuhó'ino. Ina yumopâ xé'a: “Êm, mbihotímo” kíxoane.

—Itea ako píha.

31 —Yara pi'âti, kuti itukôa ne páhoenoa há'a?

Ina yumopâhiko:

—Xuvé'eti.

Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepohikone koperáxinoti nâti ánu'ukenati kóperau, yóko'ohiko ne mohîti sêno, énomonemo yonopô natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ya itíke. 32 Vo'oku énomone simíno Xuaum Mbátita éxokeopinoe ponóvoti xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, itea ákonoe kali yakútipoa. Kene ne koperáxinoti nâti yóko'o ne mohîti sêno, kutípoahiko. Upánini neíxoane ne koekúti, itea kóyeane ákoyea ikétivexanoé iséneuke ne váhere kixeku itíkivo koane kiríkopi, koane ákomaka yakútipoanoé —kíxovokoxoane.

---

* **21:28** Ako akútíkoko koêku ra éxetina Jesus ya po'íkehiko Bíblea. Ya Bíblia Atualizada, koati xuvé'eti xé'a neko hóyeno ako pihâ. Kene ya Bíblia Corrigida, Bíblia na Linguagem de Hoje, yoko Bíblia de Jerusalém, nihí'iti xé'a ako pihâ. Hane hóko ne emo'u xâne kixoku koêku ya Corrigida.

Ihíkavoti ihókovoti váhere xâne katarákinoati nóne ne únae kavâne

Mk 12.1-12; Lk 20.9-19

³³ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ivévakanoe ra po'i exetínati apêti ínzokoake: Ápe hóyeno itúkoti kavâne nôti êno xuve úva. Itúkinoa îpi neko nóne. Ina itúko tángi kótikovoku ho'o úva itúko víyum. Ínamaka koexépuko óvoku koyonínoati ne nóne, éyevoti vanúkeke motovâti ákoyea malíka ínixoku ne koyonoâti. Yane kurí'okoane ne katarákinoati ne nóne motovâti haxákopea avané'e êho. Yane pihóne po'i poké'e. ³⁴ Simovóne kaxena veyóvope ha'i nonéti, pahúkone ahínoehiko ne únae kavâne xokóyoke ne katarákinoati ne nóne motovâti veyópoinoa námoepo. ³⁵ Itea eneponeko katarákinoati nóne, namú kíxoane neko pahoétihiko. Yane yehépoke'exoa póhuti. Kene po'ínu, koépekoa. Kene po'ínu, hepókoa ya mopôi koepékoatimaka. ³⁶ Yane koxú'inakoane únae kavâne ne páhoepomaka, itea enepone katarákinoati nóne, kúteanemaka kíxoaku neko inúxotihiko pahoéti. ³⁷ Koati ikenétike, pahúkoa únae kavâne ne xé'a xapákuke, vo'oku hara koêti isóneu: “Teyoâti hikomo ra nje'éxa” koeti isóneu. ³⁸ Itea noixeânehiko xé'a, hara kixókokonehiko ne katarákinoati nóne: “Eneporâ'a, koati ítukenemo ra poké'e ivakápune há'a. Hingá, kaépeka ûti maka vitúkapeane ne mani ítuke íkuinoake há'a ivakápu” kixókokonehiko.

³⁹ —Yane namú kíxoanehiko koane kópuhikopea yaneko kavâne, ina koepékoamaka.

⁴⁰ Ina kixovókoaxo Jesus:

—Enepo kayukápapu ne únae nonéti, namo kíxoaneyé ne katarákinoati nóne?

⁴¹ Ina yumopâhiko:

—Koati kotívetimo kíxoaku kaepéka neko váherehiko xâne, ínamo kuri'ákapa po'ínuhiko xâne motovâti kátarakinoa ne nóne, xâne porexópatimo ne námoepo simapúne kaxena veyóvope — kíxoanehiko.

⁴² Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Ákoikoponoe yíhoikiku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti?

“Enepone mopôï noívokoxine itúkoti péti, ainovó kôe itukóvo koati turíxeovoku uhá koêti kuteâti koeku koati inúxoti mopôï turíxeokonoke péti. Koati Vúnae Itukó'oviti kixoáneye. Yoko vínixoa itúkeovo koati êno ihayú'iuti koekúti ne ítuke” koêti ne yutoéti —kíxovokoxoane Jesus ihókopovati ne mopôï noivókokoxineti. *Sáramu 118.22-23*

⁴³ Ina kixovókokoxopamaka Jesus neko xâne:

—Énomone ngixínopinoe: Mani itínoe ne xanena Itukó'oviti yonópoti natíxokuke. Itea ákonenoemo yenápa. Porexókonotimo po'ínuhiko xâne yonópeaya, xâne kouhápu'ikoti ya kixoku itúkeovo ápeyea há'i pôreupo Itukó'oviti kuteâti kúxone. ⁴⁴ Enepora mopôï ngixínopike, uhá koeti xâne ikoró'uxovati, kutí koetímo póte enepo itatáko. Kene ne xâne irípu'ikovo, ákonemo ipíxa. Kutí koetímo póte muvake-muvaké koetímo — kíxovokoxoane.

⁴⁵ Enepone tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeuhiko hó'eke yóko'o ne farízeuhiko, kamoáne neko exetínati apêti íhokovo, exó kíxoanehiko itúkeovo énomonehiko kíxo Jesus. ⁴⁶ Yane opósi'ixinoanehiko kixoku iká'akea ne Jesus, itea koati pikoti xanéhiko

vo'oku aínovo inixoâti itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Jesus.

22

Exetínati apêti íhokovoke koeku áyui nâti kasátuxo xé'a

Lk 14.15-24

¹ Aúkopovo ne Jesus koyúhoyea exetínati apêti íhokovoke. Hara kôe:

² —Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye nâti itúkoti hána'iti ayuúti kasátuxo xé'a. ³ Ápe ahínoehiko ne nâti páhoe iháxihikoponea ne húpiuhiko oránake ne ayuúti. Itea ákohiko he'éнка ne húpiuhiko. ⁴ Yane pahúkone po'íhiko ahínoe neko nâti koane kíxea: “Hara íxepana ne nzúpiuhiko: ‘Ngoúsokoane uhá koêti ne nikokónoti nókone áyuim. Ngoépekone vûi koane kínati xe'exa váka. Úsóne uhá koêti. Kiná'akanenoe ayuúti ke índukeino nje'éxa kasátuxotine' íxeahikomo” kíxoane.

⁵ —Itea eneponeko hupiútihiko, ako itúkeake yúho ne hupixoâti. Pihóne óyonokuke ne po'ínu. Kene po'ínu, po'i itúkovo ke yuúxovo.

⁶ Kene po'ínuhiko, namúkoa ne ahinoêtihiko hupixóponoati, íkoitoponoa kotíveti ina koepékoahikomaka. ⁷ Yane yupihovó koe ímaikeovo neko nâti. Pahuko húndaruna koépekexoponea uhá koêti neko xâne koepékexeati ahínoe koane oró'okeamaka pítivokonahiko. ⁸ Ina kíxo po'i ahínoehiko: “Úsóne uhá koeti nókone ra áyui, itea ako omótokea hupíxeokono nekôyohiko.

⁹ Pihénoekopo ya none ovokúti xoko koati vékoku

xanéhiko. Hipíxapanamo ne uhá koeti koêkuti xâne tekópone” kíxoanehiko.

¹⁰ —Ina pihohíko ne ahinoêti ya none ovokúti. Ho'úxoa uhá koêti ne xâne tokópone, xâne únati koánemaka váhere pahukoâti píhea ayuítike. Yane puhi-puhí kôe neko ovokúti ya êno hupiúti.

¹¹ Ina urúkovo neko nâti xapákuke ne húpiuhiko noíxoponea ne xâne ovoti xe'o mêsa. Ya xapákuke neko êno xâne, ápe hóyeno noíxone ákoti oko'ípovo kuteâti nókone ko'ípovoyea yonoti xapa áyui koyénoti. ¹² Ina kixôa nâti: “Iningoné, na kíxoaye yúrukivo yâye ákoti yoko'ípova ne nêkone ke'ípovoyi xapa áyui kasâtuxotí?”

—Yane yunu-yunú kixóvone neko hóyeno. ¹³ Ina kixôa nâti ne ahínoehiko: “Iké'akinoe hêve râ'a koane vô'u ina kirikâ xapa êno hahákuti, óvokumo iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku êno tiveko koêku” kíxoane.

¹⁴ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Êno xâne iháxiuti, itea ako axú'ina ne koati noivókoetihiko —koéne.

Epemó'ikokono Jesus koeku isóneunoa ne kóperau nâti

Mk 12.13-17; Lk 20.20-26

¹⁵ Ipuhíkopeane farîzeuhiko xapákuke ne xanéhiko, ho'úxovonehiko oposíkoti kixoku iyupaxó kíxea Jesus épemo'ikea, kaha'aînoati pahúkeovo ya kixoku yumópea. ¹⁶ Yane pahúkoane farîzeu ne íhikauhiko koánemaka xanena Êrodi xoko Jesus. Hara kixóponoahiko:

—Ihikaxotí, véxoa itíkivo koati ponóvoti koane yíxivoa ne kaná'uti kixovókuti ihíkexoati ne páhoenovi Itukó'oviti. Ako yokómomoyi payásoko ne

xâne vo'oku kutíkokone uhá koeti xâne xikóyoke.
¹⁷ Ná'ikopo kó'inoaye iséneunoa ra koekúti? Yimápavi yarâ'a: Pahúkovi Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti poréxea úti ne kóperaxovike Sêza, enepone nâti ya Róma exoti koeku úti? áko'o ákoyea — kixoanehiko.

¹⁸ Itea exó kíxea Jesus ne váhere isóneuhiko. Yane hara kixovokoxoa:

—Na koeti yopósi'okinovonunoe kehá'atinoe mbahúkeovo ya yumómbope? Koati itínoe itúkoheovoti! ¹⁹ Yéxakana ne tiúketi kóperau nâti.

Yane omínoanehiko póhuti pe'u tiúketi. ²⁰ Ina kôe ne Jesus:

—Kutí'ikopo itukoa nône yoko îha ovâ ra tiúketi?

Ina yumopâhiko:

²¹ —Sêza.

Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Enepone ítuke nâti, peréxapa. Koáhati ítukene. Kúteanemaka koêku xoko Itukó'oviti, koêkuti páhoenopi, konokoâtimaka itíki —kixovokoxoane.

²² Kamoánehiko neko yuho Jesus, yupíhova iyúpaxeova unáko ne yumópope. Yane kurí kixoane épemo'ikea koane pihópeahiko.

*Epemó'ikokono Jesus exépukeaxomo ne ivokóvoti
 Mk 12.18-27; Lk 20.27-40*

²³ Koati énomone yaneko káxe, ahí'okovo Jesus ne sadúseuhiko, enepone koyúhoti ákoyeamo exépuropa ne ivokóvoti. Hara kixóhiko Jesus:

²⁴ —Ihikaxotí, hara kôe yútoe Muíse: “Enepo ivakápu hóyeno ákoti apáhuina xe'éxainoa ne yêno, konokoâti ítúkeovo po'ínu ne ivokóvoti koyenópea yêno ne po'ínukene maka avané'e xe'éxainoamaka, kutí ákoepone xe'éxa ne ivokóvotine” koe yútoe

Muise. ²⁵ Yoko ya xapákuke ûti, ápe nóvo seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti. Kóyenone neko xuv'éti. Ivokóvone, ako ápahuina xe'éxa. Kurí kíxoane neko yêno xoko atípo. ²⁶ Kúteanemaka koêku ne po'ínu, ivókovone ákotimaka xe'éxainoa ne sêno. Ina keno'óko ne mopó'ape, kúteanemaka koêku. Yane ehane uhá koe ívohikeovo neko seti koêti. ²⁷ Ivokóvone uhá koêti neko kopo'ínukokoti, yane ivókovomaka ne sêno. ²⁸ Yane kuteâti koêku, eneponi akaná'u exépuhikopea ne ivokóvoti, kutí'ikoponi itukópaxo koati yêno ne sêno xapákukehiko ne seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti? vo'oku heú koéhiko kóyenoyea ne sêno — kíxoanehiko.

²⁹ Ina yumopâhiko Jesus:

—Koati pahukóvotinoe iséneunoa ra koekúti, vo'oku ákoyea yéxa koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koánemaka ne xunako Itukó'oviti. ³⁰ Vo'oku enepomo exepúhikapane ne ivokóvoti, ákonemo koyénoti koane ko'ímati. Kutí koépotinehikomo ánju íhae vanúke, ovóxehiko Itukó'oviti. ³¹ Yoko enepone exépuhikopeamo ne ivokóvoti, ákoikopo yíhoikiku ya emó'uke Itukó'oviti koêku? Énomone neko koêti: ³² “Undi Itukó'oviti kuvóvone Ábraum, kuvónemaka Izáki yoko Njáko” koêti. Yanê'e, hainá'ikopo kuvóvone ivokóvotine ne Itukó'oviti, ínapo “Ábraum-kene” akôe, itea koati kuvóvone xâne iyukóvoti —kíxovokoxoane Jesus.

³³ Kamoáne xanéhiko neko yuho Jesus, yupíhova iháyu'ikea ne ihíkavoti íhikaxone.

Koati nokonéti itúkeokono yane uhá koeti

*páhoenovi Itukó'oviti**Mk 12.28-34; Lk 10.25-28; 1 Xu 5.3; Ap 2.4*

³⁴ Yane ho'úxovonehiko ne farîzeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muîse exoânehiko ákoyea íta sadúseuhiko kóteyokea ne Jesus. ³⁵ Yoko ápe póhuti farîzeuya ihíkaxoti Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse oposí'okovoti Jesus, kaha'aînoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoa:

³⁶ —Ihikaxotí, kuti itukóvoxo koâti nókone xâne itúkea yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muîse?

³⁷ Ina yumopâ Jesus:

—“Heru'ó íxea yomíxone koane iséneu ákoyea omótova yokóvo ne Itukó'oviti Yúnae.” ³⁸ Énomone itukóvoxo koati hána'iti nokonéti ya uhá koêti páhoenokono xâne itúkea. ³⁹ Kene ne pi'ape, po'ínumaka kuteâti, harâ'amaka: “Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixépovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne.” ⁴⁰ Vo'oku enepora pi'âti hiko páhoenokono xâne itúkea, koeku ikána'uxe xâne ya xokóyoke, koatímaka itukoâti uhá koêti ne po'ínuhiko páhoenokono itúkea yútoeke Muîse koánemaka yútoeke porófetahiko —kíxovokoxoane Jesus.

*Epemó'ikoa Jesus ne xanéhiko koêku ne Mésiya**Mk 12.35-37; Lk 20.41-44*

⁴¹ Koeku ho'uxo-ho'uxó kó'inoa farîzeuhiko, hara kíxovokoxoa Jesus:

⁴² —Na kó'eye iséneunoanoé ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? Kuti itukoa ámoripono? —kíxovokoxoane.

—Ámoripono Ndávi —koénehiko.

⁴³ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Ná'ikopo koeti “Unaém” kixínoa Ndávi, koyúhóti ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti? Vo'oku hara koé'epepo: ⁴⁴ “Hara kíxoa Itukó'oviti ne Únaem: ‘Ívétakapa énjopeke xoko ivátakoku koati ngapáyasokone imókonemo ipuyúkexa nenékuke ne uhá koeti koêkuti okopópiti’ ” kôe. ⁴⁵ Koati “Unaém” kixoâti Ndávi. Ápeikopo oxéne ítúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya? —kíxovokoxoane Jesus.

⁴⁶ Yoko ako ápahuina xâne itoâti yumópea, epó'oxo ukeátine neko káxe, ákone mapikóvati épemo'íkea ne Jesus.

23

Koyuhôa Jesus váherexea kixoku ítúkeovo ne evo éskiriba

Mk 12.38-39; Lk 11.43-46; 20.45-46

¹ Ina kixovókokoxoa Jesus neko íhikauhiko koáne neko êno xâne hokoâti:

² —Enepohikone éskiriba yoko farîzeu, koati ahukoâti íhikaxea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ³ Itíkaikopo koane héka ne uhá koeti íhikaxeopike, itea hákonoe ihemákova ne kixoku ítúkeovo, vo'oku upánini íhikaxo, itea ako kalíhuina ítúkea kuteâti ne íhikaxone. ⁴ Kutí koe ika'ákoti êno ínati inonéti ikoínoxoti po'ínuhiko xâne (ákoti itâ xâne koínoyeya), itea ako kalíhuina yónea isóneu koínoyeya póhuti kali koekúti yane íkoinoxoke po'ínuhiko. ⁵ Enepohikone farîzeu yoko éskiriba, ítúkinoake uhá koêti ne ítukehiko, hane kahá'a éxokeovo po'ínuhiko xâne. Énomone kapáya'ikinoa ne

ihaku yutoéti ukeâti emó'uke Itukó'oviti, iká'aehiko ya inúkuke itukovo takíkuke, kaha'âti noíxeokono. Énomonemaka kapáya'ikinoa ne iyóyonevo hevékuke ípovo, kaha'âti ápeyea koyuhoâti itúkeovo teyonéti. ⁶ Koáne ya xapa ayuíti yoko ya íhikaxovokuke hó'e, yómotihikomaka ivátakea xoko ivatákokuti ya nonekútike xoko ivátakoku koati payásotihiko. ⁷ Enepo yuhoíkokono, koeku vékea ya none ovokúti, ahá'axomaka éxeokono itúkeovo teyonéti. Koati áhatimaka “ihikaxoti” kíxeokono. ⁸ Kene itínoe, ako yusíka “ihíkaxoti” kíkikono, vo'oku poéhaxo ne koati kaná'uti ihíkaxopitinoe, kene aínovonoe iti kopo'ínukokoti. ⁹ Poéhaxo ne Yá'a, enepone Itukó'oviti íhae vanúke. Hákoikopo kepayásoko po'ínuhiko xâne yara poké'e, kutí kixeâti Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. ¹⁰ Epó'oxo ákomaka yusíka “inuxínoviti” kíxeopi po'i xâne, vo'oku poéhane Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne itukóva. ¹¹ Itea hanemo itukóvo koati payásoti xepákukenoe, enepone usó koyêti itúkeovo ovoxe po'ínuhiko. ¹² Enepone kapayásokopovoti, koteyókokonotimo. Kene ne ákoti kapayásakapapu, énomonemo kahaná'ikokono —kíxovokoxoane Jesus.

Saya'íkokono ne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne

Mk 12.40; Lk 11.39-42, 52; 20.47

¹³ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kutí koe yexexíti páhapetea natíxoku Íhae Vanúke. Ákonoe yûrukapa koane itopó kíxeamaka ne po'ínuhiko xâne kaha'âti úrukeova.

(14 —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farîzeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, itea inípono kíxeaku ne senóhiko ivokóvoti îma, kutí koe hi'ixíti óvoku. Yane vo'oku ké'umoki itíki orásaum, kutí koe itínoe koati ponóvoti. Itea énomone kutí'ino yupihóvotimo tivéko ipíheponikonoke ya po'ínuhiko xâne.)

15 —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farîzeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Ako malíka yénoku íhikexoponi póhuti koxe'u xâne, keha'aînoati hókea ne hékone. Muhíkova terú'uxi úne ya mar, koane píhi po'íke poké'e, usó kéyenoe. Yoko apê yehónoe, inamá'axo yupihóvo évokeovo ya itíke koane motókea yonópea ipihóponovokutike vo'oku hokópea kixeku itíkivo.

16 —Koati kotívetimo kêku itínoe kutí koeti xâne komítiti inuxínoti po'ínuhiko xâne, vo'oku hara kénoe: “Haina koati yuhôti itukovo ya iháke hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu, koyúhoyea ne xâne. Ako koêku enepo hákotimo kousókokono ne yuhôti kuteâti. Poéhane itukápu ya iháke ôro ovâti ne témpulu hainápo, konókoti itúkeokono ne yuhôti” kénoe. 17 Itínoe ákoti isóneu koane kutí koeti komítiti, pó'itinopikopo sasá'iko ôro yane sasá'iko témpulu, keyúhoinoake ákoyea koêku enepo hákotimo kousókokono ne yuhôti koyuhóvoti ya iháke témpulu? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Koati vo'ókuke ne témpulu itúkinovo sasá'iti nonékuke Itukó'oviti ne ôro ovâti. 18 Haramaka kénoe: “Haina koati yuhôti itukovo ya iháke áta, enepone imókonoku íparaxokonoke Itukó'oviti témpuluke, koyúhoyea ne xâne. Ako koêku enepo hákotimo kousókokono ne yuhôti kuteâti.

Poéhane itukápu ya iháke íparaxokonoke Itukó'oviti ovâti neko áta hainápo, konókoti itúkeokono ne yuhôti” kénomaka. ¹⁹ Itínoe kutí koeti komítiti, pó'itinopikopo sasá'iko ne áta yane íparaxokonoke Itukó'oviti ovâti, keyúhoinoake ákoyea koêku enepo hákoti kousókokono yuhôti koyuhóvoti ya iháke áta? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Koati vo'ókuke ne áta itúkinovo sasá'iti nonékuke Itukó'oviti ne íparaxokonoke ovâti. ²⁰ Énomone ngixínopinoe: Enepone koyuhoâti ya iháke áta, koatine áta yoko uhá koeti ovâti ne áta koyúhoyea ya iháke. ²¹ Koáne enepone koyuhoâti ya iháke hána'iti imokóvokuti, koatine sasá'iti péti yoko Itukó'oviti, enepone Únae, koyúhoyea ya iháke. ²² Koáne enepone koyuhoâti ya iháke vanúke, koatine iháke ivátakoku Itukó'oviti natíxea koyúhoyea yoko ihákemaka Itukó'oviti, enepone ivatákoati.

²³ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farîzeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Kaná'uti ápeyea íperaxoke Itukó'oviti, hexakínoati póhuti yane uhá koeti yehí koeti itikevo perêxo ndízimu. Muhíkinova ne kálíhunoe neóne xe'ókuke yóvoku kuteâti otélam yoko ereva ndúse koane kómiyum, peréxomaka ndízimu ya koékuti yé'akeye yêho. Itea enepone koâti nékone itíki yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepone itíki ponóvoti, koane itíkivo seánati, yoko kívivo Itukó'oviti, ákonoe itíka. Yoko énomone itukóvoxo koati nékone itíki ákotimaka kurí ixêa itíki ne po'ínuhiko koekúti. ²⁴ Itínoe kutí koeti komítiti inuxínoti po'ínuhiko xâne. Kutí kénomaka xâne yuixóvoti veyópea kálíhunoe hikê irinó'ekeovati ekáke ya koeku ákoyea itíkoake ne koâti hána'iti

koekúti kuteâti itóvoku kámelu irinó'ekovati. Huirí kíxea nê'e, ako itíkoake.

²⁵ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farîzeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Koati kutí ketínoe xâne kókoyuse kixoíxoti kipó'ikea enovópeti yoko úto meúkeke, itea kúveuke koati ênoti ihómuyo. Énomone kénenoeye koeku itúkeovo ainóvoti váhere koekúti ovâ ne iséneu yoko kehá'ayi yaúpu'iki po'ínuhiko xâne, kutí kixévoti xâne hu'uxeâti ítukevo motovâti kirí'uxi apeínopiti.

²⁶ Itínoe farîzeu, koati kutí ketínoe komítiti. Kuteâti koeku kónokea sasá'ieya kúveuke ne enovópeti kipo'íkoko, énomonemaka koéneye kónokea sasá'ipea iséneu inúxotike motovâti sasá'ieamaka heú koeti kixeku itíkivo.

²⁷ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farîzeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kutí kénoe katátumbana ivokóvoti hóhopu koyêti homóxeovo, uhé'ekoti xoko noixoâti, itea ya opékuke ainovo ope ivokóvoti ovâ yoko imuyúkoti. ²⁸ Énomonemaka kénenoeye noixópi po'ínuhiko xâne, kutí kénoe ponóvoti, itea enepone iséneu, ainovo semekénovo'iti yoko ákoti tîpi kó'ieovoku vahérévokoti ovâ —kíxovokoxoane Jesus.

Kotíveti kixókonokumo ne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko

Lk 11.47-51

²⁹ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farîzeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kéxepuko katátumbana porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koane keúhe'ekinoa katátumbana neko xâne

ponóvoti kixoku itúkeovo ivokóvotine. ³⁰ Ina kenôe: “Eneponi itukapu kaxena voxúnoekene vápeyea, ákoni vaxéna nekôyohiko koepéko porófetahiko mekúke” kénœ. ³¹ Yane yiúho, koati keyuhópovoti itíkivo ámoripono koepékoati ne koyúhotihiko emo'u Itukó'oviti mekúke. ³² Koeku kó'iyeaneye, keúkapanaikopo ne váhere itukéti tûriu ne yoxúnoekene. ³³ Itínoe kutí koeti koéxœ! Itínoemaka ámoripono xâne kutí koeti koâti ipúhokovoti koéxœ! Ákonemo yoxéne ítivoa ne ipíhponope Itukó'oviti. ³⁴ Yane apêtimo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mbáhoe xepákukenoœ, koane hóyeno ko'éxoneti yoko ihíkaxoti emo'u Itukó'oviti, itea apêtimo képeu xapákuke. Kene po'ínuhiko, kiruhúxoatimo. Kene po'ínuhiko, yihipóke'exoatimo he'úxinovokuke hé'e koane hekó'ixoatinoemo ya koêkuti pitivóko óvohikoku váherexea ítikeinoa. ³⁵ Itea kó'inokenemoye, motovâti itúkeovo youúkenœ yóno itina uhá koêti neko xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, koépeuhiko yoxúnoekene ukeâti kaxénake koépekeekonoku Âmbeu, enepone ponóvoti kixoku itúkeovo, tukú koeti kaxénake koépekeekonoku Nzakâriya, xé'a Mbarákiya, képeunœ ukeâti ne hána'iti imokóvokuti yonoti xoko áta yane kíndanake hána'iti imokóvokuti. ³⁶ Koati emo'úti ra yunzó'inopinœ: Vo'ókukehiko ra koekúti, ouúkekemo ra xanéhiko apêti kó'oyene yonómo uhá koêti ra koekúti —kíxovokoxoane Jesus.

Iyô Jesus vo'oku íhae Njeruzálem

Lk 13.34-35

³⁷ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Imáko ké'iyivoku itínoe íhae Njeruzálem. Aínovonoe iti xâne yómoti koépekea porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Aínovonoemaka iti koépekenati ovoxe Itukó'oviti páhoe xepákukeno, hipokoâti ya mopô. Kuteâti kíxoaku tapî'i ho'úxea ne xe'éxaxapa opékuke kêvi, ene ngahá'amaka ngíxeopineye, itea ákonoe yakáha'a. ³⁸ Yara kuteâti kêkunoe, ákonemo ovâti ra yóvoku, kurí kixokónotimo. ³⁹ Koati ngixópitinoe: Ukeátine kó'oyene, ákonenoemo neíxapanu tukú koeti yaneko káxe ké'iyikumo: “Viháyu'ika rakene keno'ókoti páhoenovi Vúnae Itukó'oviti” yakoénoe —koéne ne Jesus.

24

Koyuhôa Jesus uké'exeokonomo ne hána'iti imokóvokuti

Mk 13.1-2; Lk 21.5-6

¹ Ipuhíkopeane Jesus ne témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti, koeku pihópea, ahí'okovone Jesus ne íhikauhiko, ina so'ixínoahiko uhá koêti ne koexépoeti ítuke ne hána'iti imokóvokuti koáne oveâti xe'ókuke ipixoâti.

² Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Neíxoaneno koeku uhá koeti râ'a? Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ákomo ápahuina mopô páredena ákoti katahínekexakana. Heu-heú koetimo kotóhinekexeokono —kíxovokoxoane.

Turi kotíveti koekúti

Mk 13.3-13; Lk 21.7-19; 1 Pê 1.6-7; 2.19; 3.14; 4.12

³ Yoko hane ivátaheixo ne Jesus oukeke neko kali mopô iháxoneti Olívera. Yane ahí'okovahiko íhikau.

Koati ainóvotinehiko ákoti po'i xâne xapákuke. Ina kixohíko Jesus:

—Yokóyuhoinovea ápepemo ra koekúti kixínevikemeku, yoko itukóvotimoye koekúti hoénaxovope ne kaxena itíkopiokumo nâti, yoko uké'eyeakumakamo ra kúveu mêum —koénehiko.

⁴ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Yokóhiyanavonoe maka hákone aupú'ikopiti.

⁵ Vo'oku enómo xâne simôti xepákuke iko'ítukexoti înza. “Undi Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne” koetímo. Epó'oxo enómo xâne ítone aúpu'ikea.

⁶ Koane yeyekóxotimo ápeyeane ákoti tîpi óvoku isukókoti, koane kemotímakamo po'ínuhiko eyekoúti ápeyea kahá'ati isúkeokoko, itea hákonoemo kenóko'i. Konókoti kó'iyeane moye, itea haina hunókokumo ra mêum nê'e. ⁷ Vo'oku inúxotike apêtimo íhae po'i poké'e isukóponoti xanéhiko íhae po'i poké'e. Koane apêtihi komakamo nâti isukókoti. Enómakamo hímakati yara kúveu mêum, koane ákomo tîpi óvoku iyuyôti poké'e. ⁸ Enepora koekúti hiko, koati turí'ikonemo hána'iti tívoko koekúti.

⁹ —Ikeítaponokonotinoemo kotíveti, koane apêtimo koépeuti xepákukenoe, epó'oxo yupihóvatimo púveopinoe ne xanéhiko ya uhá koeti koékuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum vo'oku itíkivo hokónuti. ¹⁰ Yaneko káxehiko, enómo kuríkotí hókeonu, koane enómo xâne itukóheovoti, kuríkotíhikomo po'ínuhiko hokónuti xoko xanéhiko puvâti. Enómakamo puvokókoti. ¹¹ Enómo xâne koyúhoti itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u itea ákomo akána'uhiko, koane enómo xâne ítone aúpu'ikea. ¹² Epó'oxo vo'oku yupíheovomo

ukóponea ne vaherévokoti, yupihovó koetímo xâne hokónuti isomókoti ákoyea omótovokoko okóvo. ¹³ Itea enepone koxuná'ixovoti ingéneke ákoti aukápapu ikéne tukú koeti hunókokuke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti. ¹⁴ Yoko koyuhóvotimo ya uhá koeti kúveu mêmum ra inámati ihíkavotimo koyúhoti koeku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, motovâti kámea xanéhiko ya uhá koeti koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêmum. Yane simóvotimemo hunókokoku ra mêmum —kíxovokoxoane Jesus.

Simapúne ne hána'iti tiveko koekúti

Mk 13.14-23; Lk 21.20-24

¹⁵ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepo neixânenoe ne êno váhere koekúti yane óvoku koati sasá'iti kixovókuti, koesáyu'ixoati koane kotohínekexopati, kuteâti koeku yuhóke porofeta Ndaníye koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, hara ngôe vo'ókuke: (Yoko koêkuti yuhoíkoati râ'a, apásika éxea koeku kixó'ekone.) ¹⁶ Enepohikone xâne ovotíya Njúdeya, okóho'inehiko xapa kali mopô. ¹⁷ Kene koêkuti xâne ovoti ómomikokuke ouke pêno, hákone urúkopovo kúveu óvoku veyóponea koêkuti apeínoati, itea aká'ikaneye okóho'i. ¹⁸ Kúteanemaka koêku ne ovóheixoti ya mêmum, hákone aukópovo veyóponea po'i ípovo óvokuke. ¹⁹ Hanemo kixovóhiko yaneko káxe, sêno ihaíkoti yoko ohíkotiko xe'éxa. ²⁰ Yépemaikoponoe Itukó'oviti ákoyeamo itúkapu ya xapa kásati, áko'o ya sâputu ápeyeamo ra koekútihiko, ²¹ vo'oku yaneko káxehiko, koati yupihóvatimo tivéko ne koekútihiko ákoti ápeyeaku kuteâti inâ turixóvo ra

kúveu mêum tukú koeti kó'oyene, epó'oxo ákonemo ápeyeaku kuteâti tivéko ra koekúti. ²² Yoko eneponi kaxu'íkenexakana neko káxehiko, ákoni iteóvati. Itea vo'ókukehiko ne noívokoe Itukó'oviti, enepohikone koati xanéna, énomonemo ákoino káxu'íkenexakana.

²³ —Yane enepomo áva kixópitinoe: “Harâ'a ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne”, áko'o “Anêko yâko” ixekána, hákonoemo kitipôa. ²⁴ Vo'oku enómo xâne koyúhoti itúkeovo Mésiya, itea ákomo akána'u. Yoko enómakamo mahi porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, itea aínovomo ákoti akaná'u. Itúkotihikomo êno hána'itinoe iyupánevoti yoko koekútihiko ákoti noíxeokonoku. Muhíkovamo ne koati noívokoe Itukó'oviti, enepohikone koati xanéna, mani koímaitimo íteokono vo'ókuke. ²⁵ Neíxapuikopo, vo'oku endó'okopitinoene tumúneke símeovomo neko káxe.

²⁶ —Énomone ngixínopinoe: Áva kixópitinoe: “Harakóxono ne Mésiya ya mêum ákoti apêti” ixâpi, hákonoe pihinêa. Koáne, “Harakóno he'onóvoti kúveuke ovokúti” áva kixópiti, hákonoemo kitipôa. ²⁷ Vo'oku kuteâti koeku ipixéneneoti uhá kíxea kouhapu'ikea vanúke ukeâti úkeaku ihâroti tukú koêti ya xoko onómekovoku káxe, énomonemo koéneye iyúseyea ne ngáyukopovope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

²⁸ Ina itukínoamaka íhokoake ne kíxone. Hara kôe:
—Koêkutimo óvoku ne ivokóvoti, énomonemakamo

ho'úxovo varutútuhiho —kíxovokoxoane.*

Koêkumo kayukápapu Jesus

Mk 13.24-27; Lk 21.25-28; 2 Ts 1.7; 2 Pé 3.10; Ap 1.7; 19.11

²⁹ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati ikénepokemo ne kotíveti koekútihiho ngixínopikenoé yaneko káxehiko, ákonemo parexa uhápu'ine ne káxe, hahakú koetínemo. Koánemaka ne kohê, ákonemo aúhapu'i. Irihíkovotimo ne hékere. Koáne ne po'ínuhiko koekúti apêti ya vanúkeke, itohínekexotimakamo. ³⁰ Yane apé koetínemo vanúkeke hoénaxovope nzeópope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Iyókexotimo uhá koeti xâne yara kúveu mêum, koane noixóponutinemo ngena'ákapa xapákuke kapási ya vanúke. Xané ngixópotinemo njunáko koane éno únje'ene koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iuti. ³¹ Yane ínamo mbahuhíka ovónje, enepohikone ánju íhae vanúke óxea éno hónoti emo'u torombéta. Yane ho'uxópatihikomo ánju ne noívongoe, enepohikone koati njanéna koêkutimo óvohikoku yara uhá koeti kúveu mêum, omopâtihihikomo vanúkeke — kíxovokoxoane Jesus.

Ihíkavoti ihókovoti koeku xuve figu

Mk 13.28-31; Lk 21.29-33

³² Ina koe'íkomaka ne Jesus:

---

* **24:28** Enepone kixó'ekone yuho Jesus vo'oku varutútu, ako tópi isóneunoa ihíkaxovatihiko ra Bîbilea. Hara póhuti isoneúti vo'ókuke: Kuteâti koeku ho'úxinovohiko ivokóvoti ne varutútu, ákoti apasíka etó'okoati, énomonemakamo koéneye úti, uti kutípoti Jesus enepo aukápapu Vúnae. Vexoâtimo ákotimo apasíka etó'okoviti.

—Ivévakaikopo koêku ra xuve fïgu koáne ne ihíkavoti ínzokoake. Enepo inamápone ne káva'o koane tûti, yéxoanenoé yé'exopeovone kaxena kevópope úko. ³³ Kúteanemaka koêku enepo neixânenoe uhá koêti ra koekúti ngixínopikemeku, yexoâtinemo yé'exeovone kaxéna. ³⁴ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepone xanéhiko apêtimo yaneko káxehiko, ákomo ivákapu koeku ávoyea kaúsakapu uhá koêti ra koekúti ngixínopikenoé ápeyeamo. ³⁵ Uké'etimo ra vanúke koánemaka ra poké'e, itea enepora emó'um, ákomo uké'eyeaku.

Kaxéna yoko orána ápepemo ne kíxone Jesus

Mk 13.32-37; Lk 12.35-40; 17.26-36; 1 Ts 5.2; 2 Pê 3.3

³⁶ —Enepone kaxéna yoko orána ápepemo ne koekúti hiko, ako exoâti itukóvotimoye, muhíkova ne ánju, enepohikone ovoxe Itukó'oviti íhae vanúke, muhíkovamaka ûndi, undi Xe'exa Itukó'oviti. Poéhane Nzá'a exôa. ³⁷ Yoko kuteâti koeku yaneko kaxénake Nôe, énomonemakamo koéneye enepo simapúne kaxena aúngopovope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³⁸ Vo'oku yaneko mekúke tumúneke ápepe neko êno koiníkoti, poéhane níkea, énoyeovo koane kâsatuxea yuíxovo neko xanéhiko tukú koeti yaneko káxe urúkovane Nôe neko hána'iti vatéke. ³⁹ Ákohiko iyúkinapa isóneu xanéhiko neko koekúti imókone apê neko koiníkoti. Yane heú kíxoane koupa'ixeahiko. Énomonemakamo koéneye ne ngáyukopovope yara kúveu mêum, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ⁴⁰ Yaneko káxe, apêtimo pi'âti xâne ya mêum. Poéhamo veyopókonoti, kene po'ínu, iríkovokunemo. ⁴¹ Koane apêtimo pi'âti sêno

kaha'ínekokoti itútukea. Poéhamo veyopókonoti, kene po'ínu iríkovokunemo. ⁴² Usokó yákoyenoe, itíkapu iyukóvoti isóneu vo'oku ako yéxanoe kaxena nzeópope, undi Yúnae. ⁴³ Itíkinanoe iséneu rá'a: Eneponi exâ hóyeno únae ovokúti símeamo oméxoti koane ókoku símope, mani kuxó kixoíxoati. Ákoni síka úrukeova ne óvoku. ⁴⁴ Énomonemaka kónokino usó kéyeyi, vo'oku ya koati ákoyeakumo kixápanu, énomonemo ngáyukopeovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

*Éxetina Jesus koeku únati yoko váhere ahinoêti
Lk 12.41-48*

⁴⁵ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Itíkina iséneu koêku ne ahinoêti koati yuixóvoti ítukexeokonoke koane ponóvoti isóneu ítukeke, enepone ípíhinoake pátarauxa éxea koêku ne po'ínuhiko ahínoe motovâti kouínakinoa nókone koatíke kaxénaxeokonoke. ⁴⁶ Koati únati koêku ne ahinoêti kuteâti, enepone inú'epo pátarauxa kíxeaneye ko'ítukeyea aukápapu. ⁴⁷ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Kuri'ó kixoâtimo pátarauxa kóyoninoa uhá koeti apeínoati. ⁴⁸ Itea enepo itukápu váhere ne ahinoêti, epó'oxo akoémaka isóneu: “Yupíhovane xu'íkeneyea ne mbátarauxa” akôe, ⁴⁹ ina turixápu yehépoke'exe ne po'ínuhiko ahinoêti ha'íne, koane yuixápu níkea, énoyeovo yoko kohíhiyea, naíxapu nê'e. ⁵⁰ Vo'oku seopó koetimo pátarauxa ya káxe koati ákoyeaku kuxápa, koáne ya ôra ákoyeakumaka éxa káyukopeovokumo. ⁵¹ Yane koati kotívetimo kíxoaku pátarauxa ipihápana. Iyonópatimo xoko iyónopaku ne xâne ákoti aunáti kixoku ítúkeovo ikútixapovoti sasá'iti

ya po'ínuhiko. Koáne enómo iyókexoti koane ngarútutukexea ôe vo'oku hána'iti tiveko koêku ya xoko iyónopokonokuhiko.

25

Ihíkavoti apêti ihokovoke koêku ne yehí koeti ârunoe

¹ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye yehí koeti ârunoe, ainóvoti omoti íhaku yukúna kouhupu'ikope okotúmonexoponoti koyénotimo. ² Ápe singu koeti xapákukehiko ákoti isóneu. Kene ne po'i singu koêti, ainovo ko'isóneuti. ³ Enepokhone ákoti isóneu, omo íhaku yukúna, itea ako amína po'i hô'o ne yukúna. ⁴ Kene ne ko'isóneutihiko, ápe po'i hô'o ne yukúna ómone xané kixoâti ne íhaku yukúna. ⁵ Koeku ko'ókoriyea seópea ne kúxoixopone, uhékene ixépa koane imókeahiko.

⁶ —Ya kuku yóti, apé koene emo'u vaúkoti: “Harakénepo ne kuxopóneti. Yakátumanexapanoe” koe yûho.

⁷ —Yane heú koene íyuhikeovo neko ârunoe, ina ihúxoá ne yukúna. ⁸ Enepone ârunoehiko ákoti isóneu, ákone áhupa irúmene yukúna. Ina kixohíko ârunoe ko'isóneutihiko: “Peréxavi kalihú koeti ho'o yikúna, vo'oku kahá'ane ípukeovo ra yukuna úti” koénehiko.

⁹ —Ina yumopâ ârunoehiko ko'isóneuti: “Ako yusíka, mará'inamo heú vákoe kónokinovovi. Pihé'evonoe xoko kavaneâti, venéxapana” kíxoanehiko.

¹⁰ —Koáne, pihónehiko vanéxoponea. Itea koeku píheahiko, seópone ne koyénoti kúxoixoponehiko.

Yane enepohikone usokó koyêti, xané kixópanehiko ne koyénoti úsa'ixopeovo xoko áyui kasâtuxoti. Yane exéxopovone ne pahapéti.

¹¹ —Kali xu'ikénene, aúkopovohiko neko ârunoe ákoti isóneu. Ina vaikóhiko: “Unaém, Unaém, míhe'akinavea ra pahapéti” koénehiko.

¹² —Ina yumopâ inu'íxinoati kúveuke ovokúti:
—“Koati ngixópitinoe ákoyea énjapi.”

¹³ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Usokó yákoyenoe, itíkapu iyukóvoti isóneu vo'oku ako yéxa ítukóvotimoye kaxéna koane orána ne aúngopovo —koéne.

*Ihíkavuti apéti íhokovoke koeku mopo'âti ahinoêti
Lk 19.11-27*

¹⁴ Ina koepómaka ne Jesus:

—Enepone natíxxea Itukó'oviti xapa xâne, hanemaka koéneye hóyeno yonoti po'íke poké'e. Tumúneke píhea, iháxihiko ahínoe porexoâti kóyoninoa apeínoati óvokuke. ¹⁵ Ina porêxo po'i ahínoe, singu koeti pe'u tiûketi. Yoko póhutihiko pê'u, êno ovâti. Kene ne po'ínu ahínoe, pí'a pê'u námoe. Kene po'ínu, poéha pê'u. Hara exôa poréxokonoke póhutihiko ahínoe kuteâti kixoku ahúkoko ya itukétike. Yane pihóne neko pátarauxa.

¹⁶ Eneponeko ahinoêti namúkoti singu koeti pe'u tiûketi, ehá'axo namúkoa, pihóne oposíkoati kíxoaku kohíyakea neko tiûketi. Yane ápene ehópo po'i singu koeti pê'u. ¹⁷ Kúteanemaka koêku neko namúkoti pí'âti pê'u, ítoamaka po'i pí'âti pê'u ehópo.

¹⁸ Itea eneponeko namúkoti póhuti pê'u, pihóne kehókoponea uhôro iyónoaku hé'onea neko tiûketina pátarauxa.

19 —Xu'ikénene, ina kayukópovo pátarauxa epemópatihiko kízoaku neko tiûketi. ²⁰ Ina ahi'ókovo pátarauxa neko namúkoti singu koeti pe'u tiûketi. Yane poréxopane po'i singu koeti pê'u tiûketi êho, koane kíxea: “Unaém, singu koé'epopo pe'u tiûketi peréxonuke. Kó'oyene anéyepo po'i singu koeti pê'u enjó'inopi” kízoane.

21 —Ina kixôa pátarauxa: “Mbiú koe ítike. Iti koati únati ahinoêti yuixóvoti ítuke. Koeku kó'iyeaneye ítike yane kali mboréxopike, kó'oyene mborexópitinemo yéxi koeku koati xu'ínatiya. Yókopone, kaha'iné íxepanu ya elókeyea ongóvo” kízoane.

22 —Yane ina ahi'ókovo neko ahinoêti namúkoti pi'âti pe'u tiûketi. Hara kôe: “Unaém, pí'apepo pe'u tiûketi peréxonuke. Kó'oyene anéyepo po'i pi'âti pê'u enjó'inopi” kízoane.

23 —Ina kixôa pátarauxa: “Mbiú koe ítike. Iti koati únati ahinoêti yuixóvoti ítuke. Koeku kó'iyeaneye ítike yane kali mboréxopike, mborexópitinemo yéxi koeku koati xu'ínatiya. Yókopone, kaha'iné íxepanu ya elókeyea ongóvo” kízoane.

24 —Koati hunókokuke, simóne ne namúkoti póhuti pe'u tiûketi. Hara koéne: “Unaém, enjoâti ítíkivo hóyeno ákoti omotóva ikómohixeokono. Iti xâne ítíxoti upánini ákoyea neóne. Ápemaka yêho upánini ákoyea nêa. ²⁵ Koati mbikoâti ingó'itukexea ne tîketina, ene njé'oninoa ne pénenu. Harâ'apo kó'oyene” kízoane.

26 —Ina kixôa pátarauxa: “Koati iti váhere ahinoêti ákoti yuixápu ítuke. Yéxoanini indúkeovo xâne ítíxoti xoko ákoyeaku nóne, koane ápeyêa ênjo xoko ákoyeaku ngurika ake nónem. ²⁷ Mani

konokoâti ípihi bánkuke ne ndiûketina motovâti ikó'itukexeokono. Yane koeku nzeópea kó'oyene mani ihiyákotine” kixoane.

²⁸ —Ina kixôa únae tiûketi ne po'ínuhiko ahínoe: “Viyápinoe tiûketina nê'e. Hane peréxapa apêti yehí koeti pê'u. ²⁹ Vo'oku uhá koeti xâne xu'ínati êho, kuri'úxinokonoatimo. Yanê'e, yupihovó koetíneoxomo êho. Itea enepone ákoti axu'ína êho, muhíkova ne kali apêti xokóyoke veyopeôkonoatimo. ³⁰ Kene ne ahínoe ákoti yuixápu ítuke, kiríkanoe xapa êno hahákuti, óvokumo iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku êno tiveko koêku” kixoane pátarauxa —kôe éxetina Jesus.

*Yonópokumo póhutihiko xâne hunókokuke ra mêum
Ap 20.11-12*

³¹ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepomo aungápapune, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, exákanane indúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti nâti, anjenápanemaka uhá koeti ánju íhae vanúke, enepohikone ovoxe Itukó'oviti, ínamo ivandákapa xoko ivándakoku nandíxea koeku indúkeovo hána'iti nâti. ³² Yane ho'uxóvotimo uhá koeti xâne nonénguke ukeâti póhutihiko poké'e, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum. Ínamo nzaxakéxapa ne xanéhiko kuteâti kixoaku koyónoti su'úso háxakexopea ne su'úso yoko váxikita. ³³ Haramo injíkopahiko ne njanéna, enepohikone ínzokoke su'úso, énjopeke xoko óvokumo ne ngahána'iu. Kene ne ínzokoke váxikitahiko, lombékukemo injíkopahiko. ³⁴ Yane ínamo injâ ne ovotíhiko énjopeke yaneko exákanane indúkeovo koati hána'iti nâti: “Kiná'akapa, itínoe

itúkinokemo únati ne Nzá'a. Yûrukapapa ra natíxoku Itukó'oviti kouánaenopine ukeâti inâ apê ra kúveu mêum. ³⁵ Vo'oku yaneko épekeonuku hímakati, peréxonunoe nînga. Epékonu úne, peréxonunoemaka úne. Koeku úngea po'i poké'e, peréxonu óngea yóvokuke. ³⁶ Akô'o ímbovo, peréxonunoemaka ímbovo. Nga'aríne, kêtarakonunoe. Óvom ika'ákovokutike, neíxopononu” ngixoâti hikomo.

³⁷ —Yane ínamo ixânu ne ponóvoti kixoku itúkeovo: “Unaém, ná'aye noíxeopi úti épekeopi hímakati ina porexópi uti nikokónoti? Ná'ayemaka poréxeopi uti úne epékopi? ³⁸ Ná'aye poréxeopimaka uti yóki vóvokuke yukêa po'i poké'e? Ná'aye noíxeopi úti ákoyeaku ípevo, ina porexópi uti ípevo? ³⁹ Ná'ayemaka noíxeopi úti ké'arineyi yoko iké'akivo ina noixóponopi úti?”

⁴⁰ —Ínamo injâ yaneko exákanane indúkeovo koati hána'iti nâti: “Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Heú koeti apê ítikeinoa ra kálíhunoe hokónuti, enepone kutí ngíxone mbo'ínuhiko, koati undímaka kixéneye.”

⁴¹ —Ínamakamo injâ ne ovoti lombékuke: “Yahíkuxipununoe, ítínoe imbíhopononemo. Yenápanoe ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukeovoku kóusokinokonoake ne Ndeâpu yoko uhá koeti ndémoniuhiko ovóxe. ⁴² Vo'oku yaneko épekeonuku hímakati, ákonoe peréxanu nînga. Epékonu úne, ákonoemaka peréxanu úne. ⁴³ Koeku úngea po'i poké'e, ákonoe peréxanu óngea yóvokuke. Akô'o ímbovo, ákonoe peréxanu ímbovo. Nga'aríne koane óvom ika'ákovokutike, ákonoe neíxapananu” ngixoâtimo.

44 —Ínamo ixanúhiko: “Unaém, ná'aye noíxeopi ûti épekeopi hímakati, áko'o epékopi úne? Ná'ayemaka noíxeopi ûti yukíti po'i poké'e, itukovo ákoti ípevo, áko'o itukovo ke'aríneti itukovo ike'ákovoti, ákoti katarákapi ûti?”

45 —Yane ínamo injáhiko: “Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Heú koeti akô'o ketaráka ne koati kálíhunoe hokónuti, koati undínemaka kixéneye” ngixoâtihihikomo.

46 —Yane yonópotihikomo ipihóponovokutike nekôyo ákotinemo hunókoku. Kene ne ponóvoti kixoku itúkeovo, ákonemo hunókoku ópea xoko Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

26

Oposíkokonone kixoku koépekeokono ne Jesus

Mk 14.1-2; Lk 22.1-2; Xu 11.45-53

¹ Uke'éxoane Jesus íhikaxea uhá koêti ra íhíkauvoti íhikaxone, hara kíxovokoxo íhikauhiko:

² —Yéxoanoe pí'ayeane káxe âvoti simóvotinemo kaxena kóyuipe ûti, enepone Páskoa. Yane nguri'ókokonotinemo xanéhiko kuruhúxonutimo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne — kíxovokoxoane.

³ Yoko enepohikone tuti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, ho'úxovonehiko yane óvoku koati payásoti ya uhá koeti sasedóti koéhati Kaífa. ⁴ Yane opósikonehiko isóneu kixókumo omé kíxeahiko Jesus iká'akea koane koépekea. ⁵ Hara koéhiko:

—Itea ako yusíka itúkeovo xapa ayuítí mará'inamo ímaikexapu ra xanéhiko —koénehiko.

*Jesus ya Mbétanea**Mk 14.3-9; Xu 12.1-8*

⁶ Yoko Mbétanea óvoheixo ne Jesus óvokuke Símaum, eneponeko unatípeati koati váhere arinéti iháxoneti lépara. ⁷ Yane ahí¹ okovane sêno omoti íhaku xêru, itukéti ya hopú'iti mopôî iháxoneti alabásturu. Yoko puhí kôa êno kohépiti xêru iháxoneti báusamu. Ina ovopú'iko Jesus yane xêru koeku vatá kóyeyea xe'ókuke mêsa. ⁸ Noixoâne íhikauhiko Jesus, êno poé'ainoahiko isóneu neko sêno. Hara koéhiko:

—Na koeti évokinovo ra êno kohépiti xêru? ⁹ Mani êno tiûketi ovâti akavánevo, ínani parekékakana xanéhiko ákoti apeínoati ne ésa'i —koénehiko.

¹⁰ Yoko kámeane Jesus neko yûho. Yane hara kíxovokoxoa:

—Na koeti ikétivexinoanoe koêku ra sêno? Koati únati koekúti ítukeinonu. ¹¹ Vo'oku kóyekunemo xepákukeno ne xâne ákoti apeínoati. Kene ûndi, ákomo ángoyeneye xepákukeno. ¹² Koeku óvo'okeonoa ra xêru, koati inúxinonoatine ne kixókonokumo mûyom engaxápune. ¹³ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ya uhá koeti kúveu mêum, koêkutimo koyúhovoku ra inámati ihíkavoti ínzikaxone, koyuhókonotimakamo ítukeinonu ra sêno, puyákoponeovakemo okóvo xâne ra sêno — kíxovokoxoane.

*Oposíkoane Njûda kíxoakumo kuríkea ne Jesus xoko puvâti**Mk 14.10-11; Lk 22.3-6*

¹⁴ Yanê'e, ápe póhuti yane nduse koeti íhikau Jesus, enepone koéhati Njuda Iskarióti, pihôti yúho'ixoponea neko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. Hara kôe yuhópoinoa:

15 —Namo yé'aye peréxonuke nguri'ákapeanoe ne Jesus? —kíxovokoxoane.

Yane poréxoanehiko tirinta koeti pe'u tiûketi péhu. ¹⁶ Ukeátine neko káxe, opósi'ixoane Njûda kíxoaku kuríkea Jesus xokóyokehiko.

Pahukôa Jesus kóyuseyeovo níkokuhikomo xapa ayuíti

Mk 14.12-16; Lk 22.7-13

¹⁷ Yaneko inúxoti káxe xapa áyui jûdeu hó'eke, níkeakuhiko pâum ákoti kohiyákoati, ahí'okovo Jesus ne íhikauhiko koane kíxea:

—Na kehá'a kóyuseoponea úti ne vóvokumo níkea úti xapa ayuíti? —kíxoanehiko.

¹⁸ Ina yumopâ Jesus:

—Píhe pitivókoke xoko xâne ngixínopike. Hara íxepana: “Pahukó'oviti yâyeke ne Íhíkaxoti. Hara koe páhoenovi koyúhopoinopea úti: ‘Simóvone oránam. Yóvokukemo óvom níngéa xapa ayuíti, úndi yoko ínzikauhiko' íxeamo” —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁹ Koane itúkoahiko ne páhoenoa Jesus. Yane kóúsokoanehiko neko níkámo xapa áyui Páskoá.

Exókoa Jesus itukóvotiye ne kurikoâtimo xoko xanéhiko puvâti

Mk 14.17-21; Lk 22.21-23; Xu 13.21-30

²⁰ Hahaméne yanekôyoke, ivátakone ne Jesus xe'o mêsa, koáne neko nduse koeti íhikau xánena.

²¹ Koeku níkeahiko, hara kíxovokoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Anéye póhuti xepákukenoe itúkoheovoti koeku hókeonu, yoko kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxovokoxoane.

22 Yane yupihovó koénehiko ikáxu'iyea okóvo koane turíxeovonehiko pohú pohu kó'iyea kíxea Jesus:

—Unaém, undíperameamo?

23 Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Enepone xané kixónuti yendémekea utókuke, énomone itûkoheovoti koeku hókeonu nê'e, kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. 24 Koati kaná'uti ngoépekeekonomo kuteâti koeku yutóxeovo ya emó'uke Itukó'oviti vo'ónguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea koati kotívetime koêku ne kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. Yusikóneni ákoyea ipúhika yara kúveu mêum — koéne.

25 Yane ina kôe ne Njûda, enepone kurikoâtimo xoko xanéhiko puvâti:

—Ihikaxotí, undíperameamo?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kaúhupu'ikoa itúkeovomo îti —kíxoane.

Níko ne evo Jesus xapa áyui Páskoá

Mk 14.22-26; Lk 22.15-20; 1 Ko 11.23-25

26 Koeku níkeahiko, veyo pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoa ne pâum, ina porekéxoamaka íhikau koane kixovokoxea:

—Víyanoe, níkeanoe. Enepora pâum, múyom kixó'eko —kixovokoxoane.

27 Yane ina namukôa Jesus ne enovópeti koane íkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti. Yane pôrekexoane íhikau koane kixovokoxea:

—Yénapa, heú ketínoe. 28 Vo'oku enepora víyum, hane kixó'eko indína ovokínovotimo êno xâne, ésa'i (inámati) kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti motovâti itúyopea pahúnevo. 29 Koati ngixópitinoe:

Ukeátine ra káxe kó'oyene ákoyeanemo énoyeovangu hô'o ra ha'i úva tukú koetímó neko káxe an-gahá'inepopinenoe vénoyeovomaka inámati ho'o úva ya natíxoku Nzá'a vanúkeke —kíxovokoxoane.

³⁰ Ina imokóvohiko akenéti. Ikénepoke, ina pi-hohíko oúke kali mopôi iháxoneti Olívera.

*Koyuhó'inoa Jesus koêkumo ne Simaum Pêturu
Mk 14.27-31; Lk 22.31-34; Xu 13.36-38*

³¹ Ina kixovókoxoamaka Jesus ne íhikau:

—Enepyara yóti, hána'itimo poé'ayeanoe iséneunonu, koane uhá ketínóemo kiríkinu kuteâti koeku yuho Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

“Ngoepékoatimo ne koyónoti su'ûso, yane uhá koetimo itóhineheyea ne óyonone” kôe — kíxovokoxoane Jesus ihókovati ne koyónoti su'ûso. *Zacarias 13.7*

³² Ina kixovókoxopakomaka:

—Itea enjepúkapané ungópea xapa ivokóvoti, in-uxó ngoépotimo timúnekenoe ya Ngalíleya.

³³ Yane ina kixôa Pêturu:

—Yusíkotimo poé'ayea isóneunopi ne uhá koeti po'ínuhiko xâne koane kuríkeopihiko, itea ûndi, ákomo kalíhuina nguríkea nzókeopi.

³⁴ Ina kixôa Jesus ne Pêturu:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi: Kó'oyene yara yóti tumúnékemo éneyea tapî'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu —kíxoane.

³⁵ Ina kixopâmaka Pêturu:

—Ákomo kalíhuina ngoyúhoyea ákoyea énjapi, muhíkova okonókovo xané ngíxeopi képekikono —kíxoane.

Kúteanemaka yúho ne po'ínuhiko íhikau Jesus.

*Koeku Jesus koitópovovo kotíveti ya Njetisémani
Mk 14.32-42; Lk 22.39-46*

³⁶ Úkeane pího ne Jesus yoko íhikauhiko ya xoko omómikokuti iháxoneti Njetisémani. Simoánehiko, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikau:

—Ivétakavonoe yâye koeku indúkoponeako orásaum yáko tumûneke —kíxovokoxoane.

³⁷ Ina ómo Pêturu yóko'o neko pi'âti xé'a Nzebêdeu. Yane turíxovone ikáxu'iyea okóvo ne Jesus yoko yupíheovo kotíveyea isóneu. ³⁸ Hara kíxoahiko Jesus:

—Yupihovó koéne êno hána'iko ra ikáxu'ine ongóvo, kutí koe tiveko pevóti. Yavânenoe ye njokóyoke. Hákonoe imêko koeku kehá'ineyinu —koéne.

³⁹ Kali ahikú koéne ne Jesus, yane ipúyukexo xaneâti ísu'okea nône poké'eke epémoti Itukó'oviti. Hara koe yûho:

—Pai, yáhikuxapinana ra êno hána'iti tiveko ngoêkumo enepo yakahá'a. Itea haináya anjáke itea itúkapu yahá'inonu kousókovo ya njokóyoke —koéne.

⁴⁰ Yane ina kayukópovo xoko íhikauhiko. Inu'í kixópane imókeahiko. Ina kíxo Pêturu:

—Ákonoe ite ákoyea iméka koeku kehá'ineyinu ya kúveu póhuti kali ôra? ⁴¹ Hákonoe imêko, koane itíkanoe orásaum maka hákone ikerókovo enepo simâpi tiú'iti koekúti hixépikonoke. Vo'oku ya iséneuke, usó kéyeno, itea ya oránake mani kénokiku kétiu'ikivoxo, ú'uso koyéneoxo muyá'iyea iséneunoe —kíxoanehiko Jesus.

⁴² Ina kayukópovamaka itúkoponea orásaum. Hara koépomaka yûho:

—Pai, enepora êno tiveko ngoêkumo, itukapu konokoâti ákoyea ahíkuxeapunu, ongonókoa véngeako, itúkapuikopo yahá'inonu kousókovo ya njokóyoke —koéne.

⁴³ Yane káyukopovonemaka xoko íhikauhiko. Inu'í kixópanemaka ímohikea. Koáhati yupihóvoti uheko ixépahiko. ⁴⁴ Ina kayukópovomaka itúkoponea orásaum. Yoko mopó'apene ituko orásaum. Kuteâti koeku yûho inúxotike, énomoponemaka koéneye.

⁴⁵ Ina kayukópovomaka xoko íhikauhiko. Hara kíxoahiko:

—Yanéyeikonoe iméki koane yómomiki? Simóvone ne ôra, nguri'ókokonotinemo xanéhiko váhere kixoku itúkeovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ⁴⁶ Yexépukanoe, hingá! Kenó'okone ne itúkoheovoti ingéneke, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti — kíxoanehiko.

Ika'ákokonone Jesus

Mk 14.43-50; Lk 22.47-53; Xu 18.3-12

⁴⁷ Ixómoiko koyûho ne Jesus, simóne Njûda, póhuti yane nduse koeti íhikau. Yoko koati opoíkovoti xánena omotíhiko hána'itinoe pirítau yoko pulô'i isukópeti. Aínovo páhoe tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke koane po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. ⁴⁸ Yoko enepone hóyeno kuríkoti Jesus xoko xanéhiko puvâti, ápe emó'uinoa ne xánena tumúneke píheahiko. Hara kíxoá: “Enepone hóyeno nziúnoneumo, énomonemo nê'e. Iké'akanenoemo” kíxoanehiko. ⁴⁹ Ehá'axo símo ne Njûda, ahí'okovone Jesus koane yúhoikea:

—Únati Ihikaxotí —kíxoane, koane siunoné kíxeane. ⁵⁰ Itea hara kíxoá Jesus:

—Iningoné, enepone simíneke, ípiheane kó'oyene, hákone ike'ókorixoa —kíxoane.

Ina ahi'ókovo Jesus ne xanéhiko, yane namúkoanehiko, ina ika'ákoa. ⁵¹ Itea apé koene póhuti yane xáneheixone Jesus hekoti hána'iti pirítai. Maturukenó kixone ahínoe koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. ⁵² Ina kixôa Jesus:

—Yunákapa ne hána'iti piríteuna. Vo'oku uhá koeti xáne ikoítukexoti hána'iti pirítai isúkea, pirítaumakamo veyópinokono koépekeokono. ⁵³ Ikítixati mani ákoti pahukínanu Nzá'a ákoti yumaxápu ovóxe, enepone ánju íhae vanúke kotíxoponeonu yara ókoku ôra eneponi embemâ? ⁵⁴ Itea eneponi akoéneye, ákoni kaúsakapu ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koyúhoti kónokea ngíxeokononeye —kíxoane.

⁵⁵ Yane hara kíxovokoxoa Jesus neko êno xâne:

—Undí'ikopo koati koyuvôrixovoti ísukenati omó kixínekenoe hána'iti pirítai yoko pulô'i isukópeti nemúkoponinunoe? Uhá koeti káxe, koati óvonzeixokunepepo xepákukenoe ya hána'itike imokóvokuti inzíkaxoti, yoko ákonoe iké'akanu. ⁵⁶ Itea kó'inokeneye uhá koêti ra koekútihiko, koati simóvotine kuteâti ne yútoehiko porófeta nóvo ya emó'uke Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

Yane kurí kixone Jesus ne íhikauhiko, kohó'ikene.

Omokóno Jesus nonékuke koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko

Mk 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Xu 18.12-14, 19-24

⁵⁷ Yane enepohikone ika'ákti Jesus, omópanehiko óvokuke Kaífa, enepone koati payásoti

ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. Yoko ho'úxovonemakaya ne éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse, koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. ⁵⁸ Kene Pêturu, ákone malíka kixoku hókea Jesus. Tukú kíxoa kíndanake óvoku koati payásoti ya uhá koeti sasedóti. Yane ûrukovone, ina ivatáko xapákuke neko ahinoêtihiko kaha'âti noíxea kixókonokumo ne Jesus. ⁵⁹ Yóko'o neko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koane uhá koêti neko pahúkotihiko xoko koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko, opósiko xâne usó koyêti itúkoheyeamo koeku Jesus motovâti koyúhoyea motókeyea koépekeokono. ⁶⁰ Itea ako ínixahiko kuteâti ne âha upánini enó'iyea koyúhoti nonekútike yane yuhoíkovokuti, itukóheyeati koêku. Ehane ápe pi'âti hóyeno koêti:

⁶¹ —Hara koe yûho ra hóyeno: “Motóva ngotóhineyeya ra sasá'iti óvoku Itukó'oviti koane ngoéxepukopeamaka ya kúveu mopo'âti káxe” kôe —koénehiko.

⁶² Yane exépuko ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeuhiko hó'eke. Hara kixo Jesus:

—Ákomo se'íkapa yûho ra xanéhiko koyúhoti ápeyeya váhere ítike?

⁶³ Itea yunu-yunú koéne ne Jesus. Ina koepómaka ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti:

—Ya iháke koati kaná'uti Itukó'oviti mbahúkopi yimópinu. Iti Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, enepone Xe'exa Itukó'oviti?

⁶⁴ Ina kixôa Jesus:

—Koati yépemonuke kouhápu'ikoa indúkeova. Yoko koati ngixópitinoe: Keno'ókoti

káxe neixóponutimo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne vatá ngoyépotimo éxopeke Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti. Neixónutimo ungapeâne vanúke koeku evénzekopea xapa kapásihiko —kíxoane.

⁶⁵ Énomone yanê'e, kávarerekexopone ípovo muyókuke ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, éxokovope yupíheovo ímaikinova neko yuho Jesus, ina kôe:

—Koati itûkovoti Itukó'oviti râ'a. Ákone vokónoko po'i koyuhó'inoveati pahúnevo. Kéminenoé yûho. Koati itûkovoti Itukó'oviti. ⁶⁶ Ná'ikopo kó'inoayenoe iséneu kó'oyene?

Ina yumopâ po'ínuhiko tuti jûdeu:

—Konókoti koépekeokono —koénehiko.

⁶⁷ Yane ápenehiko apurúnoneati. Kene po'ínuhiko ipúsokoa. Ina apémaka po'ínuhiko isukoâti koeku kó'iyeahiko:

⁶⁸ —Mahí'ipepo iti koati Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Íhexaikopo itukóvotiye ra isukópiti —kíxoanehiko.

Koyuhôa Pêturu ákoyea exa Jesus

Mk 14.66-72; Lk 22.56-62; Xu 18.15-18, 25-27

⁶⁹ Yoko vaata kóye Pêturu meúkeke kíndanake ne ovokúti. Yane apé koéne seno ahinoêti ahi'ókovati. Hara kíxoane:

—Koati itímaka xáneheixone ne Jesus, enepone íhae Ngalíleya.

⁷⁰ Itea hara kíxoa Pêturu nonékuke uhá koêti neko xâne:

—Ako énja ne kíxene —koéne.

⁷¹ Ina pihôpo xoko vekokúti xe'ókuke pahapéti. Yane apé koéponemaka po'i seno ahinoêti noixoâti. Ina kixôa neko po'ínuhiko xanéya:

—Enepora hóyeno, xáneheixonemaka Jesus, enepone íhae Nazâre —koéne.

⁷² Yane ina koepómaka ne Pêturu:

—Ako énja ne hóyeno kixene —koéne.

Yoko ihákemaka Itukó'oviti koyúhoyea itúkeovo koati kaná'uti ne yúho ákoyea éxa. ⁷³ Avo áxu'ikene, ina ahi'ókovohikomaka Pêturu ne xanéhiko yane óvoheixoku. Hara kixoahiko:

—Koati kaná'uti itíkivo po'ínumaka xáneheixone ne hóyeno vo'oku í'iyuse kóyeyea ya kixeku keyúhoyi —kixoanehiko.

⁷⁴ Yane ina ikaná'uxoaxo Pêturu koyúhoyea ákoyea éxa. Hara koépomaka:

—Ako énja ne kixenenoe. Ngayumákapunemo, ipihápananu Itukó'oviti enepo nzemekékexinapinoe —koéne.

Ehá'axo koyúhoa Pêturu nê'e, éneone tapî'i.

⁷⁵ Yane puyákoPONOVANE okóvo neko yuhó'inoa Jesus, enepone koêti: “Tumúneke éneyea tapî'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu” koêti.

Ina ipuhíkopea Pêturu neko óvoheixoku. Koati iyôti koeku yupíheovo kotíveyea isóneu.

27

Omokónone Jesus xoko Pilátu

Mk 15.1; Lk 23.1-2; Xu 18.28-32

¹ Yuponíne, ho'úxovone uhá koêti neko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, oposíkinoati isóneu

kixókumo koépekea Jesus. ² Yane iká'akonehiko Jesus koane ómea xoko Pilátu, enepone ngovenâdo, kurikoâtihiko xokóyoke.

Koepékopovo Njûda

Át 1.16-19

³ Yóko'o ne Njûda, enepone kuríkoti Jesus xoko xanéhiko puvâti, noixoâne kousokeanehiko isóneu koépekeamo Jesus, yupihovó koene ikótivexea isóneuke ne ítuke. Úkeane aukópovo xoko tutíhiko sasedóti yoko po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Yane kuríkopa neko tirinta koeti pe'u tiûketi, péhu xokóyokehiko koane kíxovokoxea:

⁴ —Koati hána'iti mbahúnevo, vo'oku ako váhere ítuke ne hóyeno ngurí'okopikenoe.

Ina kixoáhiko:

—Keyumákapune. Youúkekemo yóno ne koekúti — kíxoanehiko.

⁵ Ina kurihíkopa Njûda ne tiûketi kúveuke neko hána'iti imokóvokuti. Yane ipúhikopeanehiko ina kotitínoponovo.

⁶ Yane veyópane tutíhiko sasedóti neko tiûketi koane kó'iyeahiko:

—Ako yusíka vípihea ra tiûketi xoko unákovoku tiûketi íparaxeekonoke Itukó'oviti, pôreu xanéhiko, vo'oku itúkeovo ésa'i óvokeovo íti —koénehiko.

⁷ Kousókonehiko isóneunoa, ina vanêxo itátane poké'e yane tiûketi xoko véyokuhiko móte ne ipôti, itukópatihiko ekóxopoku ivokóvotihiko ákoti itukapu íhae ne poké'exa. ⁸ Énomone kutí'ino iháxeekonoti “Poké'exa Íti” neko itátane poké'e tukú koeti kó'oyene. ⁹ Énomone yanê'e, kousokovone neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, yútoe

porofeta Njerémiya, enepone koêti: “Eneponeko tirinta koeti pe'u péhu, ésa'ixeake po'ínuhiko íhae Izarâe neko hóyeno, ¹⁰ énomone veínoa vanéxeahiko itátane poké'e xoko véyokuhiko móte ne ipôti, kuteâti páhoenonu Vúnae kó'iyeaneye” koêti.

Epemó'ikoa Pilátu ne Jesus

Mk 15.2-5; Lk 23.3-5; Xu 18.33-38

¹¹ Yoko xe'ó kóyene ne Jesus nonékuke Pilátu, enepone ngovenâdo. Ina kixôa Pilátu:

—Ítí'oxo natina jûdeuhiko?

Ina yumopâ Jesus:

—Eneponne yépemonuke, kaúhupu'ikoa indúkeova —kíxoane.

¹² Yane koyúhoa tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke ápeyea váhere ítuke ne Jesus. Kúteanemaka yúho ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, itea ako yumápa Jesus. ¹³ Ina kixôa Pilátu:

—Ako kéma ra êno yihó'inokono?

¹⁴ Itea yunu-yunú koéne ne Jesus. Ako ápahuina yumópeake. Koati hána'iti iyúpaxeova Pilátu.

Pahukókono Jesus kurúhuxeokono

Mk 15.6-15; Lk 23.13-25; Xu 18.39–19.16

¹⁵ Yóko'o yaneko káxehiko, kaxena áyui jûdeuhiko, kóyekune kuríkopea póhuti iká'aeti ne Pilátu, koêkuti épemone xanéhiko kuríkopeokono. ¹⁶ Yaneko káxehiko, ápe iká'aeti koéhati Mbarâba, éxone heú koeti xâne vo'oku váhere ítuke. ¹⁷ Koeku ho'uxoké kóyeyea neko xanéhiko, hara kixovokoxoane Pilátu:

—Kuti kehá'a nguríkopinopeano, Mbarâba? áko'o Jesus, enepone iháxoneti páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, enepone Mésiya kixoneti —kixovokoxoanehiko.

18 Yoko éxoa Pilátu ímaikinovo Jesus ne tuti jûdeu vo'oku íyokeovahiko xunáko kutí'inoke kurikoâtihiko xokóyoke. 19 Koeku óvoheixea Pilátu yuhoíkovo kutike, apé koene ominoâti yuho yêno. Hara koe yuho páhoenoa:

—Néxipa ne yâha kíxi ra hóyeno ponóvoti kixoku itúkeovo, vo'oku yara yóti, ngoítotonovo kotíveti ya njopúneke vo'ókuke ra hóyeno —kôe.

20 Itea enepohikoneko tuti sasedóti yóko'o neko po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, ítokuxo okóvo xanéhiko épemea itúkeovo Mbarâba kurikópokono koeku koépekeokonomo ne Jesus.

21 Ina kixovókokopamaka Pilátu neko xâne:

—Kuti kehá'a nguríkopea yara pi'âti?

Ina yumopâhiko:

—Hane kiríkapinavi Mbarâba.

22 Ina koepómaka ne Pilátu:

—Kene ra Jesus iháxoneti Mésiya, na ínjaye?

—Kirúhuxa —koénehiko uhá koêti neko xâne.

23 —Kutí'ikopo itúko pahúnevo ra hóyeno? — kíxovokoxopanemaka Pilátu.

Itea inamá'axo koxunáko vaúkexea neko xanéhiko kónokea kurúhuxeokono ne Jesus.

24 Noixoâne Pilátu ákoyeanemo íta ípokea isóneuhiko koane yupíheovo ukóponea omoxohí kó'iyea yoko ímaikexeovo neko xanéhiko, yane pahúkone veyóponeokono úne. Ina kipovó'uxovo nonékuke neko xanéhiko koane kó'iyea:

—Hainamo oúngeke yóno itína ra hóyeno (ponóvoti kixoku itúkeovo). Itínenoemo exâ koêku enepo yakahá'a képeki —kíxovokoxoane Pilátu.

25 Yane hara koéne uhá koêti neko xanéhiko:

—Kayumákapunemo itúkeovo vouúkeke yóno itína yoko ouúkeke xe'éxaxapa úti —koénehiko.

²⁶ Yane kuríkopinoanehiko Pilátu neko Mbarâba. Ina pahúko yehépoke'exeokono Jesus yane kurí'okoanehikomaka kurúhuxoponea.

Koemóke'ea húndaruhiko ne Jesus

Mk 15.16-20; Xu 19.2-3

²⁷ Énomone yanê'e, enepohikone húndaruna Pilátu, omopo Jesus óvokuke Pilátu, enepone óvokumaka natíxea. Yane heú kíxoane ho'úxea ne po'ínuhiko húndaru xoko Jesus. Yakuku-yakukú kíxoanehiko. ²⁸ Yane veyónehiko ípovo Jesus, ina iko ípovoxoahiko harará'iti ipovóti kuteâti ípovo nâti hamá koêti, ²⁹ ínamaka itukínoahiko kôroa. Yoko ainóvoti ka'áveti káva'o tikóti veínoa úhekexea, ina ipíhea tutíkuke koane itúkinoahikomaka puló'ina, ómo'ixone éxopeke vô'u kuteâti koeku ómo'ixone nâti, hoénaxovope itúkeovo pahúkoti. Yane ina ipuyúkexinoahiko húndaru koemóke'eati koane kó'iyeahiko:

—Iháyu'ikakana ra natina jûdeuhiko —koénehiko koémoke'eyea.

³⁰ Ínamaka apurú'okoahiko koane ipúsopu'ikeahiko yane pulô'i ómo'ixone. ³¹ Uke'éxoanehiko komóhiyeya, ina veyopeâhiko ne harará'iti hamá koeti ípovoxeakemekuhiko, ina itukópinoamaka ne koati ípovo. Úkeane omáhiko kurúhuxoponea.

Kuruhúxokonone Jesus

Mk 15.21-32; Lk 23.26-43; Xu 19.17-27

³² Koeku píheahiko kurúhuxoponea Jesus, tokononé koénehiko hóyeno koéhati Símaum, íhae pitivóko koéhati Síreni. Énomone íkoinoxohiko

kurúhuna Jesus. ³³ Yane simónehiko ya xoko iháxoneti Ngoúgota. Yoko “óvoku opepú'iti” koêti ne Ngoúgota koêti. ³⁴ Ina porexóhiko Jesus víyum apêti ánahi kosuvá'ikoati, iyuhii kixoti ohonéti. Itea hixopâne Jesus, ako akáha'a. Ákomaka énapa. ³⁵ Yane kurúhuxoanehiko. Ínamaka haxakéxokokoahiko ne ípovo Jesus. Yoko kuríkohiko inúxotike komomâti itukóvotiye ítukemo póhutihiko kó'iyevoku ípovo Jesus. ³⁶ Yane vaataka kóyenehiko ne húndaru koyonoâti ne kurúhuxone. ³⁷ Ápemaka yutoéti tutíkuke ne kurúhu ípíhonehiko, koyuhoâti kurúhuxinokonoke. Hara kôe neko yutoéti: “Jesus râ'a, natina jûdeuhiko” kôe. ³⁸ Yoko ápemaka pi'âti ómevoti, ha'ine Jesus kurúhuxeokono. Poéha éxopeke, poéhamaka lopékuke.

³⁹ Ápemaka xâne hunoneâti, koemóke'eti Jesus koane kayakákinoati tûti. Hara koéhiko:

⁴⁰ —Mahi ketohíneatimo ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti koane mahi kexépukopatimakamo ya kúveu mopo'âti káxe, keítapapuikopo itikápuxo koati Xe'exa Itukó'oviti, koane yevésekapí ne kurúhu —kíxoanehiko.

⁴¹ Kúteanemaka kíxoaku tutíhiko sasedóti koémoke'eyea, koánemaka ne éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse, koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Hara koéhiko:

⁴² —Eneporâ'a, koítovopepo po'ínuhiko xâne itea kó'oyene ákone xunáko koítópeovovo. Hainá'ikopo natina Izarâe? Evésekapeakopo ne kurúhu, ínamo vakutípoa. ⁴³ Hainá'ikopo koati kuvóvoti Itukó'oviti râ'a? Naíxavo úti kahá'ayea koíteova Itukó'oviti

kó'oyene, vo'oku koyúhopepo itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti—koénehiko.

⁴⁴ Koánemaka neko ómevoti ha'ine Jesus kurúhuxeokono, koémoke'eamaka.

Koeku Jesus ivokóvone

Mk 15.33-41; Lk 23.44-49; Xu 19.28-30

⁴⁵ Ukeâti itumúkoti káxe tukú koeti mopo'âti ôra ya kiyakáxe, hahamó kôe uhá koeti kúveu mêmum.

⁴⁶ Ya kuteâti mopo'âtimea ôra ya kíyo'i káxe, koati kohonókoti emó'u ne Jesus. Hara koe yúho:

—“Eli, Eli, lema sabakitáni?” koéne. Yoko “Unaém, Unaém, na koeti kurí kixínenu?” koêti neko yúho.

⁴⁷ —Îliya iháxiko nê'e —koéhiko ne po'ínuhiko xâne kamoâti.

⁴⁸ Ina ehakóvo póhuti xapákuke neko xâne vey-opónoti esponja kalaká'ikopoinoati xoko viyum-hí koêti, ina ipíhoa kirípuhike étakati ipíhoati pahákuke Jesus iyúkoati. ⁴⁹ Itea ápe po'ínuhiko xapákuke neko xâne koêti:

—Hákoxovo. Vokómomavo koíteovaxomo Îliya —koéhiko.

⁵⁰ Ina apépomaka koati êno hónoti emó'u ne Jesus. Yane îhunokoane ne omíxone kuri'ókopati xoko Itukó'oviti. Yane ivókovone.

⁵¹ Yoko énomone yaneko ókoku ôra, ívarereo neko êno kopópoti váhere haxakoâti kúveu neko hána'iti imokóvokuti. Koati kukúkeke ívarereo ukeâti vanúkeke yonoti poké'eke. Iyúyomaka ne poké'e epó'oxo ítaukexomaka ne mopô.

⁵² Koane imíhe'okopohikomaka ne ekóxovoku kasása'iupo Itukó'oviti ivokóvotine, yoko enómaka exepúhikopotiya. ⁵³ Ike exépukopine ne Jesus ukópea

xapa ivokóvoti, exépuhikopomaka neko ivokóvoti ukopeâti xoko ekóxovoku, koane úsa'ixovahiko ne Njeruzálem, enepone iháxoneti Sasá'iti Pitivóko, koane êno xâne noixópatihiko.

⁵⁴ Eneponeko tuti húndaru yóko'o neko po'ínuhiko húndaru, ha'íne kóyonoyea Jesus xoko kurúhuxovoku, noixoânehiko iyúyoyea ne poké'e koane ápeyea uhá koêti neko po'ínuhiko koekúti, yupihovó koénehiko píkea. Hara koéhiko:

—Koati kaná'uteoxo itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ra hóyeno —koéhiko.

⁵⁵ Yoko enómaka senóhikoya ákoti malíka okínoaku ixómoyea komóma. Aínovonehiko neko xâneheixone Jesus ukeâti Ngalíleyake ixómotihiko katarákoa ya nókoneke. ⁵⁶ Xapákuke neko senóhiko, ápe Mariya Mandâlena; koane po'ímaka Mâriya, enepone êno ne kopo'ínukokoti Teáku yoko Yúse; yoko yêno Nzebêdeu.

Koeku Jesus ekoxókonone

Mk 15.42-47; Lk 23.50-56; Xu 19.38-42

⁵⁷ Kiyoné'e káxe, sîmo hóyeno iríku koéhati Yúse íhae pitivóko koéhati Arimáteya. Enepone hóyeno, íhikaumaka Jesus. ⁵⁸ Eneponê'e, pího xoko Pilátu epemóponoati yusíkea veyópea muyo Jesus kuruhúke. Yane pahúkoane Pilátu poréxopeokonoa ne muyo Jesus. ⁵⁹ Veyopâne Yúse, ina aupíxoá ya koati sasá'iti kalísoti ipovóti líyum, ⁶⁰ ina ipíhoponoa kúveuke neko uhôro kehoéti mopoíke âvoti ekoxóvati, ínamaka kohokôroroko êno pú'iti mopôí exéxeake ne uhôro. Yane pihópone. ⁶¹ Yoko ápe ne Mariya Mandâlena koáne ne po'ínu koéhatimaka

Mâriya vataká koyêtihiko nonékuke ne ekóxovoku Jesus.

Húndaruhiko koyonoâti ne ekóxovoku Jesus

⁶² Poéhapoane káxe ikéne, énomone yaneko sâputu, ho'úxovonehiko ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke yóko'o ne farízeuhiko. Ina pihohíko xoko Pilátu. Hara kixóponoahiko:

⁶³ —Puyákoponova vokóvo emó'u neko semékenovo'iti avô'o ivakápu. Hara ko'épepo: “Mopó'amo káxe ike engóxinevo, enjepúkopotinemo” kôe. ⁶⁴ Poéhane pehúki kókoyuse kíxeokono kóyonoyeokono ne ekóxovoku tukú koêti neko mopó'ape káxe, mará'inamo améxapanea íhikauhiko mûyo, okóyuhoinoamo xanéhiko itúkeovo exepúkopotine. Yane mani yupihovó koeti váherexea hunókokuke yane inúxoti semékenovo'i —kíxoanehiko.

⁶⁵ Ina kixoáhiko Pilátu:

—Anéye ra húndaruhiko. Pihénenoe. Koêkuti yâha motovâti títiu kóyeya kóyonoyeokono, itínenoe exâ kíxoaku —kíxoanehiko.

⁶⁶ Úkeane pihohíko. Ixíkoahikoya koyonoâti neko ekóxovoku Jesus. Ípíhinoamaka hoénaxope xoko êxe ne ekóxovoku motovâti iyúseyea áva yuhó'ixoati. Yane ôvoheixoanehiko ne húndaru koyonoâti.

28

*Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti
Mk 16.1-10; Lk 24.1-12; Xu 20.1-10*

¹ Evesékone ne sâputu, yuponii koeti lûmingu, pîho Mariya Mandâlena koánemaka ne po'i koéhati Mâriya, noixóponoati ne ekóxonoku Jesus. ² Yoko

apé koéne xúnati iyuyôti poké'e vo'oku símeane ánju ukeâti vanúke, ovoxe Vúnae veyopâti neko mopôî, exéxeokonoke ne ekóxokonoku Jesus, ina ivatáko oukeke. ³ Kutí koe uhápu'ine ipixéneneoti neko ánju. Hóhopu kóye ípovo kuteâti koeku hopú'iko imatákoti. ⁴ Yupihovó koene píkea ne koyónotihiko, koane ínayea honóno'okohiko. Kutí koénehiko ivokóvotine. ⁵ Yane ina kixôa ánju ne senóhiko:

—Hákonoe píke. Énjoa itúkeovo Jesus yopósikopono, eneponeko kuruhúxoneti. ⁶ Áko'one yáyeke nê'e. Exépukopone kuteâti yuhó'inopi yanekôyoke. Yókonenoe, yokómomoponoapihi ra ekóxokonoku. ⁷ Yéhakapunoe, yéta'akapana íhikauhiko exépukopeane Únae ukópea xapa ivokóvoti koane inuxó koépea tumúnekehiko ya Ngalíleya. Yákonoye, noixópatihikomo. Koati kaná'uti ra yunzó'inopinoe —kíxoanehiko ánju.

⁸ Úkeane pihopóhiko ehákopeovo ukópea xoko ekóxokonoku Jesus. Koati konóko'itihiko xaneâti êno hána'iti elókeko okóvo koeku ehákeovo éto'okoponea ne íhikauhiko Jesus. ⁹ Yane apé kó'inoane Jesus tumúneke.

—Aúhepeponoe iséneu —kíxoanehiko.

Yane ahí'okovane senóhiko. Ipuyüké kó'inoanemaka koane opóno'ekea hêve ihayú'ikoati.

¹⁰ Ina kixoáhiko Jesus:

—Hákonoe píke, itea íxepana ne ínzikauhiko, enepone kutí ngíxone mbo'ínuhiko, píheamo ya Ngalíleya. Énomonemo noíxopeonuhiko —kíxoanehiko.

Namûko tiûketi ésa'i semékekexea ne húndaruhiko

¹¹ Koeku píheako ne senóhiko, ápe xapákuke neko koyónoti ekóxokonoku Jesus aukópovoti pitivókoke éto'okoponea ne tutíhiko sasedóti uhá koêti neko koekúti. ¹² Ina ho'uxóvohiko neko sasedóti koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Yane poréxoahiko êno tiûketi ne húndaruhiko koyónoti ekóxovoku Jesus koane kíxeahiko:

¹³ —Yokóyuhoanoemo itúkeovo íhikauhiko omexóponea múyo ya yóti koeku imékinoe. ¹⁴ Enepomo eyekáxa ngovenâdo ne koekúti, kotixópitimo úti nonékuke. Síkeanemo, vexoâtimo kíxoaku úti. Yane ákonoemo yuvópiti —kíxoanehiko.

¹⁵ Yane namúkoane koyónotihiko neko tiûketi. Úkeane pihohíko itukoâti kuteâti ne íhikaxokonoke koyúhoyea. Énomone koéneye itóhineyeya xapa jûdeu oméxoponeokono ne muyo Jesus. Yoko anéyeiko tukú koeti kó'oyene.

Exókopova Jesus neko íhikauhiko

Mk 16.14-18; Lk 24.36-49; Xu 20.19-23; Át 1.6-8

¹⁶ Úkeane pihohíko ya Ngalíleya neko unze koeti íhikau Jesus xokóyoke neko kali mopôï kixínoake Jesus. ¹⁷ Noixónehiko Jesus, ipuyuké kó'inoane iháyu'ikea, itea ápe xapákukehiko ákoti koâti kutípea itúkeovo Jesus. ¹⁸ Ina ahi'ókovahiko Jesus. Hara kíxovokoxoa:

—Mboréxokonoane ne uhá koeti xunakóti ya vanúke koáne ya poké'e. ¹⁹ Pihénoekopo xapa uhá koeti xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. Íhikexahiko hókeonu koane yáhikamaka ya iháke Itukó'oviti Nzá'a, koáne ya inzáke, undi Xe'éxa, yoko ya iháke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

20 Íhikexamaka itúkea uhá koeti mbáhoenopinoe itíki. Yoko anéyemom xikóyokenoe uhá koeti káxe tukú koeti hunókokukemo ra mêum —kíxovokoxoane Jesus.

Hunókokune.

Emo'u Itukó'oviti
New Testament in Terêna (BR:ter:Terêna)

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Terêna

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Terêna [ter], Brazil

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Terêna

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 29 Jan 2022

9434667b-9ee2-59e4-93dc-3a75fa6b3851